

BOSNA I HERCEGOVINA
Ministarstvo za ljudska prava i
izbjeglice

BOSNIA AND HERZEGOVINA
Ministry for Human Rights and
Refugees

REVIDIRANA STRATEGIJA BOSNE I HERCEGOVINE
za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

Sarajevo, juni 2010. godine

Naslov:

Revidirana strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

Izdavač:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

Urednici i autori:

Mario Nenadić i Nermina Džepar-Ganibegović

Ostali autori:

Medžid Lipjankić, Drago Borovčanin, Slavica Jakšić, Nada Spasojević, Abela Pobrić - Poturović, Minka Smajević, Azra Hadžibegić

Grafička obrada:

Damir Karahasanović

Izdanje:

Bosanski jezik

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.382:342.28] (497.6)
314.745.3-054.73(497.6) "2009/2014"
314.745.3-054.73:347.232(497.6)

REVIDIRANA strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma / [urednici i autori Mario Nenadić i Nermina Džepar-Ganibegović ; ostali autori Medžid Lipjankić ... [et al.]. - Sarajevo : Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, 2010. - 52, 10 str. : graf. prikazi ; 30 cm

Tekst na bos. jeziku

- Okvirni program povratka izbjeglica i raseljenih osoba u BiH za period 2009-2014. godine. - 35 str. : 21 x 29 cm

- Koncept za rješavanje pitanja nadoknade štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama u smislu pripadajućih prava iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma. - 15 str. : 21 X 29 cm

SBN 978-9958-522-11-6

. Nenadić, Mario. - I. Dejtonski sporazum 1995
idi Daytonski sporazum 1995 - Aneks VII -
rimjena - Bosna i Hercegovina
OBISS.BH-ID 18402566

Besplatan primjerak

Ova publikacija štampana je uz podršku Švicarske agencije za razvoj i saradnju SDC i Vlade Kneževine Lihtenštajn

Predgovor

"Strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma", koja je sačinjena krajem 2002. godine, prvi je zajednički, okvirni dokument na nivou Bosne i Hercegovine kojim se definiraju ciljevi i planiraju potrebne akcije i reforme u pravcu konačnog realiziranja odredbi Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Sporazum o povratku izbjeglica i raseljenih osoba).

Poseban značaj ovom dokumentu daje činjenica da je Strategija prihvaćena i od resornih državnih i entitetskih institucija i od struktura međunarodne zajednice u BiH.

Strategijom su utvrđeni sljedeći **STRATEŠKI CILJEVI**:

1. **Dovršenje procesa povratka izbjeglica iz BiH i raseljenih osoba u BiH;**
2. **Realiziranje povrata imovine i stanarskih prava;**
3. **Dovršenje procesa rekonstrukcije stambenih jedinica za potrebe povratka;**
4. **Osiguranje uslova održivog povratka i procesa reintegriranja u BiH.**

Da bi se na što transparentniji, efikasniji i ekonomičniji način postigli definirani ciljevi, Strategijom su utvrđene sljedeće **REFORME I PRAVCI STRATEŠKOG DJELOVANJA**:

1. **Pravne reforme i usklađivanje propisa;**
2. **Strukturalne i organizacijske reforme;**
3. **Osposobljavanje i stavljanje u funkciju jedinstvene baze podataka;**
4. **Stvaranje uslova za održivi povratak.**

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u saradnji sa resornim ministarstvima entiteta i odjeljenjem Brčko distrikta BiH, planski i sistematično je djelovalo na reformama u pravcu ostvarenja utvrđenih strateških ciljeva.

Ono što je bio poseban izazov i što je direktno uticalo na reformske procese jeste činjenica da se Bosna i Hercegovina morala suočiti sa dva podjednako važna prioriteta. S jedne strane, postojala je obaveza potpunog preuzimanja odgovornosti za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma sa institucijama međunarodne zajednice na vlasti u Bosni i Hercegovini, a s druge strane, bilo je potrebno ostvariti planirane strateške ciljeve.

Nedvojbeno su postignuti izuzetni rezultati na realiziranju određenih strateških ciljeva, a to je pratila i uspostava i uređenje jednog transparentnog sistema koji je postao garant jednakopravnosti svih izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika u pristupu pomoći vezanoj za povratak.

U posljednjih četrnaest godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma skoro sva zauzeta imovina vraćena je njenim predratnim vlasnicima, hiljade uništenih kuća je obnovljeno, povećana je zastupljenost manjina u javnom sektoru, slobodu kretanja danas uživaju sve osobe, a sigurnost povratnika je značajno unaprijeđena.

Međutim, uprkos ovim uspjesima, ostalo je još puno toga da se učini kako bi svi ljudi u BiH u potpunosti uživali nesmetan pristup svim pravima koja su definirana u Aneksu VII.

Evidentno je bilo neophodno preispitati i ojačati napore na provedbi Aneksa VII, te s tim ciljem, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i UNHCR, u bliskim konsultacijama sa ostalim ključnim akterima, inicirali su reviziju "Strategije BiH za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma".

Aktivnosti na izradi revidirane Strategije otpočele su u oktobru 2007. godine donošenjem Akcionog plana za reviziju, kojim je predviđeno formiranje 10 konsultativnih radnih podgrupa za provođenje aktivnosti na analizi i predlaganju strateških reformi i ciljeva u **OBLASTI**:

1. **rekonstrukcije stambenih jedinica izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika, zatvaranja kolektivnih centara i rješavanja pitanja alternativnog smještaja raseljenih osoba i povratnika i socijalnog stanovanja sa posebnim akcentom na probleme raseljenih osoba i izbjeglica i stambenog zbrinjavanja ranjivih kategorija povratnika;**
2. **dovršetka procesa povrata imovine i stanarskih prava izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika;**
3. **elektrifikacije povratničkih naselja i pojedinačnih stambenih jedinica povratnika;**
4. **rekonstrukcije infrastrukture u mjestima od interesa za povratak izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika;**
5. **zdravstvene zaštite raseljenih osoba i povratnika;**
6. **socijalne zaštite raseljenih osoba i povratnika;**
7. **ostvarivanja prava na školstvo raseljenih osoba i povratnika;**
8. **prava na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika;**
9. **sigurnosti raseljenih osoba i povratnika i deminiranja područja povratka;**
10. **prava na naknadu štete raseljenim osobama, izbjeglicama i povratnicima.**

Sve konsultativne, planirane faze i aktivnosti predviđene Akcionim planom za reviziju uspješno su provedene, a okončane su izradom nacrtu dokumenta koji je, po obavljenim javnim raspravama, upućen Vijeću ministara BiH, krajem oktobra 2008. godine.

Vijeće ministara je na sjednici održanoj 29. 1. 2009. godine razmatralo i utvrdilo Prijedlog revidirane Strategije, nakon čega je ista usvojena i na 53. sjednici Predstavničkog doma, održanoj 13. 5. 2009. godine. Međutim, ovaj Prijedlog nije dobio potrebnu entitetsku većinu na 31. sjednici Doma naroda, održanoj 18. 6. 2009. godine.

Nakon toga, na sjednici održanoj 7. 7. 2009. godine, Zajednički kolegij oba doma Parlamentarne skupštine BiH, ponovo je aktuelizirao pitanje usvajanja Revidirane strategije i zatražio od Vijeća ministara da uloži dodatne napore radi utvrđivanja novog usaglašenog prijedloga i u što kraćem roku ga dostavi u parlamentarnu proceduru na usvajanje.

Predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice prisustvovali su svim sjednicama domova i radnih tijela PS BiH na kojima je razmatrana predmetna Strategija i na osnovu diskusija delegata i članova Zajedničke komisije za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku, identificirali su potrebu za konceptualnim rješenjima u dvije specifične oblasti: Suštinsko okončanje procesa povratka do 2014. godine i Pristup pripadajućim pravima izbjeglica i raseljenih osoba na naknadu štete u kontekstu Aneksa VII DMS.

S tim u vezi, izvorni dokument dopunjen je sa dva dodatka i to:

**Okvirni program povratka 2009 - 2014. godine i
Koncept za rješavanje pitanja nadoknade štete sa Akcionim planom.**

Ovako dopunjena, Revidirana strategija usaglašena je sa nadležnim entitetskim ministarstvima, Vladom Brčko distrikta BiH i UNHCR-om i vjerujemo da je, po proteku više od dvije godine od otpočinjanja intenzivnog rada na reviziji ovog izuzetno važnog i kompleksnog strateškog dokumenta, napravljen jedan sveobuhvatan operativni okvir, čija provedba će rezultirati unapređenjem pristupa pravima iz Aneksa VII DMS.

MINISTAR ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BIH
dr. Safet Halilović

Zahvale

Pored Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH kao nosioca aktivnosti, uz supredsjedanje UNHCR-a ili OSCE-a i Ministarstva civilnih poslova BiH, u radu radnih podgrupa učestvovali su predstavnici preko pedeset institucija i organizacija domaće vlasti, međunarodne zajednice, nevladinog sektora i predstavnika civilnog društva.

Ovom prilikom zahvaljujemo se urednicima i autorima, kao i svim institucijama i pojedincima koji su kao učesnici u radu radnih podgrupa dali svoj doprinos na reviziji Strategije BiH za provedbu Aneksa VII DMS: (prema abecednom redoslijedu)

INSTITUCIJE BOSNE I HERCEGOVINE

- **Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH:** Alikadić Mustafa, Hatibović Altijana, Kovač Drago, Kovačević Ivica, Krličbegović Adnan, Lajić Nedeljko i Matović Milka
- **Ministarstvo civilnih poslova:** Dilber Dragana, Fočo Sanela, Lale Milijana, Sabljčić Velija i Terko Ermin
- **Centar za uklanjanje mina u BiH (MAC):** Orahovac Ahdin i Perić Jovo
- **Fond za povratak:** Đokić Nedo i Krsmanović Zlata
- **Agencija za državnu službu:** Akšamija Zlatko
- **Agencija za rad i zapošljavanje BiH:** Kulenović Borjana i Zuko Samir

INSTITUCIJE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

- **Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica:** Alijagić Sulejman, Čibo Džemail, Hadžiomerović Mujo, Hamzić Ladislava, Hot Nejra, Jahić Sabira, Mašović Amira, Mehmedbegović Zenaid, Palo Ševka i Škaljo Omer
- **Ministarstvo energije, rudarstva i industrije:** Gagula Mustafa
- **Ministarstvo obrazovanja i nauke:** Pandžo-Hasanberg Emina i Ruždić Đemko
- **Ministarstvo prometa i komunikacija:** Demirović Izet i Mehinagić Izet
- **Ministarstvo prostornog uređenja:** Đonlagić Sežida
- **Ministarstvo rada i socijalne politike:** Hasanagić Šefika, Karahmet Esmā i Zuko Emina
- **Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta:** Likić Aleksandar
- **Ministarstvo zdravstva:** Zuljević-Sertić Vesna
- **Ministartstvo unutrašnjih poslova:** Ćatić Dženis i Katica Admir
- **Agencija za državnu službu:** Išerić Enver
- **Zavod za zapošljavanje:** Huskić Haris
- **RESORNA KANTONALNA MINISTARSTVA, UREDI I UPRAVE:** Brkan Enver, Dedić Dijana, Duraković Edin, Jukić Jasenka, Ljubijankić Višnja, *Kaltak Mehemed*, Topalović Hasan, Šrndić Remza, Zemanić Hasan i Zovko Dragica

INSTITUCIJE REPUBLIKE SRPSKE:

- **Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica:** Čevriz Nebojša, Đokić Nanad, Macanović Stjepan, Orešković Ljiljana, Petrović Jagoda, Samardžić Jasmin, Skakić Njegovan i Vuleta Drago
- **Ministarstvo privrede, energetike i razvoja:** Janković Milan
- **Ministarstvo prosvjete i kulture:** Garača Zorica
- **Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite:** Aleksić Rade
- **Ministarstvo saobraćaja i veza:** Čičić Miroslav
- **Ministarstvo unutrašnjih poslova:** Kosorić Siniša
- **Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju:** Trivić Milenko
- **Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite:** Lepir Ljubo, Milaković Nedeljko i Vasić Ljiljana
- **Agencija za državnu upravu:** Arežina Brankica
- **Zavod za zapošljavanje:** Kuljanin Sanja i Latinović Gordana

VLADA BRČKO DISTRIKTA BiH

- **Odjeljenje za raseljene osobe, izbjeglice i stambena pitanja:** Đurić-Žilić Branka, Milić Mitar i Šerifović Enes
- **Odjeljenje za obrazovanje:** Bašić Slavoljub
- **Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge:** Filipović Branimir

JAVNA PREDUZEĆA

- **JP Elektroprivreda BiH:** Jamak Enver i Karadža Jasminka
- **JP Elektroprivreda HZ Herceg Bosne:** Marić Zdenko
- **Elektroprivreda RS:** Lažetić Jagoda

NEVLADINE ORGANIZACIJE

- **Savez udruženja/udruga izbjeglica, raseljenih lica i povratnika BiH:** Gašić Ranka, Ivičić Nikola, Makić Uroš, Salčinović Muhamed, Softić Dijana, Šehovac Dušan, Zemanić Rifat i Zukić Mirhunisa
- **Savez udruženja izbjeglih, raseljenih i povratnika R Srpske:** Mihajlović Mitar, Stevanović Veljko i Vujić Dragan
- **Zajednica prognanih, izbjeglih i raseljenih Hrvata u BiH:** Lepan Jakov

MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

- **UNHCR:** Čejović Sabina, Deck Peter, Femić Olga, Hadžizukić Maja, Hošo Armin, Hrasnica Lejla, Mooney Erin, Pohl Scott, Pommier Bruno, Riđanović Lejla i Vignjević Vesna
- **Delegacija Evropske komisije u BiH:** Pires John i Tica Sanja
- **EUPM:** Willis Vesna
- **OHR:** Berthoud Julien, Kreho Amela, Prins Margriet i Zukić Nada
- **OSCE:** Janković Aleksandar, Klincov Dragana, Pošković Hajro, Sarapa Aleksandar i Tandara Amela
- **UNDP:** Bahtijarević Rankica, Bijedić Aiša, Kapetanović Dženan, O'Brien Tim, Radeka Renata i Tadić Slobodan
- **UNICEF:** Bajraktarević Selena, Grahovac Slavenka, Raghovanski Anil i Ribar Erna
- **UNHABITAT:** Mojović Đorđe
- **CRS:** Imamović Sanela i Kapetanović Senad
- **DRC:** Visentin Enrico
- **EU Return project:** Petersen Michael

Posebnu zahvalnost Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH upućuje Predstavništvu UNHCR-a u Bosni i Hercegovini, za pruženu stručnu pomoć u toku cjelokupnog procesa izrade nacrtu ovog dokumenta, i Švicarskom uredu za razvoj i saradnju (SDC), koji je osigurao finansijsku podršku za pokriće troškova u radu konsultativnih radnih grupa.

SADRŽAJ

UVOD	9
I – PREGLED AKTUELNOG STANJA U OBLASTI IZBJEGLICA IZ BIH I RASELJENIH OSOBA U BIH	11
1. Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine	11
2. Raseljene osobe u Bosni i Hercegovini.....	11
2.1. Raseljavanje kao posljedica sukoba	11
2.2. Registracija raseljenih osoba u BiH u 2000. godini	11
2.3. Raseljene osobe u BiH početkom 2008. godine.....	12
3. Trajna rješenja za osobe pogođene posljedicama prinudnih migracija	13
3.1. Dobrovoljni povratak i reintegracija	13
3.2. Potencijalna trajna rješenja za raseljene osobe u BiH	14
4. Stanje sigurnosti.....	15
4.1. Protuminske aktivnosti kao elemenat sigurnosti.....	16
5. Stanje komunalne i socijalne infrastrukture	16
5.1. Elektrificiranje kao posebno značajan infrastrukturni elemenat	17
6. Stanje stambenog fonda	17
6.1. Potrebe za prioritetnu sanaciju dijela stambenog fonda.....	18
6.2. Potrebe za rekonstrukcijom stambenog fonda u svrhu povratka	18
II - PRISTUP PRAVIMA IZBJEGLICA, RASELJENIH OSOBA I POVRATNIKA.....	21
1. Povratak	21
1.1. Statistike o povratku	21
1.2. Povratak i ostala trajna rješenja problema raseljavanja	21
1.3. Ulaganja u sektor održivog povratka	21
2. Elementi održivosti povratka	22
2.1. Zdravstvo	22
2.2. Obrazovanje.....	22
2.3. Rad i zapošljavanje	24
2.4. Socijalna i penziono-invalidska zaštita.....	25
3. Povrat imovine i stanarskih prava	27
4. Naknada štete – kompenzacija.....	27
III – IDENTIFICIRANI PROBLEMI, PREPORUKE I PRIJEDLOZI MJERA ZA UNAPREĐENJE PRISTUPA PRAVIMA IZBJEGLICA, RASELJENIH OSOBA I POVRATNIKA	29
1. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti povratka i ostalih trajnih rješenja problema raseljavanja	29
1.1. Suštinsko okončanje procesa održivog povratka u BiH.....	29
1.2. Nediskriminatoran pristup izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika pravima iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma	29
1.3. Osiguranje preduslova za povratak kroz rekonstrukciju preostalih uništenih i oštećenih stambenih jedinica izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika	30
1.4. Monitoring i koordinacija procesa povratka na cijelom području BiH.....	30
1.5. Osiguranje pouzdanih pokazatelja o potrebama u svrhu iznalaženja trajnih rješenja problema raseljavanja	30

1.6.	Konačno zatvaranje kolektivnih smještaja	31
1.7.	Stambeno zbrinjavanje osoba u nepovoljnoj socijalnoj situaciji	31
2.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti sigurnosti povratnika	33
3.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti komunalne i socijalne infrastrukture.....	35
3.1.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti elektrificiranja povratničkih naselja	37
4.	Identificirani problemi, preporuke i prijedlozi mjera za unapređenje na polju održivosti i reintegriranja povratnika	39
4.1.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti zdravstvene zaštite	39
4.2.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti obrazovanja	41
4.3.	Identificirani problemi i preporuke iz oblasti unapređenje stanja u oblasti rada i zapošljavanja	42
4.4.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti socijalne i penziono-invalidske zaštite	43
5.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u realiziranju pristupa pravu na povrat imovine i stanarskih prava	46
6.	Identificirani problemi i preporuke za unapređenje pristupa pravu na naknadu štete - kompenzaciju.....	49
RELEVANTAN PRAVNI OKVIR		52

DODATAK 1:

Okvirni program povratka izbjeglica i raseljenih osoba u BiH za period 2009–2014. god.

DODATAK 2:

Koncept za rješavanje pitanja nadoknade štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama u smislu pripadajućih prava iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

UVOD

Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma strane potpisnice su potvrdile svoju opredijeljenost poštivanja prava izbjeglih i raseljenih osoba, posebno prava na povratak, kao i prava na povrat imovine i/ili kompenzaciju.

Iako su, evidentno, postignuti značajni rezultati na realiziranju odredbi Aneksa VII, više od polovine od ukupno 2,2 miliona izbjeglih i raseljenih osoba nije se vratilo svojim kućama, a mnogi od njih još uvijek trebaju trajna rješenja.

Preostao je veliki broj izbjeglica, raseljenih osoba i ostalih osoba pogođenih konfliktom kojima i dalje treba trajno rješenje, među njima 125.000 raseljenih osoba čiji je status potvrđen u reregistraciji iz 2005. godine. Mnogi od ovih ljudi su krajnje ugroženi, traumatizirani i žive u nehumanim uslovima u raseljenju.

Nažalost, još uvijek i oko 2.700 porodica živi u kolektivnim oblicima zbrinjavanja u BiH.

Također, mnogi ne mogu da se vrata zato što je njihova predratna imovina uništena i nalazi se na listi onih, blizu 45.000 stambenih jedinica povratnika koje čekaju na obnovu ili zato što teren u njihovim mjestima povratka nije očišćen od mina.

Mnogobrojne osobe koje prije rata nisu posjedovale nikakvu imovinu, nisu ni imale priliku da iskoriste neki projekt koji bi njima i njihovim porodicama omogućio iznalaženje trajnog rješenja.

Istovremeno, mnogobrojni povratnici koji su se do sada vratili suočavaju se sa uslovima koji ugrožavaju mogućnost njihovog opstanka u mjestima povratka.

Postoji velika disproporcija između ulaganja i stvarnih potreba za realiziranje strateških ciljeva iz Strategije BiH za provedbu Aneksa VII DMS.

Ekonomske prilike su oskudne, često nedostaje infrastruktura, uključujući električnu energiju, a njihov pristup pravima i uslugama kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita i penzije, ograničen je.

Nerijetko su ova ograničenja ukorijenjena u diskriminaciji, što je u suprotnosti sa principima postavljenim u Aneksu VII, Ustavu BiH i međunarodnom pravu. U nekim slučajevima, primarnu poteškoću povratku predstavlja izmijenjeno socijalno okruženje u kome se nalaze brojne osobe, naročito mladi koji tragaju za mogućnostima za višim obrazovanjem i zapošljavanjem u većim gradovima, a ne u ruralnim sredinama.

Ustavom BiH, kao i međunarodnim standardima, raseljenim osobama i povratnicima zagarantirana su podjednaka prava kao i svim drugim stanovnicima u BiH. Međutim, danas, više od 14 godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, ostaju brojni izazovi koje još uvijek treba prevladati kako bi se pristup ljudskim pravima osigurao za mnoge raseljene osobe i povratnike, naročito najugroženije, kojima je neophodna i dodatna finansijska i socijalna podrška.

Progres u BiH društvu usporen je u mnogim oblastima. Ovo se posebno odnosi na ekonomski i socijalni razvoj. Kao posljedica toga, potencijalni povratnici su često suočeni sa obeshrabrujućim realnostima života širom BiH.

Međutim, nesporno je da je uz sve prisutne probleme, i pored višegodišnjeg boravka izvan svojih prijeratnih prebivališta, veliki broj raseljenih osoba izjavio želju i namjeru za povratkom; dakle, za njih se trajna rješenja trebaju iznalaziti u okviru ove opcije.

Stoga je potrebno ne samo zadržati fokus nego je neophodno poduzimati i dodatne napore usmjerene na kontinuiranu podršku pristupu pravima za siguran, dostojanstven povratak i punu reintegraciju povratnika, bez davanja prednosti bilo kojoj grupi ili pojedincu, čime se osigurava jednoobrazna i usklađena realizacija ciljeva Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini na cijeloj teritoriji BiH, na način koji garantuje jednakopravnost izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika i ne dovodeći u pitanje njihovo individualno pravo odabira drugih raspoloživih i preferiranih trajnih rješenja, posebno imajući u vidu standarde iz međunarodnog okvira za zaštitu raseljenih osoba objedinjene u "Vodećim principima internog raseljenja".

I – PREGLED AKTUELNOG STANJA U OBLASTI IZBJEGLICA IZ BIH I RASELJENIH OSOBA U BIH

U vrijeme potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina je, prema procjenama, imala oko 2,2 miliona izbjeglih i raseljenih stanovnika, što je više od polovine stanovništva registriranog popisom iz 1991. godine.

1. Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine

Procjenjuje se da izvan Bosne i Hercegovine trenutno boravi još oko 400.000 osoba, od oko 1,2 miliona naših državljana koji su napustili BiH od 1992. do 1995. godine, i koji su kao takvi evidentirani kao izbjeglice iz BiH. Najveći broj njih se integrirao u zemljama prihvata, a procjenjuje se da blizu 80.000 izbjeglica iz BiH još uvijek treba trajna rješenja, koja mogu uključivati i njihov povratak u BiH.

Iz inostranstva se prijavilo 6.550 porodica koje trebaju pomoć u rekonstrukciji u svrhu povratka oko 23.500 izbjeglih osoba, od kojih gotovo tri četvrtine (75%) borave u susjednim zemljama regiona, oko 20% u evropskim zemljama, a oko 5% u prekookeanskim zemljama.

Veliki problem predstavlja povratak posebno ranjivih kategorija naših izbjeglica iz zemalja prihvata, jer i nakon dugogodišnjih bilateralnih napora na ovom planu, ovaj gorući problem Bosna i Hercegovina još uvijek nije uspjela sistematski i do kraja riješiti. Posebno se to odnosi na povratak duševnih bolesnika koji su potpuno zavisni od asistencije države u svom povratku. BiH je nedavno uspješno vratila jednu takvu grupu od 19 izbjeglica koja se nalazila u izbjegličkom centru u Debrecinu u R Mađarskoj, a u R Hrvatskoj, u psihijatrijskim bolnicama, boravi ukupno 56 pacijenata koji su izbjeglice iz BiH.

Slične primjere posebno osjetljivih grupa bh. izbjeglica - duševnih bolesnika, ali i ostalih ranjivih kategorija izbjeglica, kao što su tjelesno i mentalno invalidne osobe, bivši logoraši, djeca bez pratnje i sl., BiH ima i u drugim zemljama.

2. Raseljene osobe u Bosni i Hercegovini

2.1. Raseljavanje kao posljedica sukoba

Potpisivanje mirovnog sporazuma, krajem 1995. godine, oko milion osoba dočekalo je raseljeno u BiH, što čini gotovo četvrtinu prijeratnog stanovništva Bosne i Hercegovine. Među njima, trećina je bila raseljena unutar svojih općina prebivališta, usljed čega se nameće zaključak da uzroci raseljavanja nisu nužno vezani za progon i/ili opravdan strah od progona i sveopćeg nasilja, nego se, također, mogu dovesti u direktnu vezu sa posljedicama koje su sukobi prouzrokovali na imovini, odnosno predratnim domovima raseljenih osoba.

2.2. Registracija raseljenih osoba u BiH u 2000. godini

Prvi, sveobuhvatan, službeni popis raseljenih osoba na području Bosne i Hercegovine izvršen je krajem 2000. godine, kada je evidentirano 185.233 raseljenih porodica (ukupno 557.275 raseljenih osoba), od kojih 93.422 porodice ili 50,43% na području FBiH, 84.318 ili 45,52% na području RS i 7.493 ili 4,05% na području Brčko distrikta BiH.

Prema nacionalnoj strukturi, registrirano je 44,4% raseljenih Bošnjaka, 47,7%, Srba, 7,5% Hrvata, a 0,4% preostalih registriranih raseljenih osoba bili su pripadnici ostalih naroda u BiH.

2.3. Raseljene osobe u BiH početkom 2008. godine

- *Reregistracija u 2005. godini*

Prikupljanjem zahtjeva za reviziju statusa na teritoriji cijele BiH, koje je zaključeno sa 31. 03. 2005. godine, pristupilo se reviziji brožčanog stanja i statusa raseljenih osoba. Na području BiH podneseno je 59.825 zahtjeva za (re)registraciju 186.451 raseljenih osoba.

- *Rezultati revizije statusa i brožčano stanje raseljenih osoba u BiH*

Od ukupnog broja podnesenih zahtjeva na nivou BiH, u prvom stepenu upravnog rješavanja doneseno je oko 32% negativnih rješenja, odnosno za 59.021 osobu je, u skladu sa zakonskim odredbama, status prestao ili nije odobren, dok su preostali dobili pozitivna rješenja tako da je trenutno u Bosni i Hercegovini u statusu raseljenih 41.013 porodica, ukupno 125.072 raseljene osobe, od kojih 56.287 ili 45% raseljeno je na području FBiH, 67.673 ili 54,1% na području RS i 1.112 ili 0,9% na području Brčko distrikta BiH.

- *Nacionalna struktura raseljenih osoba u BiH*

Prema rezultatima revizije statusa raseljenih osoba, došlo je do povećanog broja Srba u ukupnom broju raseljenih osoba u BiH, odnosno do procentualnog povećanja njihovog učešća u nacionalnoj strukturi raseljenih osoba, prema kojoj je 69.099 raseljenih osoba (55,2%) pripadnika srpske nacionalnosti, 47.907 ili 38,3% bošnjačke, 7.450 ili 6% hrvatske, a preostalih 616 (0,5%) pripadnici su ostalih nacionalnosti.

- *Struktura raseljenih osoba prema mjestima sadašnjeg i prijeratnog prebivališta*

Analizom se uočava da je ukupno gledano, na nivou BiH, broj međuentitetski raseljenih osoba najviši, s tim što je procenat najviši u RS gdje više od 90% raseljenih potiče iz FBiH, dok je u FBiH većina unutarentitetski raseljenih osoba, a pogotovo se to odnosi na Brčko u kojem je gotovo polovina raseljenih osoba raseljena unutar Distrikta, odnosno interno raseljena.

Nadalje, interno raseljavanje, odnosno raseljenost unutar domicilnih mjesta prebivališta najprisutnija je u urbanim sredinama u kojima je bio i najviši broj stambenih jedinica/stanova u društvenom vlasništvu. Ovo se direktno može povezati sa značajnim brojem preostalih uništenih i oštećenih stambenih jedinica u višeporodičnim zgradama, čija obnova, usljed visokih troškova sanacije i drugih problema, kao npr. neriješenih imovinskih pitanja i sl., nije na zadovoljavajući način pratila potrebe za povratkom.

- *Povezanost stanja stambenih jedinica i statusa raseljenih osoba*

Dovođenjem u vezu pokazatelja o broju stambenih jedinica nad kojima su nositelji raseljenih domaćinstava imali privatno vlasništvo ili stanarsko pravo uočava se da oni približno odgovaraju broju stambenih jedinica raseljenih osoba koje su trenutno uništene/neuslovne. Razlog ovoj koincidenciji je to da je prema važećim propisima jedan od osnovnih kriterija za potvrđivanje i/ili uspostavljanje statusa raseljene osobe u skladu sa važećim propisima, koji se primarno veže za (ne)mogućnost stanovanja u prijeratnoj stambenoj jedinici usljed njene (ne)uslovnosti.

- *Smještaj raseljenih osoba u BiH*

Raseljene osobe borave u različitim vrstama/oblicima smještaja u dva entiteta i Brčko distriktu BiH. Dok su raseljeni na području Brčko distrikta BiH smješteni isključivo u individualnim oblicima smještaja, u dva entiteta postoje i različite forme kolektivnog zbrinjavanja. Međutim, za razliku od Federacije BiH, u kojoj još uvijek postoje namjenski objekti kao zvanično priznati kolektivni centri, ali i ostali oblici kolektivnog smještaja, u Republici Srpskoj, kao kolektivni oblici zbrinjavanja raseljenih osoba pojavljuju se objekti prilagođeni za ove namjene, a to su objekti bivših škola, domova kulture, kasarni, domova zdravlja i slično, sa veoma lošim uslovima smještaja, te zakupljeni objekti kolektivnog smještaja, a to su uglavnom objekti hotela ili motela ili objekti preduzeća koji su služili za smještaj njihovih radnika. I u ovim objektima standard zbrinjavanja raseljenih osoba je na veoma niskom nivou.

Među osobama raseljenim u FBiH najviše je onih koji su alternativno smješteni u privatnoj imovini drugih osoba, a odmah potom slijede korisnici objekata kolektivnog smještaja. Od ostalih vrsta smještaja, u procesu reregistriranja, najviše porodica je naznačilo da su podstanari, potom da stanuju kod rodbine i prijatelja, zatim u improviziranim smještajnim objektima, djelomično popravljenim, neuslovnim, privremenim objektima, ali dosta je i onih koji su naveli da u mjestima raseljenja imaju vlastite kuće ili stanove.

U RS značajan je broj raseljenih osoba koje su smještene u individualnim stambenim jedinicama, zakupljenim za potrebe smještaja raseljenih osoba od strane Vlade RS. Što se tiče ostalih tipova smještaja, najviše raseljenih osoba u RS označilo je da su smješteni kod rodbine i prijatelja, te kao podstanari.

U Brčko distriktu BiH najviše raseljenih osoba kao alternativni smještaj koristi društvenu imovinu/stanove, bilo da se radi o adaptiranim/saniranim, ili novoizgrađenim, zamjenskim stanovima u višeporodičnim stambenim zgradama koji nisu privatizirani.

- *Alternativni smještaj raseljenih osoba u BiH*

Kategorizacija smještaja na alternativne i ostale vidove smještaja koji raseljene osobe koriste prema vlastitom izboru i mogućnostima, često čak i u slučajevima kada imaju pravo na organizirani alternativni smještaj, odnosno smještaj koji se finansira iz budžetskih sredstava za ove namjene - prevashodno se odnosi na izvore pokrića troškova za ove potrebe i razlikuje se organizirani, budžetski finansiran alternativni smještaj i smještaj koji raseljene osobe koriste u individualnoj organizaciji. S jedne strane, to upućuje na nedostatne mogućnosti takve podrške za smještaj svih raseljenih osoba sa ovim pravom, a s druge strane, to može biti indikator lošeg stambenog standarda koji se može osigurati u alternativnim oblicima smještaja koji plaćaju ili osiguravaju različiti nivoi vlasti.

I pored veoma visokih budžetskih izdvajanja za pokriće troškova alternativnog smještaja raseljenih osoba, što finansijski opterećuje oba entiteta, Brčko distrikt BiH i gotovo sve kantone Federacije BiH, najveći broj raseljenih osoba, ukupno više od 70.000, ne koristi alternativni smještaj, dok je broj onih koji koriste neki od organiziranih vidova alternativnog smještaja znatno manji i obuhvata svega nešto više od trećine raseljenih osoba u BiH, odnosno oko 15.000 porodica, ukupno oko 45.000 osoba.

- *Kolektivni oblici stambenog zbrinjavanja u BiH*

Među alternativno smještenim raseljenim osobama je oko 3.000 porodica, ukupno oko 8.500 osoba, koje skoro 13 godina nakon prestanka sukoba, žive u raznim vidovima kolektivnih oblika stanovanja. Posebno treba napomenuti kako se ovaj broj odnosi isključivo na osobe koje imaju status raseljenih, čemu svakako treba dodati i *de facto* raseljene osobe i ostale osobe koje nisu raseljene, koje kolektivne oblike stanovanja koriste po drugom osnovu, odnosno usljed nerasplošivosti drugog, adekvatnijeg oblika stanovanja, kao osnova socijalne sigurnosti građana.

3. Trajna rješenja za osobe pogođene posljedicama prinudnih migracija

3.1. Dobrovoljni povratak i reintegracija

U nastojanju da se u što većoj mjeri saniraju posljedice prinudnih migracija po stanovništvo i zaštite prava raseljenih osoba i izbjeglica, Bosna i Hercegovina je prednost dala podršci dobrovoljnom povratku kao najpoželjnijem vidu trajnih rješenja za raseljene osobe i izbjeglice, ne dovodeći u pitanje njihovo individualno pravo odabira drugih raspoloživih i preferiranih trajnih rješenja kako je to definirano u Aneksu VII Dejtonskog sporazuma.

Međutim, iako su brojne raseljene osobe ostvarile svoje pravo na povratak, mnoge se i dalje nalaze u teškoj situaciji i neophodna im je podrška kako bi se na odgovarajući način reintegrirali u svojim prijeratnim sredinama.

3.2. Potencijalna trajna rješenja za raseljene osobe u BiH

Kompariranje pokazatelja o prijeratnom stanovanju i trenutnom statusu stambene jedinice, posebno su značajni sa stanovišta iznalaženja trajnih rješenja za raseljene osobe. Dodatnim uvrštavanjem ostalih relevantnih preduslova i kriterija, kao što je, prije svega želja za povratkom, jedan od ključnih faktora u rješavanju problema raseljavanja u BiH i pružanju podrške onima koji se žele vratiti, jeste rekonstrukcija odnosno sanacija prijeratnih domova, u kojima su raseljene osobe nekada živjele.

Nadalje, fokusirajući se na uslovljenost donošenja odluke o povratku osiguranjem smještaja, s jedne strane, obnovom stambenog fonda stimulirati će se pozitivna opredjeljenja na ovom planu, a s druge strane, ostvarivanjem pristupa pravu na obnovu relaksiraju se potrebe za osiguranjem pristupa stambenim pravima izbjeglica i raseljenih osoba.

- Osiguravanje trajnih rješenja obnovom stambenih jedinica povratnika

Dovođenjem u vezu iznalaženja mogućih trajnih rješenja kroz rekonstrukciju i povratak trajno se stambeno zbrinjavaju raseljene osobe koje se vrata. Osim toga, procjenjuje se da bi u konačnosti mogla prestati potreba za značajnim postotkom alternativnih privremenih smještajnih kapaciteta, što bi srazmjerno relaksiralo, tj. rasteretilo entitetske i kantonalne budžete iz kojih se finansira smještaj raseljenih osoba. Posljedično, sredstva angažirana za ove namjene mogla bi se usmjeravati na druge potrebe, uključujući druga trajna rješenja i socijalno stanovanje osoba u stanju potrebe za stambenim zbrinjavanjem; međutim, aktivnosti na tom planu ne mogu čekati završetak programa rekonstrukcije jer je mnogo ljudi u kolektivnim centrima krajnje ugroženo i njima je neophodna neodložna, zaista urgentna, podrška.

Specifičnije, programima za stambeno zbrinjavanje u oba ova pravca – rekonstrukcijom kojom se omogućava povratak kao i alternativnim trajnim rješenjima u mjestu raseljenja - trajno bi se riješilo pitanje smještaja za dvije trećine od ukupnog broja raseljenih osoba sadašnjih korisnika kolektivnih oblika zbrinjavanja, što bi omogućilo potpuno ukidanje ovakvih oblika smještaja bilo da se radi o njihovom zatvaranju ili promjeni namjene.

Međutim, sasvim se izvjesno može očekivati da će utvrđivanjem ostalih kriterija za dobivanje pomoći u rekonstrukciji shodno važećoj zakonskoj regulativi, određeni broj raseljenih osoba neminovno morati biti isključen iz ove opcije. Ovo se odnosi i na slučajeve kada situacija na terenu direktno onemogućava provođenje projekta rekonstrukcije, kao što je npr. minirano područje, nemogućnost transporta građevinskog materijala do lokaliteta rekonstrukcije zbog devastiranih i propalih putnih komunikacija, te kada je druga komunalna infrastruktura (vodovod, kanalizacija, strujna mreža) potpuno uništena ili ozbiljno oštećena. Sāmo stambeno zbrinjavanje, dakle, nije dostatno za trajno rješenje; neophodan je multisektoralni sveobuhvatni i objedinjeni pristup ovom pitanju.

- Raseljene osobe za koja se trajna rješenja ne mogu osigurati rekonstrukcijom

Ipak, očigledno je da se za određeni broj raseljenih osoba, pitanje trajnog smještaja neće moći riješiti rekonstrukcijom njihovih prijeratnih stambenih jedinica. To se prije svega odnosi na one čiji je status raseljene osobe revidiran na osnovu zaštite, humanitarnih i drugih razloga, kao i osobe sa posebnim potrebama jer je u procesu (re)registracije evidentirano da, nažalost, ne mali broj raseljenih osoba u BiH, pripada posebno ranjivim kategorijama stanovništva, kao što su: tjelesno i mentalno onesposobljene osobe, hronični bolesnici, porodice sa jednim roditeljem, djeca bez roditelja, starije osobe bez sredstava za život i ostale osobe koje imaju objektivne razloge zbog kojih se ne vraćaju.

U ovakvim slučajevima neophodno je, na posebno senzibilan način, pristupiti iznalaženju trajnih rješenja, bilo kroz smještaj u ustanove specijalne namjene ili provedbom daleko kompleksnijih programa pomoći nego što su samo projekti rekonstrukcije stambenih jedinica.

Kada se izuzmu raseljene osobe za koje se, u najboljem slučaju, mogu iznaći trajna rješenja kroz rekonstrukciju, za preostalih oko 45.000 raseljenih osoba, što čini približno 36% raseljene populacije u BiH, potrebno je tragati za nekim drugim vidom stambenog zbrinjavanja, bilo da se radi o rješavanju stambenih pitanja u prijeratnim mjestima prebivališta, bilo da se radi o integraciji u mjestima raseljenja, za što se kao osnovni kriterij može koristiti (ne)postojanje želje za povratkom.

Od ovog broja, za oko 6.000 raseljenih porodica/19.000 osoba koje su izjavile želju za povratkom u prijeratna prebivališta, potrebno je tragati za iznalaženjem rješenja u okviru ove opcije.

Ipak, nije zanemariv ni broj onih koji nisu sigurni, a takvih je oko 1.300 porodica/4.300 osoba, za koje mogućnost stambenog zbrinjavanja u prijeratnim prebivalištima može biti presudan faktor u donošenju pozitivne odluke o povratku. Ova populacija nipošto ne smije ostati na marginama napora za iznalaženje adekvatnih, trajnih rješenja, posebno kada se uzme u obzir da je gotovo polovina ukupnog broja svih preostalih raseljenih osoba u potrebi za trajnim rješenjima ranije živjela sa roditeljima. Iz prethodno rečenog, kao nezaobilazan zaključak, nameće se ocjena da se radi o novoformiranim porodicama i/ili domaćinstvima koja nisu posjedovala imovinu.

- *Potreba za lokalnom integracijom*

Od ukupnog broja raseljenih porodica u BiH, gotovo četvrtina nositelja domaćinstava je u procesu (re)registracije eksplicitno izjavila da se ne želi vratiti u svoje prijeratno prebivalište. Najveći broj njih raseljen je na području RS, što se odnosi na oko 7.300 porodica, ukupno oko 23.000 osoba, odnosno oko 89% svih onih koji ne žele da se vrate, nešto iznad 10% (oko 1.000 porodica/2.700 osoba) na području FBiH, a preostalih, neznatno iznad 1% (oko 100 porodica/300 osoba), na području Brčko distrikta BiH.

Struktura raseljenih osoba koje se ne žele vratiti u prijeratna prebivališta prema mjestu raseljenja u najvećoj mjeri odražava i nacionalnu strukturu, sa stoprocentnim brojem Srba u RS i Brčko distriktu BiH, dok su u FBiH dvije trećine ukupnog broja onih koji isključuju opciju povratka Bošnjaci, preostala trećina Hrvati, a broj ostalih je neznatan.

Dakle, za približno 8.000 porodica/26.000 raseljenih osoba, na osnovu lično iskazanih želja, postoji potreba iznalaženja trajnog rješenja kroz neki oblik integracije u mjestima raseljenja.

Za procjenu potrebnih sredstava za trajno stambeno zbrinjavanje i asistenciju raseljenim osobama u slučajevima lokalne integracije potrebno je napraviti detaljnu analizu svih relevantnih pokazatelja, ali u tom kontekstu bilo bi neophodno sagledati daleko opsežniji broj faktora koji utiču na njihovu socijalnu situaciju nego što je to dostupno u bazi podataka o raseljenim osobama koja je na raspolaganju i koju su nadležna tijela kompletirala i koristila kao pouzdan alat unutar procesa rekonstrukcije i povratka u BiH.

4. Stanje sigurnosti

Potpuna sloboda kretanja, kao i lična i imovinska sigurnost, spadaju među najvažnije preduslove za trajno rješenje.

S tim u vezi, prioritetan zadatak i odgovornost države, entiteta, kantona i lokalnih zajednica je da omoguće svim izbjeglicama, raseljenim osobama i povratnicima uživanje fizičke sigurnosti i pristup njihovim osnovnim građanskim i ljudskim pravima i slobodama bez bilo kakve diskriminacije ili rizika od povrede.

Period neposredno nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, uz prisutan strah raseljenih osoba i povratnika, pogotovo pripadnika tzv. „manjinskih“ naroda, koji su bili suočeni sa rizicima po njihovu ličnu sigurnost, karakteriše i nedostatak kadrovskih i logističkih kapaciteta i resursa sigurnosnih struktura. To je bio period velikog nepovjerenja koje su povratnici imali prema sigurnosnim strukturama, ali i prema stanovništvu u lokalnim zajednicama iz kojih su izbjegli i odlučili se vratiti na to područje.

Važećim zakonskim i podzakonskim aktima je propisano da nadležna entitetska ministarstva unutrašnjih poslova, evidencije o izvršenim krivičnim djelima i prekršajima vode jedinstveno za sve građane BiH, tako da specifični pokazatelji za povratnike i njihovu imovinu nisu dostupni.

Danas je stanje sigurnosti u zemlji, generalno gledano, zadovoljavajuće, što potvrđuju i zvanično prezentirani podaci nadležnih institucija. Ovakav stav zajednički dijele predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, predstavnici resornih entitetskih institucija, predstavnici EUPM-a, UNHCR-a i drugih međunarodnih organizacija. Međutim, stvarni i potencijalni manjinski povratnici ukazuju na to da su prijetnje ili percipirane prijetnje po njihovu fizičku sigurnost i dalje značajan faktor za donošenje odluke o povratku. Dakle, mada se sveukupna situacija bitno poboljšala, još uvijek se ne može zaključiti da sigurnost više ne predstavlja prepreku procesu povratka.

4.1. Protuminske aktivnosti kao element sigurnosti

Pored načelne konstatacije o zadovoljavajućem stanju sigurnosti, posebno ohrabruje poboljšanje situacije u oblasti deminiranja, koje se odvija realizacijom utvrđenih strateških ciljeva i zadataka, a u skladu sa pravnim okvirom iz kojeg proizilaze, nadležnostima za postupanje i raspoloživim proračunima. Sve te pozitivne aktivnosti su rezultirale time da se broj nastradalih od zaostalih minsko-eksplozivnih sredstava, iz godine u godinu, značajno smanjuje.

Veoma su zastrašujući podaci da su od 1992. godine do kraja 2007. godine u Bosni i Hercegovini od mina stradale 4.953 osobe. Od tog broja, u periodu od 1996. godine do sada stradalo je 1.608 osoba, od čega 472 smrtno. Ukupan broj žrtava povratnika je 204, što predstavlja 12,7% u odnosu na ukupan broj stradalih od 1996. godine.

U istom periodu, u Bosni i Hercegovini deminirano je 85.514.310 m², sa dosadašnjom godišnjom produktivnosti operacija deminiranja od oko 11 miliona m², a ista produktivnost se očekuje u narednom strateškom periodu.

Ukupna preostala sumnjiva površina iznosi oko 1.889 km² ili približno 3,68% teritorije Bosne i Hercegovine, usljed čega je Bosna i Hercegovina, nažalost, i dalje zemlja sa najvećim minskim problemom u Evropi.

5. Stanje komunalne i socijalne infrastrukture

Potrebe za obnovom oštećene i uništene infrastrukture u povratničkim naseljima u direktnoj su vezi ne samo sa mogućnostima povratka nego i sa njegovom održivosti.

Iskustva stečena u godinama koje su iza nas upozoravaju na činjenicu da provođenje projekata obnove infrastrukture često nije bilo praćeno realizacijom projekata obnove stambenog fonda, ali i obrnuto.

U godinama neposredno nakon rata nije bilo sistemskog i sinhroniziranog pristupa u provođenju projekata obnove infrastrukturnih i stambenih objekata, tako da dostupna sredstva u mnogim slučajevima nisu trošena u skladu sa stvarnim potrebama i prioritetima. Također, sami donatori su često usmjeravali donacije u skladu sa svojim kriterijima. Ovako neselektivan pristup implementaciji infrastrukturnih projekata, koji nije prepoznavao prave prioritete na terenu, rezultirao je pojavom obnovljene infrastrukture, a neobnovljenih stambenih jedinica u

pojednim povratničkim naseljima, s jedne, i obnovljenih, a neuseljenih stambenih jedinica na drugim područjima, usljed nepostojanja osnovne infrastrukture, s druge strane.

Podaci prikupljeni od svih općina u BiH upućuju na dosta neujednačeno stanje infrastrukture u BiH. Tako, dok u nekim mjestima više uopće ne postoji komunalna i socijalna infrastruktura, na pojedinim područjima situacija je daleko povoljnija, jer su u mjestima povratka samo djelomično prisutni manji problemi, koji se odnose, npr., na dovršetak putne, vodovodne, kanalizacione, telefonske i elektromreže i instalacija sa pratećim sadržajima i sa propisanim zaštitnim pojasom, dok određene sredine gotovo da nemaju poteškoća u zadovoljavanju osnovnih stambenih, ekonomskih, zdravstvenih, obrazovnih i kulturoloških potreba povratnika.

Sveukupno, postojeće stanje ne zadovoljava osnovne potrebe ne samo povratnika nego ni domicilnog stanovništva. Međutim, ovaj problem se daleko više odražava na povratnike i odluke o povratku ili ostanku na području prijeratnog prebivališta. Stoga, poboljšanje stanja u ovoj oblasti zahtijeva strateški cjelovit pristup i planiranje sa posebnim i ciljanim osvrtom na povratničke prostore.

5.1. Elektrificiranje kao posebno značajan infrastrukturni element

Po značaju i uticaju na život i rad povratnika i njihovih porodica, te dalekosežnim, negativnim posljedicama na realizirani, ali i planirani povratak - problem nedostatka električne energije u stambenim jedinicama povratnika svakako nadilazi ostale probleme prosječne povratničke porodice. Život bez električne energije nije samo život bez mogućnosti održavanja minimuma higijensko-zdravstvenih uslova, nemogućnost pokretanja i razvijanja bilo kakvog biznisa, potpuna informativna blokada koja vodi socijalnoj isključenosti, nego i ozbiljno ugrožavanje ljudskih prava.

I pored toga što je potpisivanje Sporazuma o ponovnom priključenju stambenih jedinica povratnika na elektrodistribucionu mrežu u BiH iz 2005. godine, između Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, resornih entitetskih ministarstava i nadležnih elektroprivreda, uz potporu OHR-a, UNHCR-a i OSCE-a, omogućilo desetinama povratnika ponovo priključenje na elektromrežu, nažalost, ovim Sporazumom nije bilo moguće osigurati i zadovoljavajuću dinamiku elektrificiranja, naročito na lokacijama veće i velike devastiranosti elektromreže, odnosno udaljenosti potrošača od glavnih elektrovodova i mreže.

Iako pokazatelji s terena upućuju na to da je učinjeno dosta pozitivnih pomaka u cilju rješavanja problema elektrificiranja lokacija/objekata realiziranog i planiranog povratka, imajući u vidu preostale neriješene potrebe, problem elektrificiranja zahtijeva mnogo više sistemskih napora, budžetskih izdvajanja i dobre volje svih relevantnih učesnika u BiH.

Trenutno u Bosni i Hercegovini na elektrodistributivnu mrežu nije priključeno više od 2.600 stambenih jedinica na području 65 općina, u kojima povratnici „žive u mraku“ od 2 do 6 godina, a u nekim slučajevima čak i više od 10 godina.

Nadalje, pokazatelji sa terena kažu da će više od polovine preostalih stambenih jedinica koje treba obnoviti u svrhu povratka trebati ozbiljne ili veoma opsežne intervencije na elektromreži.

6. Stanje stambenog fonda

Od oko 1,1 milion stambenih jedinica u Bosni i Hercegovini evidentiranih posljednjim popisom stanovništva iz 1991. godine, u periodu između 1992. i 1995. godine uništeno je ili oštećeno oko 453.000, što čini oko 42% prijeratnog stambenog fonda. Od ovog broja, oko 100.000 stambenih jedinica bilo je niskog stepena oštećenja (do 20% oštećenja), najveći broj, oko 270.000, bio je srednjeg stepena oštećenja (između 20 i 70%), a preko 80.000 bilo je najvišeg stepena oštećenja do potpune uništenosti (iznad 70%).

Nažalost, uništavanje stambenog fonda nastavljeno je i nakon potpisivanja mirovnog sporazuma, tako da je dodatno, u periodu nakon 1995. godine, devastirano gotovo 14.000 stambenih jedinica, od kojih najveći broj (preko 80%) na području sadašnje Federacije BiH.

Do sada je u BiH obnovljeno oko 317.000 stambenih jedinica, što čini stopu obnovljenosti od oko 68%. Od ovog broja, oko 232.000 stambenih jedinica obnovljeno je na području FBiH, oko 72.000 na području RS, a oko 12.000 obnovljeno je na području Brčko distrikta BiH.

Procjenjuje se da je blizu dvije trećine, odnosno oko 200.000 stambenih jedinica obnovljeno raznim vidovima međunarodnih i domaćih donacija, dok je preostala trećina, uglavnom manje oštećenih objekata, sanirana privatnim sredstvima vlasnika i nositelja stanarskog prava.

Na osnovu podataka prikupljenih na terenu od nadležnih općinskih službi, još je oko 150.000 neobnovljenih stambenih jedinica u BiH, odnosno 32% od ukupnog oštećenog i uništenog stambenog fonda. Najveći broj ovih stambenih jedinica je visokog stepena oštećenja, do potpune devastiranosti. Na području Federacije BiH još je oko 80.000 stambenih jedinica koje nisu obnovljene, što čini stopu od 26% uništenog i oštećenog stambenog fonda u FBiH, u RS oko 66.000, što čini stopu od 48%, dok je oko 3.000 neobnovljenih stambenih jedinica, što čini stopu od 20% uništenog i oštećenog stambenog fonda, na području Brčko distrikta BiH.

6.1. Potrebe za prioritetnu sanaciju dijela stambenog fonda

Bosna i Hercegovina se strateškim rješenjima opredijelila za prioritetnu sanaciju dijela stambenog fonda koji je potrebno obnoviti u svrhu povratka. Za ove namjene potrebno je obnoviti okvirno oko 45.000 stambenih jedinica, odnosno oko jedne trećine preostalih uništenih i oštećenih stambenih jedinica u BiH.

Stavljanjem u korelaciju broja potencijalnih korisnika pomoći, stepena oštećenosti stambenih jedinica u općinama povratka i prosječnih troškova sanacije individualnih stambenih objekata u cilju osiguranja standardnog minimuma stambenih uslova, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je procijenilo da je za potrebe prioritetne rekonstrukcije u svrhu povratka u BiH, neophodno osigurati oko 600 miliona KM.

Nakon što se država u značajnoj mjeri uspjela suočiti sa problemom obnove individualnih stambenih jedinica, a ujedno je riješila i dio potreba u obnovi zgrada zajedničkog stanovanja, iako je ovaj segment kasnio u odnosu na obnovu pojedinačnih stambenih jedinica, sada se veliki akcenat treba staviti i na dovršetak obnove zgrada u BiH.

Na osnovu sistematski prikupljenih zvaničnih informacija sa terena, utvrđeno je da na području 64 općine u BiH ukupno oko 450 stambenih zgrada još uvijek nije u potpunosti sanirano, sa oko 2.500 stanova u ovim zgradama koji su usljed devastiranosti neuseljivi. Iako to predstavlja manje od 1% ukupnog stambenog fonda iz 1991. godine koji je bio u društvenoj svojini, dimenzije problema u pogledu iznosa sredstava koja su potrebna za sanaciju ovog dijela stambenog fonda – očigledno su velike.

Razlog su, prije svega, značajno viši prosječni troškovi sanacije po stambenoj jedinici u kolektivnim zgradama nego što je to u individualnim stambenim jedinicama.

6.2. Potrebe za rekonstrukcijom stambenog fonda u svrhu povratka

Obnova stambenog fonda za potrebe povratka treba se posmatrati i u kontekstu osiguranja samo jednog od osnovnih preduslova za povratak, a ne kao dovoljan uslov održivog povratka, za što je evidentno potreban integralan i integrisan pristup u provođenju opsežnih mjera održivosti, koje su veoma usko vezane za ukupan ekonomski i socijalni oporavak i razvoj.

Prethodno se Bosna i Hercegovina strateški opredijelila za prioritetnu sanaciju stambenog fonda u svrhu povratka (cilj 3.).

Dva su relevantna izvora podataka o potencijalnim korisnicima pomoći u svrhu povratka:

- Baza podataka o registriranim/potencijalnim korisnicima pomoći za obnovu i povratak
- Baza podataka nastala u procesu revizije statusa raseljenih osoba

Na osnovu informacija dostupnih u ove dvije baze podataka, a u cilju osiguranja jednog od osnovnih preduslova za povratak, okvirno oko 45.000 zahtjeva za rekonstrukcijom stambenih jedinica još uvijek nije riješeno.

Kako bi se utvrdili pouzdani i precizni pokazatelji o potrebama za rekonstrukciju, neophodno je unapređenje baze podataka o registriranim/potencijalnim korisnicima pomoći, što će rezultirati utvrđivanjem stvarnog broja, rasporeda, stepena oštećenja i okvirnih troškova sanacije preostalih uništenih i oštećenih stambenih jedinica koje je potrebno obnoviti za one raseljene osobe koje se žele vratiti.

- *Potencijalni korisnici pomoći za rekonstrukciju*

Baza podataka o registriranim/potencijalnim korisnicima pomoći za obnovu koristi se kao najpouzdaniji pokazatelj potreba.

Trenutno je u bazi podataka registrirano oko 45.000 porodičnih zahtjeva za pomoć u obnovi za oko 150.000 osoba, od čega se oko 24.000 zahtjeva (53%) odnosi na potrebe za rekonstrukciju na području FBiH, oko 19.000 (43%) na području RS i oko 2.000 (3%) na području Brčko distrikta BiH. U nacionalnoj strukturi potencijalnih korisnika pomoći, oko 44% potencijalnih korisnika su Bošnjaci, oko 13% Hrvati, oko 38% Srbi, ostalih je oko 3%, dok u manje od 1% slučajeva podnositelji zahtjeva za registriranje nisu označili nacionalnost.

Nadalje, značajni podaci mogu se dobiti i u odnosu na strukturu sa stanovišta „kategorije“ raseljeničkog/izbjegličkog statusa. Potrebno je, prije svega, istaknuti da se „kategorija“ ovdje koristi čisto kao tehnički termin, kako bi se mogla komparirati različita situacija u pogledu strukture raseljenih osoba i izbjeglica prema mjestima trenutnog boravka u odnosu na mjesta prijeratnog prebivališta. Ovdje je posebno značajno napomenuti kako se sve kategorije vode prema navedenim kriterijima, neovisno od formalno-pravnog statusa izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika, odnosno odražavaju *de facto* stanje izbjeglištva ili raseljenja, kako slijedi:

- gotovo polovina svih registriranih potencijalnih korisnika borave unutar svojih prijeratnih općina prebivališta. Oni su ili povratnici ili interno raseljene osobe u domicilnim općinama i traže pomoć za dovođenje svojih ratom oštećenih i uništenih stambenih jedinica u funkciju korištenja i povratka,
- oko 37% registriranih potencijalnih korisnika su raseljeni iz jednog entiteta u drugom, ovdje se uglavnom radi o potencijalnim „manjinskim“¹ povracima i
- oko 15% su izbjeglice iz BiH, a najveći broj njih je u susjednim zemljama regiona (Hrvatskoj i Srbiji).

Prethodno iskazani vid raščlanjenja strukture prema kategorijama može biti od izuzetnog značaja u identifikiranju problema na koje se treba usmjeriti u predlaganju adekvatnih trajnih rješenja za različita područja u BiH, a isto tako, može biti koristan i prilikom planiranja budžeta nadležnih organa na različitim nivoima vlasti u BiH, posebno u svrhu njihove efikasne međusobne koordinacije u iznalaženju trajnih rješenja za izbjegle i raseljene osobe u cilju provedbe Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Naprimjer, prema važećoj Strategiji, država bi trebala biti odgovorna za finansiranje prekograničnog i međuentitetskog povratka, a entiteti za finansiranje ostalih „kategorija“, bilo da se radi o raseljenosti unutar iste općine ili unutar samog entiteta boravka koji je ujedno i entitet povratka. To znači da bi na osnovu iznesenih pokazatelja o potencijalnim korisnicima pomoći učešće u finansiranju zajedničkih projekta rekonstrukcije individualanih stambenih jedinica u svrhu povratka trebalo biti u gotovo jednakom omjeru iz državnog budžeta i iz budžeta entiteta i Brčko distrikta zajedno.

¹ „Manjinski“ povratak je čisto tehnički termin koji se odnosi na osobe koje se vraćaju u općine svoga prijeratnog prebivališta u kojima trenutno preovladava(ju) neki drugi konstitutivni narod(i).

II - PRISTUP PRAVIMA IZBJEGLICA, RASELJENIH OSOBA I POVRATNIKA

1. Povratak

1.1. Statistike o povratku

Zvaničnim statistikama registrirano je preko milion povrataka u BiH, od kojih oko 450.000 izbjeglica i oko 580.000 raseljenih osoba.

Od ukupno 1.025.011 evidentiranih povrataka izbjeglica i raseljenih osoba², njih oko 72% vratilo se u FBiH, oko 26% u RS i oko 2% u Brčko distrikt BiH.

U nacionalnoj strukturi povratnika 62% su Bošnjaci, 13% Hrvati, 24% Srbi i 1% je ostalih.

Službenim statistikama je evidentirano 465.733 tzv. „manjinskih“ povrataka.

Prema procjeni Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, stopa „manjinskih“ povrataka, izračunata na osnovu pretpostavljenog broja osoba koje su napustile svoja prijeratna prebivališta u odnosu na broj povratnika, u FBiH je 32%, a u RS 28,5%, pri čemu je stopa povrataka Bošnjaka u RS 35%, a Hrvata 8,5%.

1.2. Povratak i ostala trajna rješenja problema raseljavanja

Teško je, međutim, reći koliko je izbjeglica i raseljenih osoba iznašlo trajna rješenja kroz povratak, jer pored mogućeg značajnijeg odstupanja statističkih pokazatelja od stvarnog realiziranog povratka, prisutna je pojava da mnogi nakon ulaska ili uvođenja u posjed ili rekonstrukcije svoje prijeratne imovine, a što se evidentiralo kao povratak, ponovo privremeno ili trajno napuštaju svoja prijeratna prebivališta.

Evidentno je, također, da se više od četvrtine izbjeglica i raseljenih osoba integriralo u zemljama prihvata i u mjestima raseljavanja u BiH ili su iznašli neka druga trajna rješenja.

1.3. Ulaganja u sektor održivog povratka

U periodu petogodišnje implementacije Strategije BiH za provedbu Aneksa VII DMS, od početka 2003. do kraja 2007. godine, u sektor obnove i održivosti povratka oko 31.500 porodica (oko 130.000 osoba) uloženo je ukupno oko 618 mil. KM, što po povratničkoj porodici prosječno iznosi gotovo 20.000 KM. Troškovi obnove po stambenoj jedinici iznosili su prosječno oko 11.000 KM (55%), a oko 9.000 KM (45%) prosječno je uloženo u mjere održivosti povratka, pri čemu je učešće domaćih institucija u finansiranju održivog povratka oko 447 mil. KM (72%), a stranih donatora 170,7 mil. KM (28%).

Uočeno je da su sveukupno, iz godine u godinu, sredstva uložena u obnovu u opadanju, a sredstva uložena u održivost povratka u porastu, što se posebno odnosi na prethodnu godinu.

Nadalje, analitičkim praćenjem procesa obnove i povratka, došlo se do spoznaja da usljed visokog stepena oštećenosti preostalog neobnovljenog stambenog fonda, uz istovremeni rast cijena, prosječni troškovi po saniranoj stambenoj jedinici iz godine u godinu rastu.

Osim toga, iako obnova stambene jedinice predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki odnosno preduslova povratka, ona sama po sebi ne osigurava trajno rješenje problema raseljavanja.

² Službene statistike UNHCR-a sa stanjem 31. 12. 2007. godine

Međutim, u 2008. godini, sredstva dodijeljena za rekonstrukciju su se povećala, a prvi put su sredstva udružena u Fond za povratak dodijeljena i za podršku održivosti povratka.

Iz godine u godinu, evidentan je, također, trend porasta domaćih izdvajanja, uz istovremeno smanjenje učešća međunarodne donatorske zajednice u finansiranju procesa obnove i povratka u BiH, tako da su u tekućoj godini, ukupna budžetska sredstva svih nivoa vlasti u BiH, osigurana za potrebe održivog povratka u BiH, dostigla, rekordnih, 150 miliona KM.

2. Elementi održivosti povratka

2.1. Zdravstvo

Osiguranje adekvatne zdravstvene zaštite u miru predstavlja izazov sa kojim se susreću ne samo nerazvijene zemlje nego i razvijene zemlje visokog standarda. Zdravstvena djelatnost je veoma skupa i predstavlja jedan od parametara za ocjenu stepena ekonomske razvijenosti zemlje, što znači da je nivo zdravstvene zaštite cjelokupnog stanovništva uslovljen stepenom ekonomske moći tog društva.

Vrlo komplicirana ustavna i zakonska rješenja unutar sistema zdravstvene zaštite u Bosni i Hercegovini ne osiguravaju funkcionalnost veze između zdravlja i ljudskih prava u najširem smislu. Na nivou Bosne i Hercegovine uspostavljena je samo vrlo ograničena koordinirajuća funkcija državnih institucija u smislu usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranja strategije na međunarodnom planu u područjima zdravstva.

Stvarna zakonska i institucionalna nadležnost za oblast zdravstva u Bosni i Hercegovini je na nivou entiteta i Brčko distrikta BiH. Dok je, s jedne strane, ova nadležnost centralizirana na nivou Republike Srpske, s druge strane, nadležnost za oblast zdravstva unutar Federacije BiH je u institucionalnom i zakonskom smislu, podijeljena između entiteta i kantona.

Generalna namjera da se zakonodavstvom kojim se uređuje zdravstveno osiguranje osigura univerzalna pokrivenost zdravstvenim osiguranjem, nažalost, nije provedena u praksi, budući da na osnovu pojedinih procjena mnogobrojne osobe nisu pokrivene zdravstvenim osiguranjem. Tako, npr., Izvještaj UNDP-a o socijalnoj uključenosti iz 2007. godine navodi da čak oko 20% populacije BiH nije pokriveno zdravstvenim osiguranjem.

Također, očigledno je da postoje različitosti u pogledu dostupne zdravstvene zaštite zavisno od regiona. Tačnije, prisutne su značajne razlike u participaciji/izuzeću od participacije u troškovima pružene zdravstvene zaštite ili u fizičkoj dostupnosti adekvatnog nivoa zdravstvene zaštite.

Osim toga, „manjinski“ povratnici nisu adekvatno zastupljeni u zapošljavanju u zdravstvenom sektoru, a isto tako, osobe koje su osigurane isključivo na osnovu svog statusa raseljenih lica/izbjeglica riskiraju teškoće u pristupu zdravstvenoj zaštiti nakon što izgube svoj status.

Entiteti poduzimaju mjere kako bi se povratnicima olakšao pristup pravu na zdravstvenu zaštitu, ali do sada ostvareni rezultati ne predstavljaju trajno sistemsko rješenje povratničkih problema u ovoj oblasti. U cilju kreiranja uslova koji će omogućiti povratnicima nesmetan i jednakopravan pristup sistemu zdravstvenog osiguranja, evidentno je da postoji potreba za poduzimanjem koordiniranih aktivnosti od strane svih nivoa vlasti u BiH i različitih sektora.

2.2. Obrazovanje

Bosna i Hercegovina potpisala je međunarodne sporazume iz oblasti obrazovanja koji obavezuju državu da provede određene obrazovne standarde u zemlji. Ti sporazumi općenito promoviraju ista načela: pristup, dostupnost, prihvatljivost, efikasnost i službeno priznavanje

diploma, nediskriminaciju, odsustvo segregacije u obrazovanju, te obavezu za održavanje i nastavak reforme.

U skladu sa Planom reforme obrazovanja³ predstavljenim na sastanku Vijeća za provedbu mira (PIC) održanom u Briselu 22. 11. 2002. godine, ministri obrazovanja u BiH su se obavezali na razvoj depolitiziranog, modernog i visokokvalitetnog obrazovnog sistema u BiH, u svim njegovim segmentima, sa osiguranjem uslova za ostvarivanje jednakog prava na obrazovanje za sve, podrazumijevajući pritom, prije svega, osiguranje jednakog pristupa i jednakih mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju.

Na nivou BiH uspostavljena je koordinirajuća uloga državnih institucija u smislu usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranja strategije na međunarodnom planu u područjima obrazovanja.

Slično kao i za oblast zdravstva, stvarna zakonska i institucionalna nadležnost za oblast obrazovanja u BiH je na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta BiH. Dok je, s jedne strane, ova nadležnost centralizirana na nivou Republike Srpske, s druge strane, nadležnost za oblast obrazovanja unutar Federacije BiH, u institucionalnom i zakonskom smislu, podijeljena je i uglavnom je na kantonima.

Politički uticaj je prisutan na svim nivoima obrazovanja. Postojanje podijeljenosti na nacionalnoj osnovi u društvu utiče i na odabir škole i stvara dodatne prepreke povratničkoj i raseljenoj djeci. Djeca raseljene osobe i povratnici žive u teškim životnim uslovima, a posebno povratnici u ruralnim dijelovima, tako da je znatan broj djece povratnika i dalje u obavezi dugog pješaćenja do škole.

Zbog teških uslova dešava se da veliki broj djece povratnika završava školovanje sa osnovnom školom. Prema Zakonu o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH, ova djeca imaju pravo na obrazovanje. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH regulira ostala prava na obrazovanje.

Imajući u vidu sve veće potrebe porodica povratnika za zadovoljavanjem obrazovnih potreba, ministar Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i ministar prosvjete Republike Srpske, 5. 3. 2002. godine, potpisali su Privremeni sporazum o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika⁴. Zatim, nakon potpisivanja Privremenog sporazuma, svi ministri obrazovanja u BiH (entitetski i kantonalni), 13. 11. 2002. godine, potpisali su Plan o provođenju privremenog sporazuma. Uzimajući u obzir sve veći broj povratnika, njihovo ustavno pravo i pravo njihove djece na adekvatno obrazovanje, te imajući u vidu da se nedostatak adekvatnog obrazovanja u različitim analizama i studijama navodi kao jedna od osnovnih prepreka za povratak, cilj Privremenog sporazuma bio je stvaranje uslova za uključivanje djece povratnika u škole širom BiH i osiguranje, istina privremenih, rješenja koja će i u oblasti školstva jamčiti jednakopravnost svih konstitutivnih naroda u BiH.

*Ciljevi provedbe Privremenog sporazuma:*⁵

1. Povećati broj uposlenih nastavnika povratnika i domicilnih nastavnika iz reda manjinskih naroda;
2. Organiziranje nastave iz nacionalne grupe predmeta (jezik i književnost, povijest i geografija - priroda i društvo u početnim razredima osnovne škole, te vjeronauka);
3. Usaglašeni nacionalni sastav školskih odbora s nacionalnim sastavom učenika škole;
4. Uklanjanje uvredljivih sadržaja iz udžbenika za nacionalnu grupu predmeta;
5. Okončavanje procesa prevoza učenika u jednonacionalne škole;

³ www.oscbih.org/document/26-cro.pdf

⁴ www.oscebih.org/document/29-cro.pdf

⁵ www.oscebih.org/document/2426-cro.pdf

6. Donošenje stalnih rješenja za obrazovanje povratnika i zadovoljavanje posebnih potreba i prava svih konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina, uključujući:
 - a) izradu izmijenjenih i usaglašenih entitetskih i kantonalnih zakona o obrazovanju koji omogućavaju adekvatnu zaštitu prava svih konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina,
 - b) sveobuhvatan pregled i reviziju udžbenika, priručnika i drugih materijala koji se koriste u procesu obrazovanja tako da njihov sadržaj bude prihvatljiv za svu djecu povratnike,
 - c) uklanjanje neprimjerenih naziva škola, školskih simbola i objekata na osnovu preporuka Odbora za koordinaciju Privremenog sporazuma o djeci povratnicima.

Pobrojani ciljevi uglavnom se neravnomjerno ostvaruju na prostoru cijele BiH i zavisni su od političke volje nadležnih institucija.

Posebno je indikativno i štetno da u školskoj 2006/2007. godini, nažalost, nije zabilježen napredak u provedbi Privremenog sporazuma.

U pregledu statističkih podataka o provedbi Privremenog sporazuma o djeci povratnicima iz 2005. godine, u Republici Srpskoj ukupan broj učenika povratnika 2005. godine bio je 7.026 (uglavnom Bošnjaci, manje Hrvati i Srbi), odnosno 4,12%, a u Federaciji BiH 30.606 (uglavnom Bošnjaci, manje Hrvati i Srbi), odnosno 8,59%.

Teška ekonomska situacija predstavlja veliku prepreku kvalitetnom obrazovanju. S obzirom da nema (ili nema dovoljno) mehanizama za pružanje systemske podrške grupama povratnika koje se nalaze u ekonomski posebno nepovoljnoj situaciji, posljedica toga su nedostatak motivacije, napuštanje škole, slabi rezultati i česti izostanci sa nastave.

Naglašena apatija i opće negativno raspoloženje i stavovi u društvu, posebno među povratnicima i raseljenim osobama zbog njihove nemogućnosti da utiču na poboljšanje situacije i dalje ostaju izazov za angažiranje svih segmenata društva u obrazovanju. Iako su povratnici roditelji, učenici, ali i nastavnici i drugi učesnici u procesu uveliko svjesni važnosti ovog segmenta u društvu, čini se da nisu dovoljno upoznati sa njihovim pravima na obrazovanje i u obrazovanju.

2.3. Rad i zapošljavanje

Prema ocjeni u Pregledu stanja tržišta rada u Bosni i Hercegovini: „Trenutno stanje nezaposlenosti je uzrok i posljedica cjelokupnog društveno-ekonomskog stanja u Bosni i Hercegovini. Broj nezaposlenih u Bosni i Hercegovini dostiže dramatične razmjere, pa se problem nezaposlenosti stoga smatra jednim od najtežih problema društva u cjelini. Problem tržišta rada još više je izražen u odnosu na ostale zemlje u tranziciji zbog rascjepkanog i fragmentiranog tržišta koje je posljedica ustavnog uređenja države, te nepostojanja krovnih zakona iz oblasti rada i zapošljavanja na nivou države.

Neka od osnovnih obilježja tržišta rada u Bosni i Hercegovini su:

- Radno zakonodavstvo je u nadležnosti entiteta (Federacija BiH, Republika Srpska i Brčko distrikt BiH) i usklađeno je sa konvencijama Međunarodne organizacije rada;
- U formalnom sektoru je zaposlena radna snaga sa dugogodišnjim radnim iskustvom, dok je mlađim radnicima otežan pristup poslovima u istom sektoru;
- Stvarna nezaposlenost je mnogo manja od evidentirane nezaposlenosti;
- „Crno tržište“ rada je prisutno u značajnom obimu;
- Učešće žena u radnoj snazi je među najnižim u regiji, ali razlika u plaćama između muškarca i žene nije velika;
- Otvaranje radnih mjesta i preraspodjela poslova je mala kao i mobilnost i fleksibilnost radne snage;

- Evidentni su veliki porezi i otežan pristup kreditima, što uz administrativne barijere usporava razvoj poduzetništva;
- Većina firmi ne prijavljuje puni iznos plaća zaposlenih zbog visokih stopa doprinosa na plaće;
- Privatni sektor je puno dinamičniji u pogledu otvaranja novih radnih mjesta u odnosu na javni sektor.“⁶

Stope aktivnosti i zaposlenosti, prema podacima iz Ankete o radnoj snazi iz 2007. godine⁷, iznosile su 43,9% i 31,2%, dok su u 2006. godini bile 43,1% i 29,7%. Stope su bile značajno više za muškarce nego za žene. Stope aktivnosti i zaposlenosti bile su najviše u starosnoj grupi od 25 do 49 godina (67,0% i 48,8%).

Manje od polovine radno sposobnog stanovništva u BiH čine radno aktivne osobe, tj. one koje se na tržištu rada javljaju kao zaposlene i nezaposlene.

Obrazovna struktura zaposlenih osoba pokazuje da najveći udio (62,6%) ima završenu srednju školu, slijede zaposleni sa osnovnom školom ili nižim obrazovanjem (23,5%) i 13,9% akademski obrazovnih osoba.

Nezaposlene osobe imaju donekle sličnu obrazovnu strukturu: 69,9% osoba ima srednjoškolsko obrazovanje, 26,1% su osobe sa osnovnim obrazovanjem ili niže, dok je 4,1% završilo višu školu, fakultet, akademiju, magistrat ili doktorat.

Raseljenička i povratnička populacija ima znatno više problema u ostvarivanju prava na rad i zapošljavanje, što utiče na dinamiku povratka i održivost povratka.

Problemi iz oblasti prava na rad sa kojim se se susreću povratnici i raseljene osobe, a što utiče na proces povratka, povezani su sa općim stanjem nezaposlenosti koje je prisutno u Bosni i Hercegovini. Naime, nedostaju radna mjesta, opća devasitiranost privrednog sistema utiče na ograničenu mogućnost zapošljavanja povratničke populacije. Pored toga, manjinski povratnici suočavaju se sa diskriminacijom prilikom zapošljavanja, na koje imaju pravo prema zakonskim odredbama, u organima uprave, policiji, sudstvu itd.

Također, ne postoji značajnija zainteresiranost mladog visokoobrazovnog kadra iz reda potencijalnih povratnika da apliciraju na objavljene pozive za zapošljavanje u prijeratnim mjestima stanovanja čime bi se stvorile pretpostavke za održiv povratak.

2.4. Socijalna i penziono-invalidska zaštita

Socijalna zaštita

Socijalna zaštita, kao integralni dio socijalne politike, organizovana je djelatnost usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe, a ostvaruje se pružanjem materijalnih davanja i socijalnih usluga.

Socijalnom potrebom smatra se trajno ili privremeno stanje u kojem je građaninu ili porodici neophodna pomoć u savladavnu socijalnih teškoća i zadovoljavanje životnih potreba.

Socijalna zaštita osigurava se korisnicima koji su nesposobni za rad, nemaju sredstava za život i srodnika koji su obavezni da ih izdržavaju i koji zbog posebnih okolnosti ne mogu da osiguraju sredstva za zadovoljavanje životnih potreba.

Korisnici socijalne zaštite su, po definiciji, najsiromašniji i najranjiviji članovi jednog društva.

⁶ Bilten, broj 2, str. 7, decembar 2006. godine, Izdavač Agencija za rad i zapošljavanje BiH, www.agenrzbh.gov.ba

⁷ Anketa o radnoj snazi, Sarajevo, 18. septembar 2007. godine, broj 2, str. 2, izdavač Agencija za statistiku BiH, www.bhas.ba

Rezultati na planu ostvarivanja socijalne zaštite povratnika, kao i pristupa penzijsko-invalidskom osiguranju – nažalost, nisu zadovoljavajući.

Teške ekonomske prilike, nedostatak posla, često diskriminatorski odnos prema povratnicima i zakašnjeli programi tzv. održivog povratka doveli su veliki broj povratnika na rub egzistencije i pojavu novog raseljavanja.⁸

Mnogobrojne raseljene osobe i povratnici nalaze se u stanju socijalne potrebe, suočeni sa veoma ozbiljnim egzistencijalnim poteškoćama i često nepodnošljivim socijalnim položajem, kako u mjestima raseljenja, tako i nakon povratka u svoja prijeratna prebivališta.

Uzroci se prepoznaju u nemogućnosti ostvarivanja kvalitetnih socijalnih prava povratnika zasnovanih na njihovim stvarnim potrebama, a naročito u godinama neposredno nakon povratka, odnosno u periodu njihove reintegracije.

Stvarna zakonska i institucionalna nadležnost u oblasti socijalne zaštite u BiH je na nivou entiteta i Brčko distrikta BiH, dok je na nivou BiH kordinirajuća funkcija u okviru nadležnosti Ministarstva civilnih poslova.

Nadležnost unutar Federacije BiH je decentralizirana i podijeljena između entiteta i kantona, dok je u Republici Srpskoj ova oblast centralizirana i podijeljena između entitetskih i općinskih organa.

- *Penziono-invalidsko osiguranje*

Sistem penzijsko-invalidskog osiguranja u Bosni i Hercegovini uređen je entitetskim zakonima, uz prisustvo problematične međuentitetske isplate penzija.

Različiti iznosi penzija u entitetima uzrokovani su, prije svega, različito utvrđenim stopama doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje.

Stopa doprinosa u procentu od 24% u FBiH primjenjuje se na bruto plaću, dok se u RS ista stopa primjenjuje na neto plaću, što za posljedicu ima manji priliv sredstava doprinosa u Fond PIO RS i, posljedično, manji iznos penzija u tom bh. entitetu.

U cilju razrješenja problema nastalih u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja u procesu povratka raseljenih osoba i izbjeglica zaključen je Sporazum o međusobnim pravima i obavezama između tadašnjih nosilaca ovog osiguranja iz 2000. godine.

Ovim sporazumom se penzionerima, povratnicima u prijeratno mjesto življenja, koji su pravo na penziju ostvarili do 30. 04. 1991. godine, na jedinstvenom pravnom i ekonomskom području bivše Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, omogućava istovjetan materijalni položaj u pogledu visine penzije.

Međutim, "neusklađenost zakonodavstva između dva entiteta i nedostatak zakonodavstva na državnom nivou koji bi regulirali penzije i druga socijalna primanja prouzrokovali su probleme raseljenim osobama i povratnicima. Konkretno, ovi problemi nastali su zbog različitih shema za izračunavanje penzija i različitih iznosa penzija u svakom entitetu."⁹

⁸ Helsinški komitet za ljudska prava u BiH, *Izveštaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, (januar-decembar 2007. godine)*

² *Presuda Evropskog suda za ljudska prava D. K. protiv Bosne i Hercegovine od 20. 11. 2007.*

3. Povrat imovine i stanarskih prava

Pravo na povrat imovine imaju sve izbjeglice i raseljene osobe koja su u toku neprijateljstava od 1991. godine lišene iste, a što je jasno propisano članom 1, Aneksa VII Dejtonskog Mirovnog Sporazuma.

U skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, nadležne entitetske vlasti su, uz pomoć i koordiniranje od strane nadležnih institucija i organizacija međunarodne zajednice u BiH, tokom 1998. i 1999. godine donijele set imovinskih zakona čiji je cilj bio stvaranje pravnog okvira koji je trebao rezultirati poštivanjem obaveza iz Aneksa VII, tj. povratom imovine prijeratnim vlasnicima i korisnicima.

Proces povrata imovine izbjeglicama i raseljenim osobama odvijao se u skladu sa entitetskim imovinskim propisima, a suštinski je taj proces okončan krajem 2006. godine.

Prema posljednjim statistikama koje su objavile PLIP agencije¹⁰, u BiH je ukupno podnesen 211.791 zahtjev za povrat imovine i stanarskih prava.

Doneseno je 197.815 pozitivnih odluka i 12.642 negativne odluke.

Broj zaključenih slučajeva je 197.688.

Ukupno gledano više od 99% slučajeva vode se kao zaključeni i taj posao je u završnoj fazi realiziranja u BiH.

Zbog rezultata koji su ostvareni na planu povrata imovine i stanarskih prava, Bosna i Hercegovina se tretira kao dobar primjer u regionu, ali i šire.

Kako se pod suštinskim završetkom podrazumijeva da su prijeratni vlasnici/korisnici uvedeni u posjed svoje imovine/stanarskih prava, u preostalim slučajevima se zbog spornog faktičkog i pravnog statusa još uvijek vode upravni postupci, sporovi ili su pokrenute parnice pred nadležnim sudovima.

4. Naknada štete – kompenzacija

Pored prava na slobodan povratak i povrat imovine, Aneks VII Dejtonskog mirovnog sporazuma zagarančio je i pravo svih izbjeglica i raseljenih osoba na kompenzaciju za imovinu koja im se ne može vratiti. Ujedno je predviđen i mehanizam putem kojeg će izbjeglice i raseljene osobe ostvariti pravo na kompenzaciju "umjesto povrata".

Na osnovu ovog zagaraniranog prava iz Dejtonskog mirovnog sporazuma, veliki broj izbjeglica i raseljenih osoba podnio je zahtjev za kompenzacijom neovisnoj Komisiji za raseljene osobe i izbjeglice (Dejtonski mirovni sporazum - glava dva, član VII), dok su drugi pokrenuli parnice na sudovima u iste svrhe. Međutim, mandat Komisije za raseljene osobe i izbjeglice (CRPC) u Bosni i Hercegovini je prestao, nakon čega su vlasti u BiH oformile domaću Komisiju za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica, čiji je mandat rješavanje po zahtjevima za preispitivanjem odluka Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica, koje su zaprimljene u mandatu „dejtonske“ komisije, ali ih ista nije stigla razmotriti i donijeti odluke o njima za vrijeme trajanja svog mandata.

S druge strane, i u vrijeme trajanja mandata Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica, ista nije rješavala pitanja prava na kompenzaciju kako je to predviđeno Dejtonskim mirovnim sporazumom, nego je samo potvrđivala vlasništvo, stanarsko pravo i uredan posjed na nepokretnoj imovini raseljenih osoba i izbjeglica. Dakle, nisu primjenjivane niti je omogućena primjena odredbi o kompenzaciji iz Aneksa VII, čime je kompenzacija do danas ostala nedostupna u praksi.

¹⁰ U 2000. godini međunarodna zajednica u BiH osniva tzv. PLIP ćeliju za praćenje i primjenu relevantnih propisa (Plan provedbe imovinskih zakona) koja se sastojala od 4 vodeće organizacije međunarodne zajednice u BiH: OHR-a, OSCE-a, UNHCR-a i CRPC-a. Predstavnici PLIP-a počinju objavljivati mjesečne statističke pokazatelje od nivoa općine do nivoa BiH, analizirajući i upoređujući te pokazatelje.

U dosadašnjoj primjeni odredbi Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, pomoć za raseljene osobe i povratnike bila je usmjeravana na proces povratka i rekonstrukciju stambenih objekata na područjima povratka, a posljednjih godina se ograničena pomoć počinje usmjeravati na podršku održivosti povratka. Rezultat toga je da osobe koje se ne mogu vratiti u njihova predratna prebivališta nisu dobivale pomoć kako bi postigle trajno rješenje, a jedan od mogućih oblika te pomoći svakako je i kompenzacija.

Posebno je ovaj problem naglašen kada se radi o osobama koje se ne mogu vratiti iz objektivnih razloga, kao što su: potpuno devastirana imovina, nedostatak osnovne infrastrukture koja je neophodna za minimalne životne uvjete, nemogućnost pristupa osnovnim pravima iz zdravstvene i socijalne zaštite koja je neophodna ljudima sa posebnim potrebama itd. Također, ima osoba čija specifična situacija (npr. osobe koje su bile izložene teškim traumama tokom rata, ratni pritvorenici i logoraši, svjedoci ratnih zločina u sudskim postupcima) ometa njihov povratak čak i kada se čini da su generalno zadovoljeni praktični uslovi koji im omogućavaju povratak. U tim slučajevima, fokus na rekonstrukciji i povratu stambenih objekata ne rješava probleme sa kojima se suočavaju te raseljene osobe.

Bez kompenzacije kao praktične mogućnosti, jedini izbor raseljenih osoba i izbjeglica jeste da se prijave za povrat odnosno rekonstrukciju njihovih domova iz 1991. godine. Do danas je oko 210.000 objekata i „de jure“ i „de facto“ vraćeno u posjed, a putem budžetskih sredstava, donacija i osobnih ulaganja povratnika rekonstruirano je oko 320.000 stambenih jedinica. Znatno broj vraćenih i rekonstruiranih objekata su, naknadno, njihovi vlasnici prodali. Tako su u nedostatku formalnog kompenzacijskog mehanizma mnoge raseljene osobe i izbjeglice, kroz kasnije slobodno raspolaganje sredstvima ostvarenim prodajom, našle načina da ostvare neki oblik kompenzacije "umjesto povrata", kako je to predviđeno u Aneksu VII. Međutim, ovo je nedovoljno efikasan i, u smislu odredbi Dejtonskog mirovnog sporazuma, nepotpun način rješavanja potreba raseljenih osoba koje se ne mogu vratiti.

Znatno broj već spomenutih osoba su ljudi iz kategorije ranjivih slučajeva, koje su trenutno smještene u nekom od vidova kolektivnog, odnosno alternativnog smještaja, koji se ne mogu vratiti i kojima je neophodno neko drugo rješenje za njihovo raseljenje mimo rekonstrukcije prijeratnih domova. Međutim, da bi došli do trajnog rješenja, neophodan im je neki vid pomoći. Ti ljudi očekuju da nadležni organi za njih iznađu neko drugo trajno rješenje, mimo rekonstrukcije predratnih stambenih objekata, a jedno od mogućih rješenja jeste uspostavljanje mehanizma za ostvarivanje adekvatne kompenzacije.

Primijećeno je da u većini slučajeva kompenzacija za izgubljeni stambeni objekt sama po sebi neće biti adekvatna podrška raseljenoj osobi za postizanje trajnog rješenja. Međutim, za mnoge raseljene osobe to bi mogao biti značajan faktor u započinjanju života iznova i izlasku iz raseljeništa.

Danas, više od 14 godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, još uvijek postoji otpor uvođenju formalnog kompenzacijskog mehanizma u Bosni i Hercegovini. Brojni su i raznovrsni razlozi zbog kojih je to tako, uključujući velike troškove i opterećenja koje bi svaki oblik kompenzacijske sheme prouzrokovao za proračune. Međutim, u kontekstu revizije Strategije za implementaciju Aneksa VII, o kompenzaciji i relevantnim odredbama Aneksa VII se razgovara i diskutuje, naročito što brojne međunarodne i lokalne institucije i organizacije vjeruju da bi, pored rekonstrukcije domova, trebalo razmotriti i ostale načine pružanja podrške osobama koje su pogođene raseljenjem.

Tako je, naprimjer, Razvojna banka Vijeća Evrope preporučila da se preispita situacija u kojoj se nalaze osobe u kolektivnom smještaju kojima nije neophodno potrebna rekonstrukcija njihovih prijašnjih domova, ali koje, ipak, zahtijevaju neku podršku kako bi postigli trajno rješenje. Ovo je jedan primjer kako bi se resursi mogli iskoristiti za pružanje podrške ograničenoj kompenzacijskoj shemi. Sa aspekta ljudskih prava, državni organi kao i međunarodna zajednica imaju odgovornost da razmotre sve opcije koje podržavaju trajna rješenja za raseljeničku i ostalu populaciju.

III – IDENTIFICIRANI PROBLEMI, PREPORUKE I PRIJEDLOZI MJERA ZA UNAPREĐENJE PRISTUPA PRAVIMA IZBJEGLICA, RASELJENIH OSOBA I POVRATNIKA

1. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti povratka i ostalih trajnih rješenja problema raseljavanja

U uslovima kada postoji iskazano političko opredjeljenje i spremnost na svim nivoima vlasti kao i relevantnih međunarodnih aktera da se odredbe Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma provedu u cijelosti i da se proces ne može zaključiti dok se i posljednjoj izbjeglici, raseljenoj osobi i povratniku ne osigura pristup pravima zagwarantiranim ovim Sporazumom – okončanje problematike raseljeničtva u skladu sa stvarnim potrebama svih ljudi gotovo je isključivo uslovljeno osiguranjem odgovarajućeg pravnog okvira i izdvajanjem potrebnih sredstava za ove namjene.

1.1. Suštinsko okončanje procesa održivog povratka u BiH

Zbog različitih razloga nema sveobuhvatnog programa suštinskog okončanja procesa povratka u BiH, iz kojega bi u cilju jednoobrazne i usklađene realizacije ciljeva Aneksa VII na cijeloj teritoriji BiH trebali proizaći akcioni planovi entiteta, uključujući i kantone u FBiH, Brčko distrikta BiH i općinski projekti i prioriteti.

1.1. Na osnovu preciznih i pouzdanih pokazatelja, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će, u saradnji s resornim entitetskim i drugim nadležnim institucijama, predložiti aktivnosti za realiziranje programa povratka u periodu od 2009. do 2014. godine, ne ograničavajući pritom rokove za pristup pravima svih onih koji u tom periodu ne riješe svoje interese:

- potrebno je osigurati neophodna sredstva i provesti program prema usvojenim principima na cjelokupnom području Bosne i Hercegovine, uz podršku i učešće svih relevantnih domaćih i međunarodnih organizacija i institucija, nevladinog sektora, predstavnika civilnog društva, kroz participativne mehanizme učešća izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika.

1.2. Nediskriminatoran pristup izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika pravima iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

Trajna rješenja za problematiku raseljeničtva ne mogu se ograničiti na izbjeglice i raseljene osobe u formalno-pravnom statusu, već moraju uključivati i podršku povratnicima i također se prilagoditi stvarnim potrebama svih koji su pogođeni posljedicama konflikta.

1.2. Potrebne su reforme pravnog okvira kojima će se osigurati jednakopravan pristup pravima izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika u formalnom statusu i svih onih koji su *de facto* raseljeni.

Sve nadležne institucije u Bosni i Hercegovini će u cilju konačnog i potpunog rješavanja pitanja izbjeglica i raseljenih osoba i povratnika omogućiti ostvarivanje sva tri prava iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma i to: pravo na povratak, pravo na slobodan izbor mjesta življenja i pravo na naknadu štete u skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

1.3. Osiguranje preduslova za povratak kroz rekonstrukciju preostalih uništenih i oštećenih stambenih jedinica izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika

Usljed parcijalnih i rasparčanih intervencija na terenu, troškovi održivog povratka po povratničkoj porodici su visoki. Prelaskom na „projektni pristup“ u realiziranju procesa povratka i koncentrisanjem pomoći na mikrolokalitete povratka ovi troškovi bi se zasigurno smanjili, što bi rezultiralo većim brojem korisnika koji se mogu obuhvatiti raspoloživim resursima.

Poseban problem predstavlja što je značajan broj preostalih uništenih i oštećenih stambenih jedinica u višeporodičnim stambenim zgradama koje još uvijek nisu obnovljene usljed, između ostalog, visokih troškova sanacije. Posljedično, veliki broj izbjeglica i raseljenih osoba, iako su formalno vratili svoja stanarska prava, nije u mogućnosti da sadržajno realizira pravo na povratak.

1.3. Osigurati sredstva za sanaciju uništenih i/ili neuslovnih stambenih jedinica u skladu sa propisanim minimumom stambenih uslova za sve one koji ispunjavaju kriterije za dobivanje pomoći za obnovu, uz davanje prednosti najugroženijim osobama:

- povećanim izdvajanjem u proračunima svih nivoa vlasti u BiH,
- aktivnim pristupom međunarodnoj i domaćoj donatorskoj zajednici,
- iz sredstava neraspoređenog viška PDV-a,
- iz sredstava privatizacijskih fondova,
- namjenskim kreditnim zaduženjima,
- javnim i privatnim partnerstvom.

1.4. Monitoring i koordinacija procesa povratka na cijelom području BiH

Monitoring kao sastavni dio projektnog ciklusa predstavlja nezaobilazan i nezamjenjiv instrument upravljanja projektom i osiguranje kvaliteta usluge prema krajnjem korisniku. Proces monitoringa, također, pomaže i davaocima i korisnicima u praćenju ostvarenih rezultata u odnosu na planirane.

Sa ciljem stvaranja pretpostavki za uspješnu koordinaciju različitih učesnika u procesu povratka i donošenje kvalitetnih odluka, neophodno je osigurati efikasan i sveobuhvatan monitoring projekata održivog povratka u BiH.

1.4. U cilju uspješne koordinacije procesa povratka na cijelom prostoru BiH neophodno je unaprijediti monitoring projekata održivog povratka:

- tehnički i kadrovski ojačati kapacitete regionalnih centara Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i
- unaprijediti proces monitoringa zajedničkih projekata integriranog povratka i rekonstrukcije uz međusobnu saradnju i razmjenu informacija između institucija, osiguravajući na taj način neophodan nivo koordinacije ovog procesa.

1.5. Osiguranje pouzdanih pokazatelja o potrebama u svrhu iznalaženja trajnih rješenja problema raseljavanja

Od potpisivanja mirovnog sporazuma prošlo je više od 14 godina. Teško je reći koliko je izbjeglica i raseljenih osoba iznašlo trajna rješenja kroz povratak. Ostvareni su rezultati u procesu povratka, rekonstrukciji stambenih jedinica i održivom povratku, ali za razliku od dosta dobro „snimljenog“ stanja u smislu potreba unutar procesa povratka, ne postoje tačne evidencije o broju reintegriranih povratnika u ranija mjesta prebivališta.

- 1.5. Unaprijediti bazu podataka o potencijalnim korisnicima pomoći kojima su potrebna trajna rješenja,** putem podrške i uključivanja svih nadležnih organa i službi u BiH, relevantnih međunarodnih institucija i organizacija, civilnog društva i nevladinog sektora, a posebno udruženja koja predstavljaju izbjeglice, raseljene osobe i povratnike:
- Doraditi softver/web aplikaciju bh. jednoobrazne baze podataka koja bi omogućila prioritizaciju zahtjeva za rekonstrukcijom uključivanjem novih mogućnosti za evidentiranje dokumenata kojima se dokazuje ispunjavanje općih i posebnih kriterija za dobivanje pomoći, ranijeg korištenja pomoći čime bi se vršila deregistracija potencijalnih korisnika, unos podataka o stanju stambene jedinice i slike situacije na terenu, sa okvirnom procjenom troškova sanacije;
 - Uspostaviti jedinstvenu bazu podataka o povratnicima u BiH i na osnovu nje definirati programske zadatke.

1.6. Konačno zatvaranje kolektivnih smještaja

Zatvaranje kolektivnih centara je nesumnjiv prioritet. Stoga je neophodno osmisliti decidne i jednoobrazne kriterije za procjenu posebnih potreba stanara u kolektivnim centrima/alternativnom smještaju kako bi se definirale dugoročne mjere za postizanje trajnog rješenja.

Za konačno zatvaranje kolektivnih centara potreban je transparentan i multidisciplinarn pristup za osiguranje trajnih rješenja za ljude koji su smješteni u kolektivnim centrima.

1.6. U cilju konačnog zatvaranja kolektivnih smještaja utvrditi metodologiju snimanja stanja u ovoj oblasti na području BiH:

- U skladu sa stvarnim i iskazanim potrebama trenutnih korisnika kolektivnih centara izraditi programe i projekte koji će za cilj imati potpuno pražnjenje ovog vida stanovanja. Naročitu pažnju neophodno je posvetiti posebno ranjivim kategorijama kao što su djeca bez roditelja, samohrane majke, stari, bolesni i invalidne osobe, kako bi se osigurao adekvatan pristup njihovim pravima.
- Obaviti sveobuhvatno individualno profiliranje svih stanara u kolektivnim centrima/alternativnom smještaju radi osmišljavanja primjerenih trajnih rješenja za najugroženije osobe (od jedinstvenih projekata povratka, do osiguranja institucionalne zaštite i/ili socijalnog stanovanja u mjestima raseljenja itd.);
- Utvrditi i osigurati zakonske i proceduralne mjere zaštite koje uređuju proces uz potpuno poštivanje prava raseljenih osoba, uključujući sprečavanje posljedica prisilnih deložacija na osobe koje su u stanju potrebe i osigurati pristup dostojanstvenom i trajnom stanovanju za osobe u stanju potrebe;
- Ograničiti svako novo smještanje u postojeće kolektivne oblike zbrinjavanja i spriječiti formiranje i nastanak novih, bilo formalnih, bilo neformalnih kolektivnih oblika stambenog zbrinjavanja, te umjesto toga osigurati drugi vid adekvatnog stanovanja za one koji su u stanju potrebe.

1.7. Stambeno zbrinjavanje osoba u nepovoljnoj socijalnoj situaciji

Postoji nesklad između stvarnih potreba i mogućnosti za finansiranje različitih modaliteta stambenog zbrinjavanja u cilju iznalaženja trajnih rješenja za raseljene osobe i ostale socijalno ugrožene kategorije stanovništva u potrebi za socijalnim stanovanjem.

Također, postoji potreba i za drugim vrstama trajnih rješenja problema raseljavanja.

- 1.7.** Paralelno sa procesom obnove iznalaziti adekvatna rješenja za stambeno zbrinjavanje i drugih osoba u nepovoljnoj socijalnoj situaciji, za koje se trajna rješenja ne mogu osigurati obnovom njihovih prijeratnih domova, te s tim u vezi, razviti novu strategiju pristupa stanovanju u BiH, sa posebnim fokusom na socijalno ugrožene kategorije stanovništva po više osnova:

- U skladu sa općim ciljevima na ekonomskoj obnovi, razvoju i saradnji, promovirati nedeiskriminatorski pristup pravu na stanovanje, održiv stambeni i urbani razvoj, uključujući usavršavanje instrumenata za prosperitetna poboljšanja u ovoj oblasti, sa posebnim fokusom na osiguranje pristupa odgovarajućim stambenim rješenjima skrojenim prema potrebama najugroženijih, odnosno ljudima kojima je potrebna socijalna zaštita;
- Utvrditi osnovna načela koordiniranja aktivnosti, usklađivanja politika i planova organa vlasti BiH i međunarodne zajednice u oblasti stambene politike;
- Poduzimati odgovarajuće aktivnosti kako bi se promoviralo, štitilo i osiguravalo potpuno i progresivno ostvarivanje prava na stanovanje, sa posebnim fokusom na pristup adekvatnom stanovanju za ugrožene kategorije stanovništva;
- Stvoriti adekvatan pravni okvir, prikladno institucionalno uređenje i usvojiti politike koje će biti na tragu nediskriminatorskog pristupa stanovanju za sve;
- Jasno definirati potrebe, ciljeve i ciljne grupe, standarde i procedure za monitoring rezultata kako bi se spriječila bilo kakva diskriminacija u pristupu stanovanju, a uzimajući u obzir interdisciplinarnost sa ostalim politikama;
- Osiguranje stanovanja za ugrožene kategorije stanovništva zahtijeva akcije ne samo državne uprave na svim nivoima vlasti nego i svih segmenata društva, uključujući privatni sektor, nevladine organizacije kao i partnerske organizacije međunarodne zajednice. Također, samim ugroženim kategorijama stanovništva, kao i institucijama civilnog društva treba omogućiti da uzmu proaktivnu ulogu kroz participativne mehanizme u definiranju odgovarajućih programa.

2. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti sigurnosti povratnika

Uprkos generalno zadovoljavajućoj sigurnosnoj situaciji u BiH, izolirani incidenti koji se dešavaju „manjinskim“ povratnicima, koji se ne istražuju i ne gone krivično na zadovoljavajući način, i stalna široko prisutna zagađenost minama, prepreke su za povratak. Pored toga, identificirani su i neki drugi problemi u vezi sa kojima su predložene mjere za unapređenje stanja u oblasti sigurnosti, kao što su:

- Nema adekvatne koordinacije i općeg integrativnog pristupa pozvanih subjekata koji su nadležni i zaduženi za unapređenje stanja sigurnosti u BiH;
- Nedostatak zvanične osude pojedinačnih ili grupnih napada na ličnu i imovinsku sigurnost povratnika od strane pripadnika drugih naroda, a prijavljeni incidenti se ne istražuju i krivično ne gone na zadovoljavajući način;
- Sredstva informiranja ponekad neodmjereno i neprovjereno svojim ishitrenim izvještavanjem o napadima i ekscesima koji se odnose na povratnike i njihovu imovinu nanose štetu suživotu i ponovnoj integraciji povratnika u lokalnu zajednicu.
- Nema detaljnih informacija o broju i karakteru incidenata u vezi sa napadima na povratnike i njihovu imovinu, niti se posebno vode evidencije u vezi s tim, što je već samo po sebi indikativno, ali što je još važnije, nezadovoljavajuća je razmjena informacija između nadležnih policijskih i sudskih organa i institucija u vezi sa ovim pitanjima. To utiče na ažurnost podataka o ishodu sudskih postupaka u vezi sa podnesenim zahtjevima za pokretanje prekršajnog ili krivičnog postupka. Potrebno je istaći da se ocjene o stanju sigurnosti na području BiH, koje daju pojedine vladine institucije i posebno nevladin sektor, često razlikuju. Takve ocjene su često separatne i subjektivne, tako da objektivno ne mogu dati globalnu sliku stanja na terenu u ovoj oblasti;

2.1. Osigurati da entitetska ministarstva unutrašnjih poslova, kao i službe sigurnosti Brčko distrikta dostavljaju Ministarstvu sigurnosti BiH i Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH informacije o napadima na povratnike i njihovu imovinu, posljedicama koje su nastupile i mjerama koje su preduzete prema izvršiocima tih djela, kako bi bili u mogućnosti dati objektivnu analizu stanja u predmetnoj oblasti i, u vezi s tim, predlagati mjere za otklanjanje svih vidova ugrožavanja i diskriminacije prema povratničkoj populaciji. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH na taj način bi imalo aktivniju ulogu u koordiniranju poslova iz svoje nadležnosti, tako i u odnosu na segment sigurnosti povratnika. Također, ažurne informacije o stanju sigurnosti bile bi dostupne institucijama vlasti u BiH. Sigurnošću se treba baviti na koordiniran način, kako bi i drugi subjekti dali svoj doprinos u cilju provođenja profesionalnih istražnih postupaka i unaprijedili stanje u ovoj oblasti.

- Etnička zastupljenost zaposlenih u policijskim strukturama na području cijele BiH nije zadovoljavajuća;

2.2. Pokrenuti inicijativu da kadrovska zastupljenost i nacionalna izbalansiranost zaposlenih u policijskim strukturama bude zastupljena u skladu sa odlukom Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda, čime bi bila izbjegnuta diskriminacija u zapošljavanju povratnika u odnosu na domicilno stanovništvo, a što bi sigurno unaprijedilo stanje u oblasti sigurnosti.

- Konstatirano je da se sporo procesuiraju osobe za koje se osnovano sumnja da su počinile ratne zločine i da jedan broj njih živi u područjima u kojima su počinjeni zločini, a u ta područja su se vratili ili se žele vratiti pripadnici tzv. „manjinskih“ naroda. Osjeća se izostanak politike i strategije koja bi se bavila optužbama za počinjene zločine na ovim područjima, tako da takav ambijent ne doprinosi održivosti povratka niti pomaže prevazilaženju straha kod povratnika;

2.3. Osigurati da Ministarstvo civilnih poslova BiH poveže proces revizije Strategije za provođenje Aneksa VII DMS sa procesom koji vodi Ured državnog tužilaštva u pripremi i usvajanju državne Strategije o ratnim zločinima. Osigurati koordinaciju kojom će se pomoći poboljšanje sigurnosne situacije povratnika. Priroda takve koordinacije zahtijeva dalje zajedničke aktivnosti Ministarstva civilnih poslova BiH i Ureda državnog tužilaštva.

- Ima različitih događaja na terenu koje povratnici prijavljuju, a koji se odnose na prijetnje na vlastiti život, uništavanje, uzurpaciju i eksploataciju privatne imovine, a da policijske strukture ne preduzimaju adekvatne mjere, što također ne doprinosi povjerenju u nadležne institucije u mjestima povratka;

2.4. Intenzivirati aktivnosti pripadnika policije na cijelom području BiH da, u okviru realizacije svojih redovnih i planskih aktivnosti, posebnu pažnju poklone povratničkoj populaciji putem redovnih obilazaka patrolnih sektora i pozoričkih rejona, čime će doprinijeti vraćanju povjerenja u policiju. Neophodno je istrajati na dosljednom provođenju istražnih radnji i procesuiranju osumnjičenih za počinjene prekršaje i krivična djela koja su usmjerena prema povratnicima. Preventivno-operativni rad i češće prisustvo na terenu pripadnika policije doprinijelo bi ponovnom uspostavljanju operativne komunikacije sa povratnicima, čime bi se stanje sigurnosti, gledano u cjelini, značajno unaprijedilo.

- Uočeno je da prilikom realizacije projekata deminiranja nedostaje sveobuhvatnije preduzimanje mjera preventivnog upozoravanja na mine i da, također, treba unaprijediti institucionalnu komunikaciju između terenskih kancelarija BH MACA-a, koje su raspoređene u oba entiteta, i predstavnika lokalnih zajednica;

2.5. BH MAC, u okviru Strategije protuminskog djelovanja u BiH, treba kontinuirano razvijati partnersku saradnju sa svim relevantnim subjektima u cilju osiguranja podrške i uslova za efikasnije protuminsko djelovanje. Stalno unapređivati komunikaciju sa javnošću na temu protuminskog djelovanja kroz organiziranje edukacija, s posebnim osvrtom na način informiranja lokalnih zajednica koje imaju izražen problem zagađenosti minama. Razmjenjivati informacije sa pripadnicima Civilne zaštite u vezi sa pitanjem nadležnosti prilikom realizacije planova deminiranja, kao i prisutnosti deminera na nekom području. Isto tako, nužno je organizirati i podstaći pomaganje odgovarajućih kampanja u ovoj oblasti. Na taj način uspostavila bi se puna saradnja između BH MAC-a, Civilne zaštite i lokalne zajednice u vezi sa postupkom deminiranja i osigurala razmjena podataka o lokacijama minsko-eksplozivnih sredstava.

- Žrtve mina su zakonom tretirane kao civilne žrtve rata, a socijalna i medicinska pomoć preživjelim i članovima njihovih porodica je minimalna i nedovoljna, tako da nemamo potpunog uključivanja žrtava mina u društvenu zajednicu;

2.6. Podržati provođenje ubrzane procedure na donošenju novog Zakona o protuminskom djelovanju u BiH i Strategiji protuminskog djelovanja u BiH, za period 2009. – 2019. godine. Na ovaj način bi se osigurali uslovi za stabilno i kontinuirano finansiranje i unapređenje organizacione strukture na svim nivoima vlasti, povećanje sigurnosti građana i kvalitetna podrška i pomoć žrtvama mina, njihovim porodicama, kao i njihovo uključivanje u društvenu zajednicu realizacijom različitih vidova programa pomoći.

- U Zakonu o deminiranju BiH nije dovoljno uređena odgovornost i institucionalna povezanost struktura za provođenje protuminskog djelovanja na svim nivoima vlasti u BiH;

2.7. Prilikom izrade planova deminiranja treba osigurati da prioriteti budu područja na koja se vraćaju izbjeglice i raseljene osobe, tako da, pored deminiranja devastiranih stambenih jedinica i okolnog zemljišta i imanja, treba posebnu pažnju obratiti i na deminiranje infrastrukturnih objekata u cjelini. Nadležni organi trebaju uvesti pojednostavljenu proceduru za podnošenje zahtjeva za deminiranje

- Izostanak pravovremenog hapšenja i procesuiranja jednog broja osoba za koje se osnovano sumnja da su počinili ratne zločine doprinosi općoj nesigurnosti i predstavlja prepreku povratku;

2.8. Hapšenje i procesuiranje svih osumnjičenih za ratne zločine je od značaja za održivi povratak. S tim u vezi, sva nedležna tijela zadužena za reviziju i implementaciju Strategije za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma podržavaju usvajanje državne Strategije za rješavanje pitanja ratnih zločina.

3. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti komunalne i socijalne infrastrukture

- Postoji nesrazmjer između ulaganja u obnovu infrastrukturnih objekata u cjelini i potreba za sanaciju preostale oštećene i uništene socijalne i komunalne infrastrukture u BiH.
- Zabrinjava činjenica da nemali broj povratnika već godinama po povratku nema pristup električnoj energiji, pitkoj vodi, nema riješeno pitanje otpadnih voda, putnih komunikacija itd., kao i mnogim drugim komponentama komunalne i socijalne infrastrukture.
- S tim u vezi, Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima konstatirao je da Bosna i Hercegovina nije sposobna da u cijelosti implementira ekonomska, socijalna i kulturna prava.¹¹
- Pored problema nedostataka finansijskih sredstava potrebnih za obnovu u cjelini, nerijetke su opstrukcije povratka u pojedinim lokalnim zajednicama diskriminatorskim odnosom prema povratnicima, a u pojedinim sredinama prisutna je pojava neshvatljive „nezainteresiranosti i nepoznavanja“ stanja potreba na vlastitom području od strane lokalnih vlasti.
- Dodatan problem čini to što jedan broj lokalnih zajednica ne uvažava stvarne prioritete, tako da se infrastrukturni projekti provode čak i tamo gdje nema izraženog interesa za povratak, što za posljedicu ima da zbog neadekvatnog odabira projekata stvarni povratnici ostaju uskraćeni, čime je održivost njihovog povratka dodatno otežana, a u nekim slučajevima i dovedena u pitanje.
- Ujedno, bilo je negativnih primjera da implementaciju infrastrukturnih projekata nije pratio monitoring rezultata, što je pogodovalo zloupotrebama, a povratnicima stvaralo nepovjerenje u institucije.
- Nadalje, zbog rasparčanih intervencija na terenu, u kojima rekonstrukciju stambenih jedinica nije pratila rekonstrukcija komunalne i socijalne infrastrukture, dolazilo je do toga da su troškovi održivog povratka po povratničkoj porodici bili znatno uvećavani.
- Kvalitetnijim projektnim pristupom u realizaciji procesa povratka i koncentriranjem pomoći na mikrolokalitete povratka ovi troškovi sigurno bi bili manji.

¹¹ Izvještaj Komiteta o ekonomskim, kulturnim i socijalnim pravima Vijeća Evrope, novembar 2005. god.

- 3.1.** Prioritetno osigurati i udružiti sredstva za sanaciju komunalne i socijalne infrastrukture za potrebe povratnika koji su se vratili u svoje obnovljene stambene jedinice, a još uvijek nemaju pristup jednom broju pripadajućih prava, kao što su pravo na obnovljenu komunalnu i socijalno-javnu infrastrukturu.
Potrebna sredstva u svrhu povratka moguće je osigurati iz sljedećih izvora:
- povećanim izdvajanjem u godišnjim budžetima na svim nivoima vlasti u BiH, od međunarodne i domaće donatorske zajednice;
 - sufinansiranja od strane različitih nivoa vlasti i učesnika u projektu (udruživanje sredstava, građevinski materijal, radna snaga, kao i drugi vidovi participacije);
 - neraspoređenog viška PDV-a;
 - privatizacijskih fondova;
 - namjenskim kreditnim zaduženjima.
- 3.2.** Uspostaviti bazu podataka o stanju infrastrukture na području BiH za potrebe potencijalnih korisnika pomoći - povratnika, putem podrške i uključivanja svih nadležnih organa i službi u BiH, kao i relevantnih međunarodnih institucija i organizacija, udruženja civilnog društva koja predstavljaju raseljene osobe, izbjeglice i povratnike.
- 3.3.** Donijeti kriterije za odabir prioriteta lokaliteta povratka (posebno pritom imati u vidu siromašnije općine), u kojima je potrebno izvršiti sanaciju infrastrukturnih objekata, na osnovu kojih bi se na transparentan način, putem javnih konkursa, vršio odabir i implementirali projekti. U tom pravcu potrebno je formirati komisije na lokalnom nivou za odabir prioriteta projekata, slično kao što su formirane komisije za odabir korisnika pomoći u oblasti rekonstrukcije stambenih jedinica.
Prilikom sačinjavanja kriterija voditi računa o javnim interesima svih subjekata u procesu. U kandidiranju prioriteta trebaju učestvovati resorne institucije, međunarodne organizacije - donatori, općine, udruženja povratnika, kao i predstavnici MZ-a, uz obavezu da svi predlagači participiraju u projektu putem finansijske, materijalne, pravne, stručne, administrativno-tehničke, kao i nekih drugih vidova pomoći, kao što je kontaktiranje i podsticanje bh. dijaspore za ulaganja u infrastrukturu u kontekstu održivosti povratka.
- 3.4.** Da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u skladu sa svojom koordinirajućom ulogom, objedinjuje sve zahtjeve i informacije od značaja za obnovu putne, vodovodne i kanalizacione mreže, kao i potrebe za obnovom objekata socijalne infrastrukture. U tom pravcu je neophodno unaprijediti saradnju i u vidu razmjene informacija sa institucijama u čijoj su nadležnosti infrastrukturni objekti, posebno sa lokalnim vlastima, koje će biti primarni nosioci predlaganja i implementacije projekata.
- 3.5.** Neophodno je unaprijediti saradnju sa nevladinim sektorom - udruženjima povratnika, koji svojim neposrednim prisustvom na terenu uvijek imaju „informaciju više“, tako da mogu biti značajan korektor mogućih opstrukcija na terenu.
Za projekte koji se ne realiziraju kroz Fond za povratak potrebno je da institucije svih nivoa vlasti, koje predlažu i implementiraju projekte infrastrukture, imaju obavezu dostave informacija o tome Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, u svrhu upotpunjavanja jedinstvene baze podataka koja se odnosi na stanje infrastrukture.
- 3.6.** Imajući u vidu tehničke specifičnosti infrastrukturnih objekata, neophodno je da se na nivou BiH vrši udruživanje sredstava za sanaciju, rekonstrukciju i izgradnju objekata od najveće do najniže kategorije infrastrukturnih objekata. Implementaciju kompleksnih infrastrukturnih projekata trebaju izvoditi nadležne i stručne organizacije, koje su zakonom određene za izvođenje radova na zaštiti, održavanju i eksploataciji složenijih i zahtjevnijih kategorija infrastrukture koji izlaze iz okvira jedne općine. Implementaciju projekata za sanaciju, rekonstrukciju i izgradnju ostale komunalne i javne-socijalne infrastrukture mogu vršiti općine, kantoni, entiteti i Fond za povratak BiH. U cilju transparentnosti i racionalnog trošenja, donator i implementator će osigurati odgovarajući monitoring.
- 3.7.** U periodu primjene Strategije prioritet dati izrazito nerazvijenim općinama, koje takav status imaju definiran zakonom ili nekim drugim aktom, kao i onim općinama u kojima je evidentiran stvarni povratak.

3.1. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti elektrificiranja povratničkih naselja

U godinama neposredno poslije rata pomoć povratnicima, posebno budžetska, usmjeravala se na saniranje stambenih jedinica, što znači da je osiguranje „krova nad glavom“ gotovo uvijek bilo prioritet.

Ulaganja u održiv povratak, a time i elektrificiranje lokacija/objekata realiziranog i planiranog povratka, postala su značajnija tek posljednjih godina, nakon što je urađena glavovina poslova na povratu imovine i rekonstrukciji stambenog fonda. Taj trend danas je rastući, ali još uvijek nezadovoljavajući.

Kao primjer mogu poslužiti općinski podaci za 2007. godinu, prema kojima je od ukupnog iznosa sredstava uloženi u održivi povratak, gdje spadaju i vodovod, ceste, društvena infrastruktura, pomoć u zapošljavanju i sl., samo 10% (oko 7 miliona KM) uloženo u elektrificiranje, što ukazuje na još uvijek veoma veliku disproporciju između potreba i uloženi sredstava.

Poslije „povlačenja“ USAID-a, nema velikih donacija koje bi bile podrška elektrificiranju stambenih jedinica povratnika. Također, imajući u vidu da se elektrificiranje ne može realizirati bez učešća javnih elektroprivrednih preduzeća koja su i vlasnici osnovnih sredstava i korisnici prihoda od elektroenergetske infrastrukture koja se planira obnavljati, te da su isti obavezni održavati i razvijati elektroenergetski sistem, ideja ulaganja u osnovna sredstva elektroprivrednih preduzeća, pa makar i u svrhu povratka, određenom broju donatora nije prihvatljiva.

Generalno, konstantno padajući trend donacija, naročito na ruralnim lokalitetima povratka gdje je potrebno uložiti veća finansijska sredstva u saniranje elektromreže za mali broj povratnika, rezultirao je velikim brojem povratničkih lokacija/objekata bez električne energije. Sadašnji donatori, najčešće, uz rekonstruiranje stambenih jedinica osiguravaju manje od 10% od vrijednosti projekta za potrebe infrastrukture, što uvijek nije namijenjeno elektrificiranju.

Elektrodistribucije su se angažirale na priključenju stambenih jedinica povratnika uglavnom u slučajevima gdje nije bilo potrebno izdvojiti veća finansijska sredstva. To su najčešće bili objekti koje je bilo moguće priključiti prema Sporazumu, te objekti koji su dobili donaciju, najčešće u elektromaterijalu. Tržišno orijentirana elektroprivredna preduzeća elektrificiranje lokacija/objekata povratka za koja je potrebno osigurati veća finansijska ulaganja po objektu/povratniku ne prepoznaju kao svoj prioritet.

3.1. 1. Permanentno graditi i jačati efikasan sistem razmjene informacija između Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i elektroprivreda/elektrodistribucija, resornih entitetskih i kantonalnih ministarstava, općina, nevladinog sektora, domaćih i stranih donatora u svrhu praćenja i evidentiranja stanja i potreba na terenu, osiguranja i planiranja utroška sredstava, praćenja načina i dinamike realiziranja, te evaluacije projekata elektrificiranja.

3.1. 2. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će, u skladu sa svojom koordinirajućom ulogom, **nastaviti prikupljati i objedinjavati sve informacije** u vezi sa elektrificiranjem lokacija/objekata realiziranog i planiranog povratka.

3.1. 3. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će, u saradnji s ministarstvima nadležnim za energetski sektor u BiH, **raditi na uklanjanju svih prepreka za nesmetano elektrificiranje povratničkih lokacija**, uključujući i izmjene zakonskih odredbi koje reguliraju ova pitanja.

3.1. 4. Elektrificiranje lokacija/objekata realiziranog i planiranog povratka je egzistencijalna potreba i neupitno pravo svakog povratnika, ali i interes svih struktura društva i **treba biti prepoznato kao prioritet** od strane svih nivoa vlasti,

uključujući i općine, a posebno od strane elektroprivreda/elektrodistribucija koje su i vlasnici elektrodistributivnih mreža na području njihove odgovornosti. Sve navedene mjere moraju povratnicima **osigurati jednak i nediskriminirajući pristup** elektrodistributivnoj mreži na cijeloj teritoriji BiH. U tom smislu je saradnja institucija vlasti s nevladinim sektorom od ključne važnosti.

- 3.1. 5.** Za potrebe elektrificiranja lokacija/objekata realiziranog povratka Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će jednom godišnje, u naredne 3 godine, putem Komisije za izbjeglice i raseljene osobe, a na osnovu utvrđenih kriterija, **sačiniti Listu prioriteta elektrificiranja po općinama**. Lista će biti javna i dostupna svim relevantnim subjektima, a u cilju uvrštavanja prioriteta u godišnje planove elektrificiranja elektroprivreda/elektrodistribucija, istim će biti i dostavljena.
- 3.1. 6.** Elektroprivrede/elektrodistribucije će svoje godišnje **planove elektrificiranja usklađivati s Listom prioriteta** iz prethodne tačke.
- 3.1. 7.** Svi učesnici u realiziranju projekata elektrificiranja će, u skladu sa svojim nadležnostima, predlagati i koristiti ekonomična tehnička rješenja, maksimalno moguće pojednostavljene i efikasne procedure, te **maksimalno moguće smanjiti administrativne i druge troškove korisnika/povratnika**.
- 3.1. 8.** U cilju prevencije novih slučajeva realiziranog povratka, gdje bi povratnici ponovo živjeli u objektima bez električne energije, **elektrificiranje i rekonstrukcija objekata planiranog povratka moraju biti sinhronizirani** i uključivati obavezu priključenja saniranog objekta na elektrodistributivnu mrežu.
- 3.1. 9. Osigurati finansijska sredstava za realiziranje projekata elektrificiranja lokacija/objekata realiziranog i planiranog povratka** prvenstveno od strane elektroprivreda/elektrodistribucija koje su i vlasnici elektrodistribucijskih mreža i imaju odgovornost za rekonstrukciju istih, kao i svih nivoa vlasti uključujući i općine, i to:
- povećanim, namjenskim izdvajanjem sredstava iz vlastitih budžeta;
 - izdvajanjem sredstava iz Fonda za povratak BiH;
 - namjenskim kreditnim zaduženjima;
 - udruživanjem finansijskih sredstava i drugih vidova participiranja (materijal, radna snaga i sl.);
 - animiranjem stanih i domaćih donatora;
 - poticanjem i razvijanjem partnerstva u cilju realiziranja zajedničkog cilja.

4. Identificirani problemi, preporuke i prijedlozi mjera za unapređenje na polju održivosti i reintegriranja povratnika

4.1. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti zdravstvene zaštite

- Visoka stopa neosiguranih osoba odraz je u najvećoj mjeri fragmentiranog pravnog i institucionalnog okvira, te činjenice da se ne uplaćuju doprinosi za zdravstveno osiguranje s obzirom da doprinosi predstavljaju ključni sistem finansiranja sektora zdravstva;
- Također, neujednačeni propisi u drugim oblastima utiču na ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu;
- Strah od gubitka stečenih prava u mjestima raseljenja;
- Poteškoće u primjeni *Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji Bosne i Hercegovine, van područja entiteta, odnosno Brčko distrikta BiH, kome osigurane osobe pripadaju*;

4.1.1. Pokrenuti inicijativu u okviru Ministarstva civilnih poslova BiH da se pristupi izmjenama i dopunama Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji Bosne i Hercegovine, van područja entiteta, odnosno Brčko distrikta BiH kome osigurane osobe pripadaju, a u vezi sa pristupom zdravstvenoj zaštiti raseljenih osoba i povratnika;

- Pitanje terminologije u propisima koji se odnose na izbjeglice, raseljene osobe i povratnike („osnovna zdravstvena zaštita“ i sl.), koja nije harmonizirana sa terminologijom koja se koristi u propisima iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja;

4.1.2. Pokrenuti aktivnosti na izmjenama i dopunama Zakona o izbjeglicama iz BiH, raseljenim osobama u BiH i povratnicima s ciljem harmoniziranja terminologije iz ovog zakona sa terminologijom koja se koristi u entitetskim zakonima i zakonima Brčko distrikta BiH, iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja;

- Trajanje statusa povratnika nije harmonizirano u svim propisima koji se odnose na izbjeglice, raseljene osobe i povratnike, što za direktnu posljedicu ima pristup pravu na zdravstvenu zaštitu;

4.1.3. Pokrenuti aktivnosti na harmonizaciji vremena trajanja povratničkog statusa u postojećoj zakonskoj regulativi na svim nivoima nadležnosti;

- Pitanje kontinuiranog i obaveznog zdravstvenog osiguranje za djecu, bez obzira na status roditelja;

4.1.4. Pokrenuti aktivnosti da se kroz izmjene i dopune postojeće zakonske regulative u entitetima i Brčko distriktu BiH osiguraju rješenja na osnovu kojih će djeca imati status osigurane osobe od rođenja bez obzira na status njihovih roditelja;

4.1.5. Pokrenuti aktivnosti da se kroz izmjene i dopune postojeće zakonske regulative u entitetima i Brčko distriktu BiH osiguraju rješenja na osnovu kojih će djeca za vrijeme redovnog školovanja u osnovnim i srednjim školama, odnosno redovnog studiranja na visokoškolskim ustanovama biti zdravstveno osigurana, ukoliko nisu osigurana po osnovu osiguranja roditelja, a do navršene 26. godine života;

- Problem ostvarivanja zdravstvene zaštite neosiguranih osoba iznad 65 godina starosti;

4.1.6. Pokrenuti aktivnosti da se kroz izmjene i dopune postojeće zakonske regulative u entitetima i Brčko distriktu BiH osiguraju rješenja na osnovu kojih će osobe iz starije dobne skupine (neosigurane osobe iznad 65 godina starosti) biti zdravstveno osigurane, bez obzira na dužne srodnike;

- Problem rokova za prijavljivanje na zavod za zapošljavanje na osnovu kojeg se ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu;

4.1.7. Pokrenuti aktivnosti da se kroz izmjene i dopune postojećih propisa uklone rokovi za prijavu na zavod za zapošljavanje što je osnov za zdravstveno osiguranje nezaposlenih osoba;

- Nedovoljna informiranost povratnika o mogućnostima ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu;
- Postojeći pravni okvir ne uzima u obzir specifičnu situaciju povratnika kako u pogledu pristupa pravu na zdravstvenu zaštitu, tako i u pogledu uslova za korištenje zdravstvene zaštite, tj. participacije;

4.1.8. Harmonizirati i izbalansirati neujednačene uslove korištenja zdravstvene zaštite kako bi se omogućilo povratnicima korištenje zdravstvene zaštite u mjestima povratka, naročito kada su u pitanju nepodudarna rješenja u vezi sa oslobađanjem od plaćanja participacije za pojedine kategorije osoba;

- Osobe koje su osigurane isključivo na osnovu statusa raseljene osobe/povratnika, jer to pravo nisu mogle steći po bilo kojem drugom osnovu suočit će se sa problemom sticanja zdravstvene zaštite po nekom drugom osnovu nakon gubitka tog statusa i zdravstvene zaštite po osnovu tog statusa;
- Povratnik, kao kategorija osigurane osobe, nije prepoznat u svim postojećim zakonima iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja na nivou entiteta, odnosno Brčko distrikta BiH.

4.1.9. Omogućiti osobama koje su zdravstveno osigurane isključivo po osnovu statusa raseljene osobe/povratnika da se nesmetano uključe u sistem zdravstvenog osiguranja nakon prestanka tog statusa (npr., one osobe koje su u jedva boljem položaju nego osobe koje imaju pravo na zdravstveno osiguranje kao socijalne kategorije te stoga ne mogu biti osigurani čak ni po tom osnovu, a spadaju u kategoriju ugroženih osoba).

- Raseljene osobe i povratnici se susreću sa istovjetnim problemima kao i sve druge ugrožene kategorije stanovništva koje ne mogu ostvariti pravo nosioca zdravstvenog osiguranja, kao i dodatnim problemima usljed raseljenosti;

4.1.10. Pokrenuti inicijativu za usklađivanje zakonskih propisa kojima se regulira status određenih kategorija (civilne žrtve rata, ratni vojni invalidi, porodice poginulih boraca, porodice u stanju socijalne potrebe itd.), a koji utiču na ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu;

4.2. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti obrazovanja

- Pravne prepreke – nedostatak volje kod lokalnih vlasti da dostatno poštuju, štite i ostvaruju ljudska prava povratnika, naročito njihova ekonomska i socijalna prava, i dalje predstavlja veliku prepreku održivom povratku;
- Nedovršen proces usklađivanja državnih i entitetskih, odnosno kantonalnih zakona i podzakonskih akata iz oblasti obrazovanja;
- Problem nepronalaženja trajnijih rješenja za pitanja obrazovanja povratnika i zadovoljavanje posebnih potreba i prava svih konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina;
- Nedostatak volje kod lokalnih vlasti da dostatno poštuju, provode potpisane sporazume iz oblasti ostvarivanja prava na obrazovanje i dalje predstavlja veliku prepreku održivom povratku;
- Problem kriterija o nazivima škola, školskim simbolima i školskim manifestacijama;
- Politizacija obrazovanja je i dalje prisutna, nastavni planovi i programi su podijeljeni i definirani na nacionalnim osnovama;
- Pojedini udžbenici iz nacionalnih predmeta (jezik i književnost, historija, geografija i vjeronauka), potiču segregaciju, ističu kulturu samo jednog naroda, ističu ugroženost vlastitog naroda, nedovoljno potiču na razvoj kritičkog mišljenja i inkluzije u obrazovanju;
- Različita praksa u izučavanju nacionalne grupe predmeta;
- Nije osigurano da se nacionalna grupa predmeta izučava sistematski i kontinuirano u područjima gdje je broj učenika ispod pedagoškog standarda;
- Prisustvo diskriminacije i segregacije učenika u praksi;
- Nije eliminirana praksa prevoza učenika u jednonacionalne škole izvan njihovog upisnog područja;
- Još uvijek su složene i neujednačene procedure priznavanja inostranih školskih isprava;
- Ekonomske poteškoće i nedostatak mehanizma za pružanje podrške utiču na dostupnost i pristupačnost obrazovanja za djecu povratnike i raseljene osobe;
- Izraženi problemi i različite prakse u ostvarivanju prava na obrazovanje kako povratničke, tako i domicilne populacije u pograničnim područjima u BiH.

4.2.1. Dok se ne uspostave trajna, sistemska rješenja u oblasti obrazovanja na nivou BiH, revizijom Strategije treba se tražiti dosljedno provođenje Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava povratnika, kako bi se zaštitila djeca povratnika i kako oblast obrazovanja ne bi bila kočnica povratka raseljenih i izbjeglih osoba i njihove djece;

4.2.2. Odbor za koordinaciju provedbe Privremenog sporazuma treba da nastavi sa radom dok se ne uspostavi harmoniziran sistem i redovni mehanizmi kontrole u obrazovnom sistemu;

4.2.3. Potrebno je insistirati na primjeni Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju. U skladu sa donesenim okvirnim zakonima na nivou države, uraditi

entitetske zakone, zakone Brčko distrikta BiH i kantonalne zakone, kao i podzakonske akte;

- 4.2.4. Zaštiti djecu od manipulacija i zloupotreba;
- 4.2.5. Preispitati postojeće i utvrditi nove kriterije o nazivima škola, školskim simbolima i školskim manifestacijama i dosljedno provoditi iste;
- 4.2.6. Kreirati i izraditi okvirne ciljeve i zajedničke standarde za nastavne planove i programe;
- 4.2.7. Kreirati i provoditi školske programe vannastavnih, kulturnih i drugih aktivnosti i programe lokalne zajednice za razvijanje tolerancije i razumijevanja za „drugačije i različito“;
- 4.2.8. Osiguravati veća budžetska sredstva za podršku nadležnim ministarstvima za obrazovanje;
- 4.2.9. Preduzeti mjere i informirati povratnike i raseljene osobe o njihovim pravima i postojećim mehanizmima za korištenje pravnih lijekova;
- 4.2.10. Zajedno sa nadležnim ministarstvima, regionalni centri Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u Sarajevu, Banjoj Luci, Tuzli i Mostaru trebaju nadgledati provođenje potpisanih sporazuma i dodatno osigurati neophodan nivo koordinacije i harmonizacije aktivnosti u oblasti ostvarivanja prava na obrazovanje raseljenih osoba i povratnika;
- 4.2.11. Educirati nastavni kadar o reagiranju na specifične psiho-socijalne i pedagoške potrebe raseljene i povratničke djece, čime se olakšava njihova reintegracija u povratničko društvo;
- 4.2.12. Kontinuirano educirati nastavni kadar kako u školi promovirati i razvijati toleranciju i prihvatanje i razumijevanje „drugačijeg i različitog“;
- 4.2.13. Poboljšati kapacitet nastavnog kadra u područnim povratničkim školama i školama sa kombiniranim razredima;
- 4.2.14. U oblastima povratka educirati i podržati nastavni kadar koji se suočava sa problemom nedostatka školskih resursa i komplikacijama u nastavnom planu i programu;
- 4.2.15. Uspostaviti način za lakši pristup obrazovanju za socijalno ugrožene osobe i osobe u ekonomski nepovoljnom položaju zbog raseljenosti i teške povratničke realnosti.

4.3. Identificirani problemi i preporuke iz oblasti unapređenja stanja u oblasti rada i zapošljavanja

- Glavne prepreke ostvarivanju prava na rad u Bosni i Hercegovini su složeno ekonomsko stanje, spori oporavak privrede kao i nedovršeni proces tranzicije vlasništva, kao i prisustvo diskriminacije u praksi rada i zapošljavanja;
- Na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine povratnici se teško integrišu jer nisu u mogućnosti da osiguraju osnovne egzistencijalne uslove za život i često im je uskraćeno pravo na rad i zapošljavanje pod jednakim uslovima;
- Pristup, u praksi, pravu na zdravstvenu zaštitu raseljenih osoba i povratnika usko je vezan za ostvarivanje prava na rad;
- Rokovi za prijavu na biro za zapošljavanje po povratku predstavljaju problem za povratnike i direktno pogađaju održivost povratka. Mnogi povratnici se suočavaju sa teškoćama u poštivanju zadatih rokova, bilo usljed nedostatka informacija, neposjedovanja dokumenata, bolesti i fizičke nemogućnosti prijavljivanja itd. Činjenica da se nisu prijavili na biro u zadatom roku često rezultira gubitkom brojnih drugih prava i beneficija, kao što je zdravstveno osiguranje;

- Nepostojanje službene evidencije o stvarnom broju povratnika s obzirom da je stvarni broj povratnika teško utvrditi zato što postoje povratnici koji su ušli u posjed svoje imovine i nedugo nakon toga istu prodali, zamijenili i promijenili mjesto prebivališta;
- Nedostaju programi kvalifikacije, prekvalifikacije, dokvalifikacije radno sposobne snage iz povratničke populacije.

- 4.3.1.** Ispoštovati Odluku Ustavnog suda BiH o kontitativnosti naroda u BiH kroz zapošljavanje povratnika u organima vlasti, institucijama, upravama i javnim preduzećima u kojima je država većinski vlasnik sa ciljem postizanja principa u skladu sa popisom stanovništva iz 1991. godine i učiniti veće napore, uključujući donošenje i provođenje neophodnih provedbenih propisa, kako bi se ispoštovale i osigurale ustavne i zakonske odredbe o pristupu pravu na zapošljavanje bez diskriminacije;
- 4.3.2.** Uvesti mjere zapošljavanja s ciljem promoviranja svih oblika zapošljavanja, samozapošljavanja, prekvalifikacije ili dokvalifikacije radne snage;
- 4.3.3.** Promovirati zapošljavanje ciljanih grupa bh. stanovništva, kao što su povratnici i raseljene osobe i u budžetima osigurati sredstva za podsticanje privrednih subjekata na aktivnostima zapošljavanja povratnika i raseljenih osoba;
- 4.3.4.** U budžetima nadležnih ministarstava izdvojiti značajnija sredstva za finansiranje samozapošljavanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije povratnika i raseljenih osoba. Posebno posvetiti pažnju plasiranju većih sredstava za one povratnike koji se bave poljoprivredom i stočarstvom;
- 4.3.5.** U nadležnim biroima za zapošljavanje izdvojiti znatnija sredstva za zapošljavanje povratnika i raseljenih osoba, npr., sufinansiranjem plaća ili doprinosa u određenom periodu za zaposlenog povratnika i raseljenu osobu;
- 4.3.6.** U Fondu za povratak BiH, kroz stavku podrške održivom povratku, osigurati finansijska sredstva namijenjena zapošljavanju povratnika i raseljenih osoba;
- 4.3.7.** Raditi na promoviranju programa zapošljavanja povratnika i raseljenih osoba s ciljem osiguranja donatorskih sredstava za finansiranje projekata mikrokreditiranja, različitih oblika bespovratne pomoći za započinjanje radnih djelatnosti kao i procjene stručnog osposobljavanja i prekvalifikacije;
- 4.3.8.** Ojačati mehanizme u općinama povratka kako bi osigurali jednakost, nediskriminaciju i punu integraciju povratnika u lokalnu zajednicu, uključujući ih u sektor rada i zapošljavanja;
- 4.3.9.** Uspostaviti mehanizme stalnog i što potpunijeg informiranja raseljenih osoba i povratnika o programima zapošljavanja s ciljem ravnopravnog učešća na tržištu rada;
- 4.3.10.** U okviru institucija koje su nadležne za oblast rada i zapošljavanja u Bosni i Hercegovini analizirati zakonska rješenja i predložiti mjere za poboljšanje stanja u domenu ostvarivanja prava na rad i zapošljavanje povratnika i raseljenih osoba.

4.4. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u oblasti socijalne i penziono-invalidske zaštite

Mada je Aneksom VII DMS u članu 2. utvrđeno da se moraju stvoriti pogodni uslovi za povratak i da se moraju između ostalog stvoriti socijalni uslovi pogodni za dobrovoljni povratak bez diskriminacije, to se kod ostvarivanja socijalnih prava teško ostvaruje.

Postojeće zakonodavstvo ne osigurava jednak nivo socijalne zaštite svim kategorijama stanovništva među kojima je i raseljeničko-povratnička populacija. S druge strane, postizanje minimalnog standarda na cijelom području države obaveza je u svjetlu priprema za integraciju u Evropsku uniju.

Na svom 58. sastanku, u novembru 2005. godine, Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima UN razmotrio je Inicijalni izvještaj BiH o implementaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, i zaključio: „Komitet izražava svoju zabrinutost što povratnici, posebno oni koji su etnička manjina, često nemaju pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i drugim ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, čime se ometa njihov održivi povratak u njihove zajednice“, te usvojio sljedeću preporuku: „Komitet poziva državu-članicu da pojača svoje napore na osiguranju održivog povratka izbjeglica u svoje domove osiguravajući im jednako uživanje prava iz pakta, posebno u području socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja. Ostvarivanje prava na socijalnu pomoć raseljenim osobama i povratnicima, koje nisu spomenute ni u Zakonu o socijalnoj zaštiti u FBiH ni u RS, ostavljeno je u „slobodnoj volji“ nadležnih organa vlasti. Moguće je da ove kategorije stanovništva ne mogu podnijeti zahtjev za ostvarivanje prava na pomoć zbog uslova da zahtjev mora sadržavati dokaz o prebivalištvu u FBiH i u RS i zbog činjenice da ih odredbe zakona ne definiraju kao potencijalne kategorije korisnika socijalne pomoći.“

Glavne prepreke u ostvarivanju prava na socijalnu zaštitu te penzijsko i invalidsko osiguranje raseljenim osobama i povratnicima u BiH su:

- Neujednačenost međuentitetskih propisa u BiH onemogućava ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu po istom osnovu i u istim iznosima za sve građane BiH, sa refleksijom na izbjeglice, raseljene osobe i povratnike;
- Zakonski nije definirano osnovno pravo svakog građanina BiH na minimum socijalne zaštite (socijalni minimum);
- Neujednačen odnos prema povratnicima u smislu ostvarivanja prava iz socijalne zaštite;
- Nedostatak sredstava za socijalnu zaštitu na entitetskom nivou, što se reflektira na kantone u FBiH i na općine u RS, a što naročito pogađa sve osobe u stanju krajnje socijalne pomoći, posebno raseljene osobe i povratnike;
- Sporost u rješavanju zahtjeva za prava iz socijalne zaštite u mjestima povratka;
- U nekim kantonima FBiH odredba da se socijalno zaštitna prava mogu ostvariti tek po isteku roka od 6 do 12 mjeseci od dana prijavljivanja prebivališta nije u skladu sa međunarodnim propisima o zaštiti ljudskih prava, što dovodi u posebno nepovoljan položaj povratnike;
- Hronični kadrovski deficit, materijalno-tehnička neopremljenost u oba entiteta za posljedicu ima nizak nivo kvaliteta ostvarivanja socijalno zaštitnih prava, a nacionalna neizbalansiranost zaposlenih u službama socijalne zaštite/centrima za socijalni rad doprinosi određenom nepovjerenju u sistem socijalne zaštite od strane povratničke populacije;
- Rastuće siromaštvo u populaciji izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika i sve veća socijalna isključenost;
- U cilju jednakopravnosti tretiranja i zaštite ljudskih prava povratnika korisnika penzija, potrebno je da nosioci penzijsko-invalidskog osiguranja u oba entiteta pokrenu aktivnosti radi izmjene i dopune Sporazuma o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja na jedinstvenom pravnom i ekonomskom području BiH. Na taj način postiglo bi se da povratnici penzioneri u prijeratno mjesto življenja budu izjednačeni sa penzionerima kojima nosilac penzionog i invalidskog osiguranja tog entiteta uplaćuje penziju, i tako bi se izbjegla „diskriminacija“ u visini isplate penzije ukoliko je ista u drugom entitetu viša, jer su problemi nastali zbog različitih shema za izračunavanje penzija i različitih iznosa penzija u svakom entitetu, s ciljem jačanja pristupa penzijama za povratnike koji se

vraćaju iz jednog entiteta u drugi.¹² Na ovo obavezuje i presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strasbouru – D. K. protiv BiH.

- Evidentno je da odgovorne vlasti ne provode u zadovoljavajućoj mjeri aktivnosti koje bi rezultirale adekvatnom informiranošću povratničke populacije o socijalno zaštitnim pravima.

- 4.4.1. Pokrenuti inicijativu za zakonsko utvrđivanje minimuma socijalne zaštite (socijalni minimum) i socijalne pomoći za socijalno ugrožene grupe u stanju socijalne potrebe, među kojima su i povratnici i raseljene osobe.
- 4.4.2. Pokrenuti inicijativu za harmonizacijom entitetskih zakona i zakona Brčko distrikta BiH o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i dječijoj zaštiti u smislu definiranja osnovnih prava, kriterija i korisnika uz alociranje većih finansijskih sredstva od strane vlada oba entiteta.
- 4.4.3. Jačati kadrovske i tehničke kapacitete centara za socijalni rad u oba entiteta uz utvrđivanje standarda, procedura i normativa radi pružanja efikasnijih usluga korisnicima - povratnicima i raseljenim osobama.
- 4.4.4. Usvojiti izmjene i dopune međuentitetskog Sporazuma o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja na jedinstvenom pravnom i ekonomskom području BiH.
- 4.4.5. Uspostaviti mehanizme koji osiguravaju vođenje evidencija o povratnicima u BiH radi utvrđivanja broja stvarnih i potencijalnih povratnika, da bi se mogle planirati mjere i metode socio-ekonomskog zbrinjavanja.
- 4.4.6. Centri za socijalni rad i nadležni organi na svim nivoima vlasti trebaju kontinuirano provoditi ciljanu i intenzivnu medijsku kampanju i druge oblike istupanja prema javnosti o informiranju povratnika i raseljenih osoba o njihovim socijalnim pravima.
- 4.4.7. U lokalnim zajednicama formirati multidisciplinarnе timove sa predstavnicima (centara za socijalni rad, nadležnih općinskih organa, nevladinih organizacija, medicinskih ustanova) koji bi na osnovu procjena planirali akcije usmjerene ka socijalnom zbrinjavanju povratnika.
- 4.4.8. U slučajevima kada to odgovara povratnicima, omogućiti zadržavanje prethodno ostvarenih socijalnih prava dok se u BiH ne postigne harmonizacija legislative iz ove oblasti.
- 4.4.9. Izmjenom zakonskih propisa pojednostaviti procedure i mogućnosti češćeg ostvarivanja jednokratnih novčanih pomoći koje su se, kao vid socijalnih davanja, veoma afirmirale u praksi.
- 4.4.10. Uspostaviti trajnu saradnju sa nevladinim organizacijama koji se bave i pružanjem socijalnih usluga i osiguravanjem pomoći socijalno intervenirajućeg karaktera raseljeničkoj i povratničkoj populaciji.
- 4.4.11. Povećati izdvajanja za projekte održivog povratka na svim nivoima, koji bi ciljano sadržavali stavku za socijalne potrebe povratnika.

¹² Sugestije i preporuke Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima UN - preporuka br. 42.

5. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje stanja u realiziranju pristupa pravu na povrat imovine i stanarskih prava

- *Dužina upravnih postupaka i upravnih sporova kao i sporova pred redovnim sudovima*

Evidentirano je da se veliki broj zahtjeva za povrat imovine opetovano vraća iz upravnog spora na upravni postupak i obrnuto. Iz ovih razloga pojedini slučajevi se nalaze u postupku odlučivanja duži niz godina, što je, u svakom slučaju, u suprotnosti sa potrebom ekspeditivnog rješavanja povrata imovine.

5.1. Potrebno je da se upravni i sudski organi u upravnim postupcima i upravnim sporovima pridržavaju relevantnih odredaba Zakona o upravnom postupku i Zakona o upravnim sporovima kako bi se osiguralo što brže rješavanje imovinskih postupaka/sporova, a sve u cilju brže i potpune implementacije Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Također, evidentni su problemi vezani za trajanje parničnog postupka pred nadležnim sudovima, u slučajevima gdje sud treba da odluči o prethodnom pitanju (npr., poništenje ugovora o zamjeni imovine).

5.2. Preporučuje sa nadležnim sudovima u Bosni i Hercegovini da predmete/tužbene zahtjeve koji su im upućeni za rješavanje prethodnog pitanja, po prekinutim upravnim postupcima kod lokalnih stambenih organa, iste rješavaju po hitnom postupku i tako doprinesu pravovremenom okončanju postupaka za povrat imovine kao i podizanju nivoa pravne sigurnosti.

- *Nemogućnost povrata raseljenih osoba i izbjeglica u prijeratne domove*

Iako je formalno pravno značajnom broju podnosilaca zahtjeva za povrat imovine priznat status vlasnika i nosioca stanarskog prava (NSP), isti nisu u mogućnosti da to svoje pravo faktički i ostvare zato što imovina ne postoji, ili postoji, ali u bitno izmijenjenom stanju, tj. promijenjena joj je namjena.

Tako, naprimjer, vode se sporovi oko zakonitosti provedene demolicije kojom je uklonjena imovina oštećena u toku ratnih dejstava.

Pored navedenog, vode se i sporovi u kojima prijeratni nosioci stanarskog prava/vlasnici imovine osporavaju zakonitost novoizgrađenih objekata od strane trećih osoba, a po odobrenju nadležnih vlasti, na mjestima postojanja njihovih prijeratnih domova.

U određenim područjima Bosne i Hercegovine primjetan je i znatan broj sporova iniciranih od strane prijeratnih korisnika imovine kojim se osporava zakonitost provedene eksproprijacije.

5.3. Izbjeglice i raseljene osobe koje su *de jure* vratile svoje stambene jedinice, ali je stvarni povrat onemogućen činjenicom da ta imovina više ne postoji, ne mogu snositi negativne posljedice odluka po osnovu kojih su izgubili svoju imovinu. Organi odgovorni za nemogućnost povrata stambenih jedinica zbog demolicije, eksproprijacije, promjene urbanističkih i regulacionih planova, gradnje od strane trećih osoba i sl. dužni su omogućiti povrat u pređašnje stanje putem rekonstrukcije, dodjele zamjenske stambene jedinice ili dodjelom pravične novčane naknade.

Isto tako, potrebno je naglasiti da se u teškom položaju nalaze osobe čiji su domovi porušeni usljed ratnih dejstava, a nakon toga izmijenjenim regulacionim planom od strane lokalnih organa vlasti tim osobama je onemogućeno da na istom lokalitetu ponovo sagrade/rekonstruiraju svoje prijeratne domove.

5.4. Preporučuje se nadležnim upravnim organima, sudovima u upravnim sporovima, tj. sudovima koji rješavaju u parničnom postupku da u svim slučajevima vezanim za povrat imovine izbjeglica, rešljenih osoba/povratnika, angažiraju sva raspoloživa sredstva kako bi sve neriješene slučajeve što prije okončali i na taj način omogućili svim raseljenim osobama da se vrate u svoje prijeratne domove.

- *Posebni slučajevi*

Potrebno je istaći da postoji i znatan broj neriješenih slučajeva koji su vezani za član 4. Zakona o stambenim odnosima. Ovaj član regulira pitanje dodjele stanova za privremeni smještaj, kao što su privremeni radnički stanovi na gradilištima, u barakama i slično, stanovi vezani za vršenje službene dužnosti, prostorije za nužni smještaj, a na kojima se nije moglo steći stanarsko pravo.

Predmetne stambene jedinice su bile jedino i trajno stambeno rješenje njihovih prijeratnih korisnika. Međutim, zakoni koji su regulirali povrat imovine kao i sudska praksa nastala iz ovih zakona, onemogućili su znatnom broju osoba povrat u njihove predratne domove.

Dodatna težina ovoga problema proizilazi iz činjenice da korisnici ovih stambenih jedinica u velikom broju slučajeva spadaju u kategorije socijalno ugroženog stanovništva u Bosni i Hercegovini

5.5. Potrebno je da nadležne entitetske, kantonalne i općinske vlasti raseljenim osobama, čiji su domovi bile stambene jedinice iz člana 4. Zakona o stambenim odnosima, osiguraju, gdje je to moguće, povratak u prijeratne domove. U slučajevima gdje ovo nije moguće, a povratnici ispunjavaju za to zakonske uslove, potrebno je da nadležni organi vlasti prioritarno riješe ove slučajeve kroz programe/projekte socijalnog stambenog zbrinjavanja.

U vezi sa pitanjem povrata imovine i stanarskih prava treba istaći jedan specifičan problem koji je karakterističan u Republici Srpskoj, a odnosi se na povrat imovine i stanova koji su bili predmet prenosa prava raspolaganja (zamjena, prodaja i sl.), u spornom periodu na relaciji Republika Hrvatska - Bosna i Hercegovina, uglavnom sa područja Republike Srpske. U takvim slučajevima prekinut je upravni postupak, nadležni sudovi rješavaju kao prethodno pitanje valjanost ugovora o prenosu prava raspolaganja, te nakon pravosnažnih presuda upravni organi u Republici Srpskoj nastavljaju postupak izvršenja.

5.6. Kako u rješavanju sudbine zamijenjene imovine, odnosno prodate imovine na relaciji Republika Hrvatska - Bosna i Hercegovina dolazi do jednostranog izvršenja pravosnažnih sudskih presuda samo u Bosni i Hercegovini, odnosno u Republici Srpskoj, potrebno je u ovakvim pravnim situacijama zahtijevati da se primjenjuje institut priznanja stranih sudskih presuda, tj. da sudovi u Republici Hrvatskoj priznaju takve presude na osnovu kojih bi se, po principu reciprociteta, istovremeno provodio izvršni postupak i na taj način strankama koje su bili partneri u zamjeni nepokretnosti omogućio ulazak u posjed svoje imovine i uspostava vlasništva nad imovinom koja je bila predmetom prenosa prava raspolaganja.

- *Povrat vojnih stanova*

Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica pravni je sljednik CRPC komisije koju su činili predstavnici međunarodne zajednice i čiji mandat je bio potvrđivanje stanarskih prava, prava vlasništva i prava posjeda na potraživanoj imovini, na dan 01. 04. 1992. godine.

Mandat i nadležnosti Komisije regulirani su Sporazumom zaključenim između Vijeća ministara BiH, Vlade Federacije BiH i Vlade Republike Srpske o prenosu nadležnosti i nastavku finansiranja i rada Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica u skladu sa članom XVI Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

Pitanje rješavanja sudbine vojnih stanova, koji su bili vlasništvo prijašnjeg Federalnog ministarstva odbrane, a od oktobra 2007. godine odlukom Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u nadležnosti Službe zajedničkih poslova Vlade Federacije, još uvijek su i nadležnost Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica, s obzirom da su u predmetima povrata vojnih stanova uloženi zahtjevi za preispitivanje od strane Službe zajedničkih poslova Vlade Federacije BiH.

- 5.7.** U vezi sa pitanjem rješavanja sudbine vojnih stanova u Bosni i Hercegovini, a zbog znatnog kašnjenja Vlade Federacije BiH u prenosu nadležnosti sa prijašnjeg Federalnog ministarstva odbrane na Službu zajedničkih poslova Vlade Federacije, Služba zajedničkih poslova Vlade Federacije BiH i lokalni stambeni organi u BiH u obavezi su okončati postupak izvršenja po odluci Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica, u pravnim situacijama gdje po odluci Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica nije pokrenut upravni spor.
- 5.8.** U cilju okončanja povratka i implementacije Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, Upravnom odjeljenju Suda BiH uputit će se preporuka za davanje prioriteta predmetima/tužbenim zahtjevima u upravnom sporu upućenim na odluku Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica.

Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica od decembra 2007. godine zaprima i tužbene zahtjeve koji su pokrenuti kod Suda Bosne i Hercegovine, po odluci Komisije za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH, kojom je naređeno vlastima Bosne i Hercegovine da omoguće strankama koje su nezadovoljne odlukom Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica pokretanje upravnog spora kod Suda Bosne i Hercegovine u roku od 60 dana od dana prijema odluke Komisije koja je konačna, obavezna i izvršna.

Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica u toku 2008. godine očekuje cca 200 tužbenih zahtjeva, čije rješavanje u dijelu od oko cca 20% od ukupnog broja podnesenih tužbenih zahtjeva može uticati na proces povratka raseljenih osoba i izbjeglica u Bosni i Hercegovini.

- 5.9.** Potrebno je da nadležni organi uklone sve administrativne prepreke za povrat i nesmetano uživanje nepokretnosti koje ne služe za stanovanje (obradivo zemljište, šumsko zemljište, poslovni prostori i sl.), te da postupak povrata ove imovine maksimalno pojednostave.

6. Identificirani problemi i preporuke za unapređenje pristupa pravu na naknadu štete - kompenzaciju

Identificiran je određen broj izazova za uređenje i ostvarivanje prava na kompenzaciju u skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, uključujući:

- opasnost od eventualnih negativnih posljedica koje uvođenje prava na kompenzaciju može imati po proces povratka;
- nepostojanje domaćeg pravnog okvira za ovo pitanje;
- propuštena prilika da se od potpisivanja Dejtonskog sporazuma do danas ovo pitanje uredi u skladu sa odredbama samoga Aneksa VII Dejtonskog sporazuma;
- nedefiniranost, u kontekstu BiH i Aneksa VII, kompenzacije, njenog obima, kao i vremenskog okvira unutar kojeg bi se trebala realizirati;
- potreba za definiranjem potencijalnih korisnika i prioriteta kod prava na kompenzaciju;
- usklađivanje različitih stavova nadležnih vlasti u BiH o ovom pitanju te postizanje okvirnog dogovora koji bi doprinio rješavanju problema najugroženijih kategorija stanovništva u BiH;
- iznalaženje budžetskih mogućnosti i kapaciteta za rješavanje ovog skupog procesa.

Glavni problemi i pitanja vezana za naknadu štete-kompenzaciju su sljedeća:

- definicija kompenzacije;
- obim onoga što bi kompenzacija trebala pokriti;
- identificiranje nadležnih nivoa vlasti za rješavanja ovih pitanja;
- zakoni i zakonski propisi u skladu sa kojima treba da se razmatra kompenzacija;
- moguće implikacije kakve bi u ovom trenutku kompenzacija imala na proces povratka i dr.

S jedne strane, postoji zabrinutost da bi u ovom trenutku, u slučaju da bude osigurana, kompenzacija omela aktivnosti na povratku. S druge strane, naglašena je obaveza države da riješi i ovo pitanje i očekivanja su korisnika iz ove kategorije građana BiH da se i ovaj oblik rješenja iz Dejtonskog mirovnog sporazuma uredi propisima u BiH.

Polarizirana gledišta kreću se od zahtjeva jednih da se ništa na ovom planu ne smije rješavati prije nego se okonča proces povratka u BiH, do onih drugih koji traže da se ovo pravo odmah uredi u Bosni i Hercegovini i omogući pristup korisnicima po istom, ali ne samo za štetu koja je pretrpljena na stambenim jedinicama, nego i za štetu na ukupnoj nepokretnoj i pokretnoj imovini raseljenih osoba i izbjeglica.

Međutim, općenito je prihvaćeno tumačenje OHR-a, tačnije pojašnjenje smisla ovog instituta iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma da se kompenzacija u smislu odredbi Aneksa VII odnosi samo na kompenzaciju za stambenu jedinicu ili dom.

Iznos kompenzacije treba biti ograničen na sumu koja je adekvatna za osiguranje minimalnih stambenih uslova u skladu sa važećim propisima.

Uzevši u obzir otvorena pitanja, kompenzacija koja bi se dala u ovom trenutku treba biti ograničena samo na osobe koje se ne mogu vratiti, te da ne bi trebalo poduzimati nikakve aktivnosti koje bi ometale proces povratka koji je u toku.

Jedan dio predstavnika nevladinog sektora insistirao je na tome da bh. zakonodavstvo i međunarodno pravo, uključujući i evropsko pravo o ljudskim pravima, moraju biti ispoštovani.

OHR i UNHCR su podsjetili na pravo osobe da traži kompenzaciju u skladu sa domaćim, ali i međunarodnim i evropskim pravom (kako je to zajamčeno "Dejtonskim mirovnim sporazumom" u Aneksu IV, Aneksu VI i Aneksu VII).

Nadalje, kompenzacijska shema, dogovorena u svrhu Aneksa VII, treba biti podrška posebno onima iz ranjivih kategorija, kojima se ne može pomoći standardnim sredstvima kojima se podržava povratak putem rekonstrukcije stambenih objekata raseljenih osoba i povratnika.

Detaljno se raspravljalo o "adekvatnoj kompenzaciji" *versus* "finansijske kompenzacije". Pojedini predstavnici u radnoj grupi bili su protiv termina "novčana kompenzacija".

Radna grupa je smatrala da je cilj kompenzacije, u skladu sa Aneksom VII, da se osigura ponovna uspostava pristupa adekvatnom domu. Sugerirana su i alternativna rješenja za novčanu/finansijsku kompenzaciju za ugrožene korisnike. Naprimjer, jedan od modela je da bi općine mogle izgraditi stanove za ugrožene osobe koje borave u kolektivnom smještaju uz korištenje sredstava od kompenzacije koja bi se eventualno dala tim osobama na ime njihovih prijašnjih stambenih jedinica kojima je neophodna rekonstrukcija.

Pravo na adekvatnu kompenzaciju prioritetno treba biti osigurano za osobe koje se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti u njihove stambene objekte, jer pripadaju posebnim socijalnim kategorijama:

- teški invalidi, traumatizirane osobe, osobe koje ovise o pomoći drugih ljudi;
- osobe koje su izgubile svoj stambeni objekt usljed promjene regulacionog plana, eksproprijacije, izgradnje od strane trećih osoba itd.; osobe koje se ne mogu vratiti u njihove stambene objekte zbog nepostojanja osnovne infrastrukture ili nedostupnosti socijalnih usluga;
- ostale osobe pod uslovima predviđenim relevantnim propisima.

Naglašena je potreba da nadležna državna, entitetska i kantonalna ministarstva i organi u što kraćem roku od usvajanja revidirane "Strategije za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma" naprave procjenu i daju solidan pregled stvarne situacije, zajedno sa nadležnim službama Brčko distrikta BiH, putem općinskih ureda u BiH te u bliskoj saradnji sa UNHCR-om, a što bi poslužilo kao osnova za izradu relevantnih propisa iz predmetne oblasti.

Vrlo je važno u okviru izrade propisa regulirati sljedeća pitanja:

- definiciju kategorije osoba koje će imati pravo na prioritetnu kompenzaciju;
- vrste kompenzacijskih shema;
- period koji pokriva pravo na kompenzaciju;
- proceduralna pitanja, nadležne organe i dr.

Rješavanje kompenzacije u BiH ne smije ni na koji način negativno utjecati na proces povratka te, s tim u vezi, važno je postići takva rješenja da sredstva za rješavanje problematike povratka i kompenzacije budu posebno isplanirana i navedena u ciljanim budžetima.

Radna grupa se usaglasila da kompenzacija, u kontekstu Aneksa VII, u ovom trenutku predstavlja način da se ljudima koji se ne mogu vratiti pomogne u iznalaženju trajnog rješenja.

U kontekstu Aneksa VII, kompenzacija ne predstavlja pokušaj ostvarivanja sveukupne naknade za sve gubitke koje su ljudi pretrpjeli u ratu, nego samo za prioritetnu kompenzaciju za nemogućnost ostvarivanja pristupa pravu na dom, što je posebno naglašeno i u stavu OHR-a.

- 6.1.** Kompenzaciju u smislu Aneksa VII DMS treba promatrati kao adekvatnu kompenzaciju ili novčanu naknadu u onom obimu koji osigurava pravo na dom raseljenim osobama i izbjeglicama kao način rješavanja isključivo stambenog pitanja onima koji se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti na prijeratne adrese prebivališta, a koji nisu do sada riješili svoje stambeno pitanje na drugi način;
- 6.2.** Pravo na odgovarajuću kompenzaciju prioritetno treba osigurati za rješavanje stambenih potreba specifičnih socijalnih kategorija, a to su traumatizirane osobe, teški invalidi, socijalno najranjivije kategorije zavisne od tuđe njege i pomoći, kao i osobe koje se zbog objektivnih okolnosti ne mogu vratiti na svoje adrese prebivališta (npr., promijenjen urbanistički plan, klizište na adresi povratka i sl.);
- 6.3.** Nadležna državna, entitetska i kantonalna ministarstva i tijela će, skupa sa nadležnim službama Brčko distrikta BiH, a putem općinskih službi u BiH, u uskoj saradnji sa UNHCR-om, u roku od šest mjeseci od usvajanja revidirane državne strategije za provedbu Aneksa VII DMS, izvršiti neophodna istraživanja i napraviti dobar pregled stvarnog stanja u vezi sa ovim pitanjem, što će biti osnova za izradu relevantnih zakonskih i podzakonskih propisa iz ove oblasti;
- 6.4.** Rješavanje ovog pitanja u BiH ne može ni na koji način imati negativan uticaj na proces povratka izbjeglica i raseljenih osoba, a u tom pravcu se treba predvidjeti da sredstva za rješavanje pitanja povratka i kompenzacije budu u budžetima posebno planirana i iskazana.

Relevantan pravni okvir

- Naslov:** Revidirana Strategija Bosne i Hercegovine
za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma
- Izdavač:** Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
- Urednici i autori:** Mario Nenadić i Nermina Džepar-Ganibegović
- Ostali autori:** Medžid Lipjankić, Drago Borovčanin, Slavica Jakšić,
Nada Spasojević, Abela Pobrić-Poturović, Minka Smajević i
Azra Hadžibegić

RELEVANTAN PRAVNI OKVIR

I - MEĐUNARODNI PRAVNI INSTRUMENTI	2
II - KLJUČNI PROPISI I OSNOVNE NADLEŽNOSTI	3
III – PROPISI PO OBLASTIMA.....	4
1- Sigurnost i deminiranje.....	4
1.1. <i>Bosna i Hercegovina</i>	4
1.2. <i>Federacija BiH</i>	4
1.3. <i>Republika Srpska</i>	4
1.4. <i>Brčko distrikt BiH</i>	4
2- Infrastruktura, obnova i izgradnja	4
2.1. <i>Federacija BiH</i>	4
2.2. <i>Republika Srpska</i>	4
2.3. <i>Brčko distrikt BiH</i>	5
3- Zdravstvo	5
3.1. <i>Bosna i Hercegovina</i>	5
3.2. <i>Federacija BiH</i>	5
3.3. <i>Republika Srpska</i>	5
3.4. <i>Brčko distrikt BiH</i>	5
4- Obrazovanje	6
4.1. <i>Bosna i Hercegovina</i>	6
4.2. <i>Federacija BiH - kantonalni propisi</i>	6
- <i>Predškolski odgoj i obrazovanje</i>	6
- <i>Osnovno obrazovanje</i>	6
- <i>Srednje obrazovanje</i>	7
- <i>Visoko obrazovanje</i>	7
4.3. <i>Republika Srpska</i>	8
4.4. <i>Brčko distrikt BiH</i>	8
5- Rad i zapošljavanje	8
5.1. <i>Bosna i Hercegovina</i>	8
5.2. <i>Federacija BiH</i>	8
5.3. <i>Republika Srpska</i>	8
5.4. <i>Brčko distrikt Bosne i Hercegovine</i>	9
6- Socijalna zaštita	9
6.1. <i>Federacija BiH</i>	9
6.2. <i>Republika Srpska</i>	9
6.3. <i>Brčko distrikt BiH</i>	9
7- Imovina i stanarska prava	10
7.1. <i>Federacija BiH</i>	10
7.2. <i>Republika Srpska</i>	10
7.3. <i>Brčko distrikt BiH</i>	10

I - MEĐUNARODNI PRAVNI INSTRUMENTI
Evropska deklaracija o evropskom prostoru za visoko obrazovanje, „Bolonjska deklaracija“ (1999)
Evropska konvencija o akademskom priznavanju univerzitetskih kvalifikacija (1959)
Evropska konvencija o jednakosti diploma koje vode sticanju prava prijema Univerziteta (1953) i njen Protokol (1964)
Evropska konvencija o jednakosti dužine trajanja univerzitetskih studija (1956)
Evropska konvencija o općoj jednakosti dužine trajanja univerzitetskih studija (1990)
Evropska konvencija o priznavanju kvalifikacija visokog obrazovanja u evropskom regionu (1999)
Evropska konvencija o priznavanju studija, diploma i zvanja u oblasti visokog obrazovanja u državama koje pripadaju evropskom regionu (1979)
Evropska konvencija o sprečavanju mučenja nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987)
Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950)
Evropska konvencija za regionalne jezike i jezike manjina (1994)
Evropska socijalna povelja - revidirana (1996) koja je potpisana, ali još uvijek nije ratificirana
Evropski prostor visokog obrazovanja, ostvarenje ciljeva, komunikacije Konferencije ministara nadležnih za visoko obrazovanje u Bergenu (2005)
Fakultativni protokol uz konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (2000)
Kopenhagenska Deklaracija evropskih ministara za stručno obrazovanje i usavršavanje i evropske komisije po pitanju evropske saradnje u stručnom obrazovanju i usavršavanju (2002)
London komunikacije (2007)
MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM – Velika povelja univerziteta (1988)
Međunarodni (bilateralni) sporazumi o socijalnom osiguranju
Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994)
Oblikovanje evropskog prostora visokog obrazovanja, Poruka iz Salamanke (2001)
Obrazovanje za sve (Education for All – EFA), Dakarski okvir za akciju (2000)
Principi za restituciju stambenih objekata i imovine izbjeglicama i raseljenim osobama, Principi iz Pinheira (2005)
Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom uz Konvenciju o transnacionalnom organiziranom kriminalu, Palermo Protokol (2000)
Realizacija evropskog prostora visokog obrazovanja, komunikacije Konferencije ministara mjerodavnih za visoko obrazovanje u Berlinu (2003)
Rezolucija o jačanju saradnje o stručnom obrazovanju i usavršavanju (2002)
UN Konvencija o pravima djeteta (1989)
UN Konvencija o pravnom statusu izbjeglica (1951) i Dopunski protokol (1967)
UN Konvencija o zaštiti prava radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990)
UN Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960)
UN Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (1984)
UN pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1968)
UN pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i opcioni protokoli (1966. i 1968)
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948)
Vodeći principi internog raseljenja (1998)
Zajednička deklaracija o harmonizaciji strukture evropskog sistema visokoškolskog obrazovanja, Sorbonska deklaracija (1998)
Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I-II (1977)

II - KLJUČNI PROPISI I OSNOVNE NADLEŽNOSTI
Uredba o ratifikaciji međunarodnih konvencija ("Službeni list RBiH", broj: 5/92)
<p>Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini</p> <p>Aneks 1-a - Sporazum o vojnim aspektima mirovnog rješenja</p> <p>Aneks 1-b - Sporazum o regionalnoj stabilizaciji</p> <p>Aneks 3 - Sporazum o izborima</p> <p>Aneks 4 - Ustav</p> <p>Aneks 5 - Sporazum o arbitraži</p> <p>Aneks 6 - Sporazum o ljudskim pravima</p> <p>Aneks 7 - Sporazum o izbjeglicama i prognanicima</p> <p>Aneks 8 - Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika</p> <p>Aneks 9 - Sporazum o javnim preduzećima Bosne i Hercegovine</p> <p>Aneks 10 - Sporazum o civilnoj implementaciji</p> <p>Aneks 11 - Sporazum o međunarodnim policijskim snagama</p>
Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Statut Brčko distrikta BiH
Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 5/03, 42/03, 26/04, 42/04 i 45/06), entitetski zakoni kojima se definiraju nadležnosti u FBiH i RS i Statut Brčko distrikta BiH
Zakon o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj: 23/99, 21/03 i 33/03)
Zakon o raseljenim licima-prognanicima i izbjeglicama-povratnicima u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“, 15/05)
Zakon o raseljenim licima, povratnicima i izbjeglicama u Republici Srpskoj („Službeni glasnik RS“, 42/05)
Uputstvo o načinu i procedurama odabira korisnika projekata povratka i rekonstrukcije stambenih jedinica („Službeni glasnik BiH“, broj: 48/06)
Smjernice za primjenu Uputstva o načinu i procedurama odabira korisnika projekata povratka i rekonstrukcije stambenih jedinica, sa tablicom za vrednovanje posebnih kriterija , broj: 06-41-753-3057/06, od 31. 08. 2006. godine
Uputstvo o načinu i procedurama identifikacije korisnika pomoći iz Podfonda za interventnu pomoć u održivom povratku u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 96/06)
Pravilnik o minimumu stambenih uslova za sanaciju i izgradnju stambenih objekata u svrhu povratka , od 09. 05. 2006. godine.
Zakon o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj: 49/04)
Sporazum o ponovnom priključenju stambenih objekata povratnika na elektrodistribucijsku mrežu u BiH
Memorandum o razumijevanju i saradnji na elektrificiranju lokacija/objekata realiziranog povratka (u fazi usvajanja)

III – PROPISI PO OBLASTIMA

1- Sigurnost i deminiranje

1.1. Bosna i Hercegovina

Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu - SIPA („Službeni glasnik BiH“, br. 27/04)
Zakon o nadzoru i kontroli državne granice („Službeni glasnik BiH“, br. 56/04)
Zakon o državnoj graničnoj službi („Službeni glasnik BiH“, br. 50/04)
Zakon o policijskim službenicima („Službeni glasnik BiH“, br. 27/04)
Statut međunarodne organizacije kriminalističke policije – INTERPOL (1956)
Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 37/03)
Zakon o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 36/03)
Zakon o nabavljanju, držanju i nošenju oružja („Sl. list SR BiH“ br. 42/90, 13/93 i 13/94)
Zakon o deminiranju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj: 5/02)
Odluka o osnivanju Centra za uklanjanje mina u BiH

1.2. Federacija BiH

Krivični zakon FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 22/05 i 18/05)
Zakon o krivičnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 35/03)
Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 19/03)
Zakon o policijskim službenicima FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 27/05)
Zakon o prekršajima FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 31/06)

1.3. Republika Srpska

Zakon o krivičnom postupku RS („Službeni glasnik RS“, br. 50/03)
Krivični zakon RS („Službeni glasnik RS“, br. 49/03)
Zakon o unutrašnjim poslovima RS („Službeni glasnik RS“, br. 48/03)
Zakon o prekršajima („Službeni glasnik RS“, br. 34/06)
Zakon o javnom redu i miru („Službeni glasnik RS“, br. 20/07)
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS („Službeni glasnik RS“, br. 118/05)
Pravilnik o načinu vršenja poslova službe javne bezbjednosti (Pravilnik SFRJ od 1977.)

1.4. Brčko distrikt BiH

Zakon o policiji Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik BD“, broj: 2/00, 5/01, 2/02, 6/03, 15/04, 42/04, 11/05 i 33/05)

2- Infrastruktura, obnova i izgradnja

2.1. Federacija BiH

Zakon o prostornom planiranju i korištenju zemljišta, Zakon o preuzimanju Zakona o stambenim odnosima, Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o zaštiti zraka, Zakon o zaštiti voda, Zakon o zaštiti okoliša, Zakon o zaštiti prirode, Zakon o Fondu za zaštitu okoliša Federacije BiH, Zakon o električnoj energiji

2.2. Republika Srpska

Zakon o uređenju prostora, Zakon o stambenim odnosima, Zakon o privatizaciji državnih stanova, Zakon o održavanju stambenih zgrada, Zakon o komunalnim djelatnostima, Zakon o građevinskom zemljištu, Zakon o zaštiti životne sredine, Zakon o zaštiti prirode, Zakon o zaštiti vazduha, Zakon o zaštiti voda, Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o Fondu za zaštitu životne sredine, Zakon o el. energiji

<p><i>2.3. Brčko distrikt BiH</i> Zakon o registraciji zemljišta i prava na zemljište, Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Zakon o prostornom uređenju, Zakon o legalizaciji bespravno izgrađenih građevina, Instrukcije gradonačelnika</p>
<p>3- Zdravstvo</p>
<p><i>3.1. Bosna i Hercegovina</i> Rezolucija o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj: 12/02) Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji Bosne i Hercegovine, van područja entiteta, odnosno Brčko distrikta BiH kome osigurane osobe pripadaju („Službeni glasnik BiH“, broj: 30/01) Uputstvo o načinu prijavljivanja i odjavljivanja osiguranih lica, izdavanja zdravstvenih dokumenata i o drugim elementima bitnim za zakonito, pravilno i blagovremeno ostvarivanje zdravstvene zaštite osiguranih lica u novom mjestu prebivališta.</p> <p><i>3.2. Federacija BiH</i> Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj: 29/97) Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH“, broj: 30/97 i 7/02) Pravilnik o načinu ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja („Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/02) Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite izvan područja kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja kome osiguranik pripada („Službene novine Federacije BiH“, broj: 41/01) Odluka o ostvarivanju prava iz bolničke zdravstvene zaštite povratnika u općine Srebrenica, Bratunac, Milići, Žepa i Vlasenica u Republici Srpskoj u zdravstvenim ustanovama u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/07) Uputstvo o načinu ostvarivanja bolničke zdravstvene zaštite povratnika u općine Srebrenica, Bratunac, Milići, Žepa i Vlasenica u Republici Srpskoj, dopunjeno sa povratnicima u općinu Zvornik, o čemu je upućena obavijest Kliničkom centru Univerziteta Sarajevo i Univerzitetском kliničkom centru Tuzla, a o čemu je obaviješteno Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.</p> <p><i>3.3. Republika Srpska</i> Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, broj: 18/99, 23/99, 58/01 i 62/02) Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik RS“, broj: 18/99, 51/01, 70/01 i 51/03) Odluka o participaciji („Službeni glasnik RS“, broj: 54/07) Pravilnik o indikacijama i postupku za propisivanje ortopedskih i drugih pomagala koja se izdaju na teret Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj: 54/07)</p> <p><i>3.4. Brčko distrikt BiH</i> Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 1/02 i 7/02), Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 2/01), Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 1/03 i 4/04)</p>

4- Obrazovanje

4.1. Bosna i Hercegovina

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 18/03)

Okvirni zakon o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci („Službeni glasnik BiH“, br. 63/08)

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 59/07)

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 88/07)

Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 88/07)

Odluka o početku rada Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 8/08)

Srednjoročna razvojna strategija BiH (PRSP) 2004-2007

Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja BiH, 2005.

Privremeni sporazum o zadovoljavanju posebnih potreba i prava djece povratnika, od 05. 03. 2002. godine

Plan provedbe privremenog sporazuma, od 13. 11. 2002. godine

Strategija razvoja strukovnog obrazovanja i obuke u BiH za razdoblje 2007-2013, („Službeni glasnik BiH“, br. 65/07)

Strateški pravci razvoja obrazovanje u BiH s planom implementacije 2008-2015, („Službeni glasnik BiH“, br. 63/08))

4.2. Federacija BiH - kantonalni propisi

- Predškolski odgoj i obrazovanje

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona („Službene novine Unsko-sanskog kantona“, br. 3/97)

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi Županije Posavske („Narodne novine Županije Posavske“, br. 5/98)

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 8/98)

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 5/97)

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona“, br. 8/99)

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Srednjobosanskog kantona („Službene novine Srednjobosanskog kantona“, br. 11/01)

Zakon o predškolskom odgoju Hercegovačko-neretvanskog kantona („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, br. 5/00)

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi Županije zapadnohercegovačke („Narodne novine ŽZH“, br. 7/98)

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 4/98, 9/00 i 18/02)

Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi Kantona 10 („Službene novine Kantona 10“, br. 5/99)

- Osnovno obrazovanje

Zakon o osnovnom i srednjem općem odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona („Službene novine Unsko-sanskog kantona“, br. 5/04)

Zakon o osnovnom školstvu Županije Posavske („Narodne novine Županije Posavske“, br. 3,4/04,

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 6/04 i 7/05)

Zakon o osnovnoj školi Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 5/04)

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Bosanskopodrinjskog kantona („Službene novine Bosanskopodrinjskog kantona“, br. 5/04)

Zakon o osnovnoj školi Srednjobosanskog kantona („Službene novine Srednjobosanskog kantona“, br. 11/01 i 17/04); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnoj školi – Odluka Visokog predstavnika za BiH, od 07. 07. 2004.

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, br. 5/00, 4/04 i 5/04)

Zakon o osnovnom školstvu Županije zapadnohercegovačke („Narodne novine ŽZH“, br. 6/04, 8/04); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom školstvu - Odluka Visokog predstavnika za BiH, od 07. 07. 2004.

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 10/04, 21/06)

Zakon o osnovnom školstvu Kantona 10 – Odluka Visokog predstavnika za BiH, od 07. 07. 2004. („Službene novine Kantona 10“, br. 12/04)

- Srednje obrazovanje

Zakon o osnovnom i srednjem općem odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona („Službene novine Unsko-sanskog kantona“, br. 5/04)

Zakon o srednjem školstvu Županije Posavske („Narodne novine Županije Posavske“, br. 3/04, 4/04)

Zakon o srednjem obrazovanju Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 6/04, 7/05)

Zakon o srednjoj školi Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 5/04)

Zakon o srednjoj školi Bosanskopodrinjskog kantona („Službene novine Bosanskopodrinjskog kantona“, br. 5/04)

Zakon o srednjoj školi Srednjobosanskog kantona („Službene novine Srednjobosanskog kantona“, br. 11/01, 17/04); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o srednjem školstvu – Odluka Visokog predstavnika za BiH, od 07. 07. 2004.

Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona („Narodne novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, br. 8/00, 4/04, 5/04)

Zakon o srednjem školstvu Županije zapadnohercegovačke („Narodne novine ŽZH“, br. 6/04, 8/04); Zakon o izmjenama i dopunama o srednjem školstvu – Odluka Visokog predstavnika za BiH, od 07. 07. 2004.

Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 10/04)

Zakon o srednjem školstvu Kantona 10 – Odluka Visokog predstavnika za BiH, od 07. 07. 2004. („Službene novine Kantona 10“, br. 12/04)

- Visoko obrazovanje

Zakon o Univerzitetu u Bihaću („Službene novine Unsko-sanskog kantona“, br. 8/98, 8/06)

Zakon o visokom obrazovanju Županije Posavske („Narodne novine Županije Posavske“, br. 6/00)

Zakon o visokom obrazovanju Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 10/99, 15/00, 5/05)

Zakon o Univerzitetu u Tuzli („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 13/99, 12/00, 2/02, 10/02, 11/03, 8/04, 6/05)

Zakon o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 5/05)

Zakon Univerzitetu u Zenici („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 6/05, 11/06)

Zakon o visokom obrazovanju Bosanskopodrinjskog kantona („Službene novine Bosanskopodrinjskog kantona“, br. 10/06)

Srednjobosanski kanton - nema usvojenog vlastitog zakonodavstva za oblast visokog obrazovanja

Hercegovačko–neretvanski kanton – Primjenjuju se odredbe:

Zakona o sveučilištu u Mostaru („Narodni list HRHB“, broj 32/94, 24/95, 38/95, 16/96, 44/96) i Zakona o univerzitetu („Službeni list SRBiH“, broj 39/90)

Zakon o visokom školstvu Županije zapadnohercegovačke („Narodne novine ŽZH“, br. 6/04)

Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 9/07)

Kanton 10 - Zakon o visokom školstvu („Narodne novine Hercegbosanske županije“, br. 8/06)

4.3. Republika Srpska

Zakon o dječjoj zaštiti – prečišćeni tekst („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 4/02)

Zakon o osnovnoj školi („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 38/04)

Zakon o srednjoj školi („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 38/04)

Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 85/06, 30/07)

4.4. Brčko distrikt BiH

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 13/07, 19/07)

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 10/08)

Nacrt Zakona o visokom obrazovanju (u proceduri), Zakon o visokom obrazovanju nije donesen, a Ekonomski fakultet u Brčkom ogranak je Univerziteta Istočno Sarajevo

5- Rad i zapošljavanje

5.1. Bosna i Hercegovina

Odluka Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda, juli 2000. godine

Zakon o radu u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 26/04)

Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, br. 19/02, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06)

Okvir principa i standarda u Bosni i Hercegovini u sektoru rada (u pripremi)

5.2. Federacija BiH

Zakon o radu („Službene novine Federacije BiH“, br. 43/99, 32/00, 29/03)

Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba („Službene novine Federacije BiH, br. 55/00, 41/01, 22/05)

Zakon o državnoj službi u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05 i 8/06)

Zakon o namještenicima („Službene novine Federacije BiH“, broj: 49/05)

Pravilnik o finansiranju programa tržišta rada („Službene novine Federacije BiH“, broj: 04/06)

Pravilnik o evidencijama u oblasti zapošljavanja („Službene novine Federacije BiH“, broj: 24/07)

5.3. Republika Srpska

Zakon o radu („Službeni glasnik RS“, br. 38/00, 40/00, 47/02, 38/03, 12/03, 54/05, 64/06)

Zakon o zapošljavanju („Službeni glasnik RS“, br. 38/00, 85/03, 42/05, 54/05, 64/06)

Zakon o lokalnoj upravi i samoupravi („Službeni glasnik RS“, br. 101/04, 118/05)

Zakon o administrativnoj službi u RS („Službeni glasnik RS“, br. 16/02, 62/02, 38/03, 42/04, 49/06)

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida („Službeni glasnik RS“, br. 98/04 i 91/06)

5.4. Brčko distrikt Bosne i Hercegovine

Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 33/04, 19/07)

Zakon o državnoj službi u organima uprave Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 28/06)

Pravilnik o metodologiji i postupku vrednovanja i selekcije programa novog zapošljavanja („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: /07)

6- Socijalna zaštita

6.1. Federacija BiH

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04 i 39/06)

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju u FBiH („Službene novine FBiH“, br. 29/98, 49/00, 32/01 i 73/05)

Porodični zakon Federacije BiH („Službene novine FBiH“, br.35/05)

Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja („Službene novine Federacije BiH“, br. 24/00)

Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama („Službene novine FBiH“, br. 37/01 i 40/02)

Pravilnik o ocjenjivanju oštećenja organizma civilnih žrtava rata i sposobnosti za privređivanje članova porodice civilnih žrtava rata u postupku ostvarivanja prava po Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 55/06)

Uputstvo o načinu isplate novčanih primanja civilnim žrtvama rata i načinu vođenja evidencije o korisnicima prava („Službene novine FBiH“, br. 55/06)

Uputstvo o postupku priznavanja statusa civilne žrtve rata („Službene novine FBiH“, br. 62/06)

Pravilnik o ocjenjivanju oštećenja organizma kod lica sa invaliditetom u postupku ostvarivanja prava po Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 46/06 - neratni invalidi)

Kantonalni zakoni o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom (svih 10 kantona)

6.2. Republika Srpska

Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 05/93,15/96 i 110/03)

Zakon o dječjoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 4/02)

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida („Službeni glasnik RS“, br. 98/04 i 91/06)

Zakon o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima („Službeni glasnik RS“, br. 46/04)

Porodični zakon („Službeni glasnik RS“, br. 54/05)

Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju RS („Službeni glasnik RS“, br. 106/05)

Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja („Službeni glasnik RS“, br. 15/00, 10/02)

Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata („Službeni glasnik RS“, br. 25/93 i 60/07)

6.3. Brčko distrikt BiH

Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 1/00, 1/03 i 12/04)

Zakon o dječjoj zaštiti („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 1/00 i 7/04)

Porodični zakon („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 23/07)

Pravilnik o uslovima i načinu rješavanja stambenih problema korisnika stalne socijalne pomoći i lica u stanju socijalne pomoći

Odluka o otkrivanju, ocjenjivanju sposobnosti, razvrstavanju i evidenciji djece i omladine sa posebnim potrebama

7- Imovina i stanarska prava

7.1. Federacija BiH

Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo („Službene novine FBiH“, br. 27/97, 11/98, 22/99, 27/99, 7/00, 32/01, 61/01, 54/04, 36/06)

Zakon o izvršenju odluka Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica FBiH i RS („Službene novine FBiH“, br. 43/99)

Zakon o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima („Službene novine FBiH“, br. 11/98, 38/98, 12/99, 18/99, 27/99, 43/99, 31/01, 56/01, 24/03 i 29/03)

Zakon o prestanku primjene Zakona o privremeno napuštenim nekretninama u svojini građana („Službene novine FBiH“, br. 11/98, 29/98, 27/99, 43/99, 37/01, 56/01 i 24/03)

Uputstvo o primjeni Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima („Službene novine FBiH“, br. 43/99, 46/99)

Uputstvo o primjeni Zakona o prestanku primjene Zakona o nepokretnoj imovini u svojini građana („Službene novine FBiH“, br. 43/99)

7.2. Republika Srpska

Zakon o prestanku primjene Zakona o korištenju napuštene imovine („Službeni glasnik RS“, br. 38/98, 12/99, 31/99, 38/99, 65/01, 39/03 i 96/03)

Zakon o privatizaciji državnih stanova („Službeni glasnik RS“, br. 11/00, 18/01, 35/01, 47/02, 65/03 i 3/04)

7.3. Brčko distrikt BiH

Zakon o vraćanju napuštene imovine Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 5/01, 1/02, 10/02, 17/04, 41/06)

Zakon o otkupu stanova na kojima postoji stanarsko pravo u Brčko distriktu BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 10/02, 17/04 i 41/06)

DODATAK 1.

**OKVIRNI PROGRAM POVRATKA IZBJEGLICA I RASELJENIH OSOBA U BiH
ZA PERIOD 2009 – 2014. GODINE**

PREDGOVOR

Na šestoj, tematskoj sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 13. 11. 2008. godine, zaključeno je da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u saradnji sa entitetskim i drugim nadležnim institucijama, pripremi Program povratka za period 2009-2014. godina sa projekcijom finansijskih sredstava i njihovim izvorima.

Shodno navedenom zaključku, u tematski dio Programa rada Vijeća ministara BiH za 2009. godinu, uvrštena je ova obaveza Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH kao nositelja posla, sa planiranim rokom dostave materijala Vijeću ministara na razmatranje i usvajanje u septembru.

U cilju blagovremene realizacije programskih zadataka, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH sačinilo je Nacrt, kao koncept suštinskog okončanja procesa povratka u BiH do 2014. godine, skupa sa procjenom potrebnih sredstava i očekivanim rezultatima, te razradilo metodologiju implementacije sa predviđenim aktivnostima i jasnom podjelom uloga i odgovornosti.

Program je u konsultativnom procesu usaglašen sa nadležnim institucijama: Federalnim ministarstvom raseljenih osoba i izbjeglica, Ministarstvom za izbjeglice i raseljena lica Republike Srpske, Odjelom za izbjeglice, raseljena lica i stambenu politiku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Predstavništvom UNHCR-a u BiH.

U izradi ovog Programa uvažene su preporuke iz Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII DMS i smatramo da ćemo ovim, usaglašenim, dokumentom u potpunosti i u roku odgovoriti potrebi realizacije zajedničkih programskih zadataka, na dobrobit svih onih koji još uvijek trebaju trajna rješenja izbjegličko-raseljeničkih problema kroz povratak.

Iako su, kao osnov za izradu programa korišteni podaci iz baze podataka o raseljenim osobama u statusu, posebno želimo istaknuti da se prilikom provedbe programa neće ograničavati prava i osiguraće se jednakopravan pristup pomoći za sve izbjeglice, raseljene osobe i povratnike koji ispunjavaju propisane uslove za dobivanje pomoći u održivom povratku.

Također, ovaj Program će poslužiti za izradu studije izvodljivosti i osiguranje kreditnih sredstava za ove namjene u skladu sa zaključcima Parlamentarne skupštine BiH, a ujedno, i kao polazna građa u pripremi cjelovitog Akcionog plana BiH za pristup pravima iz Aneksa VII., uključujući i prava koja se odnose na izbor prebivališta, naknadu za imovinu koja se ne može vratiti i ostala prava.

MINISTAR ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE

dr. Safet Halilović

SADRŽAJ

UVOD-KONTEKST	5
- Administrativno teritorijalno uređenje BiH	5
- Demografski pokazatelji.....	5
- Migracije kao posljedica sukoba	6
- Povratak.....	6
- Stanovništvo BiH danas	6
- Stambeni pokazatelji.....	7
- Ulaganja u sektor održivog povratka.....	8
- Strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma	9
- Revizija Strategije.....	10
I - POLAZNE OSNOVE	13
II - PROCJENA POTREBA ZA INTERVENCIJOM U IZNALAZENJU TRAJNIH RJEŠENJA IZBJEGLIČKO-RASELJENIČKIH PROBLEMA	13
- Status stambenih jedinica raseljenih porodica u statusu.....	14
III - PREGLED POTREBA ZA OBNOVU U SVRHU POVRATKA SA OKVIRNOM PROCJENOM TROŠKOVA SANACIJE I STRUKTUROM	15
1. Struktura potencijalnih korisnika pomoći za obnovu u svrhu povratka prema entitetu povratka i kategoriji	15
2. Okvirna procjena troškova sanacije prema vrstama intervencije	15
3. Nacionalna struktura potencijalnih korisnika pomoći prema entitetima povratka	15
4. Pregled potreba za intervencijom prema entitetima, vrsti i broju	16
5. Detaljan pregled prema kategorijama i nacionalnostima	17
- Federacija BiH -	18
- Republika Srpska	20
- Rekapitulacija.....	20
6. Detaljan pregled prema vrstama intervencije i okvirnom procjenom troškova	21
- Federacija BiH	23
- Republika Srpska	24
- Rekapitulacija.....	24
7. Aktuelno stanje	25
- Federacija BiH	27
- Republika Srpska	28
- Rekapitulacija.....	28

IV - Dinamički plan suštinskog okončanja procesa povratka sa okvirnim troškovima obnove st. jedinica i prateće infracstrukture	29
1. Federacija BiH.....	29
2. Republika Srpska	31
3. Rekapitulacija po entitetima povratka i godinama.....	32
V - PLAN SUŠTINSKOG OKONČANJA PROCESA POVRATKA – PO GODINAMA I OPĆINAMA	33
1. Federacija BiH.....	33
2. Republika Srpska	34
3. Brčko Distrikt BiH.....	34
VI - PROVEDBA PLANA SUŠTINSKOG OKONČANJA PROCESA POVRATKA.....	35
a) Očekivani rezultati.....	35
b) Metodologija implementacije.....	35
c) Predviđene aktivnosti.....	35

- Administrativno teritorijalno uređenje BiH

Prije rata, Bosna i Hercegovina imala je 109 administrativno-teritorijalnih jedinica, općina.

Postdejtonska Bosna i Hercegovina administrativno je podijeljena na dva entiteta: Federaciju BiH (FBiH) koja se prostire na oko 51% teritorija i Republiku Srpsku (RS) koja zauzima površinu od oko 49% teritorija.

Danas, BiH ima ukupno 142 osnovne administrativno-teritorijalne jedinice od kojih je 79 raspoređeno u 10 kantona Federacije BiH, 62 na području Republike Srpske, te Brčko Distrikt BiH kao posebnu administrativnu cjelinu.

Također, prisutne su i ogromne varijacije u veličini općina koje se kreću od najmanje površine od 3 km², do najveće, koja se prostire na površini od preko 1.200 km², te sljedbeno u gustini naseljenosti u pojedinim područjima.

- Demografski pokazatelji

Prema posljednjem popisu koji je proveden 1991. godine, stanovništvo Bosne i Hercegovine činilo je oko 4,3 miliona ljudi, u nešto manje od 1,3 miliona domaćinstava, tako da je prosječna veličina domaćinstva bila oko 3,4 osobe.

Prosječna gustina naseljenosti 1991. godine bila je 86 stanovnika/km².

1,7 miliona stanovnika, odnosno 37% od ukupnog broja – živjelo je u urbanim zonama, sa prosječnim rastom urbane populacije od 2,8% godišnje. Glavna urbana središta bila su područja: Sarajeva, Banja Luke, Zenice, Tuzle, Mostara i Prijedora – općine sa po preko 100.000 stanovnika.

Prema rasporedu stanovništva na osnovu popisa iz 1991. godine oko 62% stanovnika živjelo je na području sadašnje Federacije BiH, oko 36% sadašnje RS i oko 2% na području današnjeg Brčko Distrikta BiH.

Popisom iz 1991. godine, pored preko 1,9 miliona Bošnjaka, gotovo 1,4 miliona Srba i oko 760 hiljada Hrvata, registrirano je gotovo 250 hiljada Jugoslovena i oko 100 hiljada ostalih.

Tragičan sukob u regionu, kako su Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini potpisanim krajem 1995. godine u Dejtonu definirana ratna razaranja od 1992. do 1995. godine, rezultirao je ogromnim direktnim i indirektnim demografskim gubicima i promjenama u BiH.

Na desetine hiljada ljudi je poginulo, a još oko 13 hiljada zvanično se vodi kao nestalo.

Rat je za posljedicu imao i povećanu stopu mortaliteta s jedne, i smanjenje prirodnog priraštaja u BiH, s druge strane.

- Migracije kao posljedica sukoba

Od 1992. do 1995. godine, svoje prijeratne domove u Bosni i Hercegovini napustilo je oko 2,2 miliona osoba, što čini više od polovine predratnog domicilnog stanovništva. Od tog broja, oko 1,2 miliona osoba potražilo je izbjegličku zaštitu u preko 100 zemalja širom svijeta, dok je u isto vrijeme oko milion osoba raseljeno unutar Bosne i Hercegovine. Kao posljedica ratnih sukoba, povećane su i dobrovoljne migracije bh. državljana, koji su i nakon uspostave mira nastavili da se iseljavaju iz Bosne i Hercegovine.

- Povratak

Povratak u BiH otpočeo je odmah po okončanju sukoba. Do sada je registrirano preko milion povratnika u BiH, od kojih gotovo polovina tzv. manjinskih.

Najveći broj povrataka ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira, u kojima je ostvareno više od polovine ukupnih povrataka u BiH do sada. Bio je to period "lakših" povrataka jer su se izbjeglice i raseljene osobe vraćale svojim kućama po principu spajanja porodica. Isto tako, značajan broj povrataka registriran je u godinama nakon uvođenja Plana za provedbu imovinskih zakona i veoma usko vezan je za povrat imovine njihovim prijeratnim vlasnicima i nosiocima stanarskih prava u posjed.

Od 2003. godine trend povrataka naglo opada do ispod 6.000 evidentiranih povratnika u 2005. godini, ali u posljednje tri godine ima ponovo uzlaznu liniju, sa oko 8.000 povrataka u prethodnoj, 2008. godini.

Teško je, međutim, reći koliko je izbjeglica i raseljenih osoba iznašlo trajna rješenja kroz povratak, jer pored mogućeg značajnijeg odstupanja statističkih pokazatelja od stvarnog realiziranog povratka, prisutna je pojava da mnogi nakon ulaska ili uvođenja u posjed ili rekonstrukcije svoje prijeratne imovine, a što se evidentiralo kao povratak, ponovo privremeno ili trajno napuštaju svoja prijeratna prebivališta.

Evidentno je također, da se više od četvrtine izbjeglica i raseljenih osoba integriralo u zemljama prihvata i u mjestima raseljenja u BiH ili su iznašli neka druga trajna rješenja.

- Stanovništvo BiH danas

Danas, četrnaestu godinu nakon uspostavljanja mira, gotovo polovina izbjeglih i raseljenih stanovnika BiH, još uvijek je izvan svojih predratnih domova.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice procjenjuje da izvan BiH trenutno boravi više od pola miliona osoba koje su BiH napustile od 1992. do 1995. godine, i koje su kao takve evidentirane kao izbjeglice iz BiH. Od ovog broja, preko 80% se integriralo u zemljama prihvata, dok još uvijek oko 80 hiljada izbjeglica iz BiH treba trajna rješenja, uključujući i dobrovoljni povratak u BiH.

Istovremeno, u statusu raseljenih osoba u BiH trenutno je oko 39.000 porodica, ukupno oko 117.000 raseljenih osoba, od kojih oko 50.500 ili 43% je raseljeno na području FBiH, oko 66.000 ili 56% na području RS i oko 800 ili 0,9% na području Brčko Distrikta BiH.

Za najveći broj raseljenih osoba u BiH (za njih oko 64%) mogu se iznaći trajna rješenja za pitanja smještaja kroz rekonstrukciju, dok je za preostalih oko 36% potrebno tragati za nekim drugim vidom stambenog zbrinjavanja, bilo da se radi o stimuliranju rješavanja stambenih pitanja u prijeratnim mjestima prebivališta, bilo da se radi o integriranju u mjestima raseljenja.

I pored toga što su se od početka sukoba 1992. godine u Bosni i Hercegovini dešavale radikalne demografske promjene, nakon 1991. godine nije proveden službeni popis u BiH.

Pokazatelji o broju, sastavu i rasporedu stanovništva oslanjaju se na istraživanja, koja na osnovu najaktuelnijih procjena sugeriraju neznatno više od 4 miliona stanovnika u BiH.

- Stambeni pokazatelji

Stambeni fond Bosne i Hercegovine u 1991. godini, sastojao se od oko 1,2 miliona stambenih jedinica u privatnoj i društvenoj svojini, raspoređenih u oko 7 hiljada naselja. Prosječna površina stambene jedinice bila je oko 60 kvadratnih metara po domaćinstvu, odnosno oko 17 m² po stanovniku.

Uz demografska razaranja rat je, također, radikalno izmijenio situaciju u stambenom sektoru u Bosni i Hercegovini, sa djelimičnim ili potpunim uništavanjem gotovo pola miliona prijeratnih stambenih jedinica, što čini preko 40% prijeratnog stambenog fonda. Od ovog broja, oko 100.000 stambenih jedinica bilo je niskog stepena oštećenja (do 20% oštećenja), najveći broj, oko 270.000 bio je srednjeg stepena oštećenja (između 20 i 70%), a preko 80.000 bilo je najvišeg stepena oštećenja do potpune uništenosti (iznad 70%).

Nažalost, uništavanje stambenog fonda nastavljeno je i nakon potpisivanja mirovnog sporazuma, tako da je dodatno u periodu nakon 1995.godine, devastirano gotovo 14.000 stambenih jedinica, od kojih najveći broj (preko 80%) na području sadašnje Federacije BiH.

Do sada je u BiH obnovljeno oko 322.000 stambenih jedinica, što čini stopu obnovljenosti od oko 70%. Od ovog broja, oko 236.200 stambenih jedinica obnovljeno je na području FBiH, oko 73.300 na području RS, a oko 12.600 obnovljeno je na području Brčko Distrikta BiH. Procjenjuje se da je više od dvije trećine, odnosno oko 200.000 stambenih jedinica obnovljeno raznim vidovima međunarodnih i domaćih donacija, dok je preostala trećina, uglavnom manje oštećenih objekata, sanirana privatnim sredstvima vlasnika i nositelja stanarskog prava.

Na osnovu podataka prikupljenih na terenu od nadležnih općinskih službi, još je oko 146.000 neobnovljenih stambenih jedinica u BiH, odnosno oko 30% od ukupnog oštećenog i uništenog stambenog fonda. Najveći broj ovih stambenih jedinica je visokog stepena oštećenja, do potpune devastiranosti. Na području Federacije BiH još je oko 78.500 stambenih jedinica koje nisu obnovljene, što čini stopu od 25% uništenog i oštećenog stambenog fonda u FBiH, u RS oko 65.000, što čini stopu od 47%, dok je oko 2.700 neobnovljenih stambenih jedinica, što čini stopu od 18% uništenog i oštećenog stambenog fonda, na području Brčko Distrikta BiH.

Troškovi obnove cjelokupnog preostalog uništenog i oštećenog stambenog fonda, prema iskazanom stepenu oštećenja na terenu, mogu se procijeniti na oko 2 milijarde KM.

Bosna i Hercegovina se strateškim rješenjima, opredjelila za prioritetnu sanaciju dijela stambenog fonda koji je potrebno obnoviti za povratak, jer i danas, po proteku dugog niza godina nakon što su napustili svoje domove, ogroman broj ljudi želi da se vrati u svoje domove i čeka na njihovu obnovu kojom će im to biti omogućeno.

Aktuelni pokazatelji o broju podnesenih zahtjeva za registriranje potencijalnih korisnika pomoći na osnovu javnog poziva Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice objavljenog polovinom 2004. godine, svjedoče o blizu 43 hiljade porodica, odnosno oko 150 hiljada osoba koje trebaju pomoć u rekonstrukciji u cilju dobrovoljnog povratka u BiH.

Stavljanjem u korelaciju broja potencijalnih korisnika pomoći, stepena oštećenosti stambenih jedinica u općinama povratka i prosječnih troškova sanacije individualnih stambenih objekata u cilju osiguranja standardnog minimuma stambenih uslova, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je procijenilo da je samo za potrebe prioritetne rekonstrukcije u svrhu povratka u BiH, neophodno osigurati oko 600 miliona KM.

Međutim, obnova stambenog fonda za potrebe povratka, treba se posmatrati i u kontekstu osiguranja samo jednog od osnovnih preduslova za povratak, a ne kao dovoljan uslov održivog povratka, za što je evidentno potreban integralan i integriran pristup u provođenju opsežnih mjera održivosti, koje su veoma usko vezane za ukupan ekonomski i socijalni oporavak i razvoj.

- Ulaganja u sektor održivog povratka

U periodu šestogodišnje implementacije Startegije BiH za provedbu Aneksa VII DMS, od početka 2003. do kraja 2008. godine u sektor obnove i održivosti povratka oko 35.000 porodica (oko 130.000 osoba) uloženo je ukupno oko 726 mil. KM, pri čemu je učešće domaćih institucija u finansiranju održivog povratka oko 75%, a stranih donatora oko 25%.

U sektor obnove uloženo je oko 465,8 mil. KM, a u sektor održivosti oko 260,4 mil. KM. Uočeno je da su sveukupno, iz godine u godinu, sredstva uložena u obnovu u opadanju, a sredstva uložena u održivost povratka u porastu, što se posebno odnosi na prethodnih par godina u kojoj su izdvajanja za obnovu imala gotovo jednak omjer sa izdvajanjima za održivost povratka.

Nadalje, analitičkim praćenjem procesa obnove i povratka, došlo se do spoznaja da usljed visokog stepena oštećenosti preostalog neobnovljenog stambenog fonda, uz istovremeni rast cijena, prosječni troškovi po saniranoj stambenoj jedinici iz godine u godinu rastu.

Osim toga, iako obnova stambene jedinice predstavlja jednu od osnovnih pretpostavki odnosno preduslova povratka, ona sama po sebi ne osigurava trajno rješenje problema raseljavanja.

Međutim, u 2008. godini su se sredstva dodijeljena za rekonstrukciju povećala, a po prvi put su sredstva udružena u Fond za povratak dodijeljena i za podršku održivosti povratka.

U godinama neposredno poslije rata, učešće međunarodne zajednice u finansiranju obnove u Bosni i Hercegovini bilo je gotovo stoprocentno, nakon čega su se postepeno počeli uključivati i domaći izvori, izdvajanjem veoma značajnih budžetskih sredstava na svim nivoima vlasti u BiH, što se posebno odnosi na prethodnih nekoliko godina.

Dakle, iz godine u godinu, evidentan je trend porasta domaćih izdvajanja, uz istovremeno smanjenje, do gotovo prestanka učešća međunarodne donatorske zajednice u finansiranju procesa obnove i povratka u BiH, tako da su u prethodnoj godini, ukupna budžetska sredstva svih nivoa vlasti u BiH, osigurana za potrebe održivog povratka u BiH, dostigla, rekordnih, 150 miliona KM.

Planirana izdvajanja stranih donatora od 11,5. mil KM opadaju na svega 8% od oko 136,5 mil. KM ukupnih planiranih izdvajanja u svrhu pomoći održivom povratku u 2009. godini.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice rješeno je da u saradnji sa ostalim relevantnim učesnicima u BiH, Sporazum o povratku izbjeglica i raseljenih osoba (Aneks VII DMS), koordiniranim aktivnostima provede u cjelosti i stoji na stanovištu da sve dok se i posljednjoj izbjegloj, raseljenoj osobi i povratniku ne osigura pristup pravima koja su ovim Sporazumom zagarantirana – proces ne može biti zaključen.

- Strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

Krajem 2002. godine sačinjena je "Strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma".

Važeća "Strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma", koja je sačinjena krajem 2002. godine, prvi je zajednički, okvirni dokument na nivou Bosne i Hercegovine kojim se definiraju ciljevi i planiraju potrebne akcije i reforme u pravcu konačnog realiziranja odredbi Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Sporazum o povratku izbjeglica i raseljenih osoba).

Poseban značaj ovom dokumentu daje činjenica da je Strategija prihvaćena kako od strane resornih državnih i entitetskih institucija, tako i od strane struktura međunarodne zajednice u BiH.

Strategijom su utvrđeni sljedeći **strateški ciljevi**:

1. Dovršenje procesa povratka izbjeglica iz BiH i raseljenih osoba u BiH;
2. Realiziranje povrata imovine i stanarskih prava;
3. Dovršenje procesa rekonstrukcije stambenih jedinica za potrebe povratka;
4. Osiguranje uslova održivog povratka i procesa reintegriranja u BiH.

Da bi se na što transparentniji, efikasniji i ekonomičniji način postigli definirani ciljevi, Strategijom su utvrđene sljedeće **reforme i pravci strateškog djelovanja**:

1. Pravne reforme i usklađivanje propisa;
2. Strukturalne i organizacijske reforme;
3. Osposobljavanje i stavljanje u funkciju jedinstvene baze podataka;
4. Stvaranje uslova za održivi povratak.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u saradnji sa resornim ministarstvima entiteta i odjeljenjem Brčko Distrikta BiH, planski i sistematično je djelovalo na reformama u pravcu ostvarenja utvrđenih strateških ciljeva.

Ono što je bio poseban izazov i što je direktno uticalo na reformske procese, jeste činjenica da se Bosna i Hercegovina morala suočiti sa dva podjednako važna prioriteta. S jedne strane, postojala je obaveza potpunog preuzimanja odgovornosti za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma sa institucijama međunarodne zajednice na vlasti u Bosni i Hercegovini, a s druge strane, bilo je potrebno ostvariti planirane strateške ciljeve.

Nedvojbeno su postignuti izuzetni rezultati na realiziranju određenih strateških ciljeva, a to je pratila i uspostava i uređenje jednog transparentnog sistema koji je postao garant jednakopravnosti svih izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika u pristupu pomoći vezanoj za povratak.

U posljednjih četrnaest godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, skoro sva zauzeta imovina vraćena je njenim prijeratnim vlasnicima, hiljade uništenih kuća je obnovljeno, povećana je zastupljenost manjina u javnom sektoru, slobodu kretanja danas uživaju sve osobe, a sigurnost povratnika je značajno unaprijeđena.

Međutim, uprkos ovim uspjesima, ostalo je još puno toga da se učini kako bi svi ljudi u BiH u potpunosti uživali nesmetan pristup svim pravima koja su definirana u Aneksu VII.

- Revizija Strategije

Evidentno je bilo neophodno preispitati i ojačati napore na provedbi Aneksa VII, te s tim ciljem, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i UNHCR, u bliskim konsultacijama sa ostalim ključnim akterima, inicirali su reviziju "Strategije BiH za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma".

Aktivnosti na izradi revidirane Strategije otpočele su u oktobru 2007. godine donošenjem Akcionog plana za reviziju, kojim je predviđeno formiranje 10 konsultativnih radnih podgrupa za provođenje aktivnosti na analizi i predlaganju strateških reformi i ciljeva u **oblasti**:

- 1. rekonstrukcije stambenih jedinica izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika, zatvaranja kolektivnih centara i rješavanja pitanja alternativnog smještaja raseljenih osoba i povratnika i socijalnog stanovanja sa posebnim akcentom na probleme raseljenih osoba i izbjeglica i stambenog zbrinjavanja ranjivih kategorija povratnika;**
- 2. dovršetka procesa povrata imovine i stanarskih prava izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika;**
- 3. elektrifikacije povratničkih naselja i pojedinačnih stambenih jedinica povratnika;**
- 4. rekonstrukcije infrastrukture u mjestima od interesa za povratak izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika;**
- 5. zdravstvene zaštite raseljenih osoba i povratnika;**
- 6. socijalne zaštite raseljenih osoba i povratnika;**
- 7. ostvarivanja prava na školstvo raseljenih osoba i povratnika;**
- 8. prava na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika;**
- 9. sigurnosti raseljenih osoba i povratnika i deminiranja područja povratka;**
- 10. prava na naknadu štete raseljenim osobama, izbjeglicama i povratnicima.**

Pored Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH kao nosioca aktivnosti, u radu radnih podgrupa učestvovalo je oko 150 predstavnika iz više od pedeset institucija i organizacija domaće vlasti, međunarodne zajednice, nevladinog sektora i predstavnika civilnog društva, kako slijedi:

- **Institucije Bosne i Hercegovine:** Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo sigurnosti, Centar za uklanjanje mina u BiH (MAC), Fond za povratak, Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica;

- **Institucije Federacije Bosne i Hercegovine:** Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica i resorna kantonalna ministarstva, uredi i uprave, Ministarstvo energije, rudarstva i industrije, Ministarstvo obrazovanja i nauke, Ministarstvo prometa i komunikacija, Ministarstvo prostornog uređenja, Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo unutrašnjih poslova;
- **Institucije Republike Srpske:** Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica, Ministarstvo privrede, energetike i razvoja, Ministarstvo prosvjete i kulture, Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite, Ministarstvo saobraćaja i veza, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite;
- **Vlada Brčko Distrikta BiH:** Odjeljenje za raseljene osobe, izbjeglice i stambena pitanja, Odjeljenje za javnu sigurnost, Odjeljenje za komunalne poslove, Odjeljenje za obrazovanje, Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge;
- **Javna preduzeća:** JP Elektroprivreda BiH, JP Elektroprivreda HZ Herceg Bosne, Elektroprivreda RS;
- **Nevladine organizacije:** Savez udruženja izbjeglica, raseljenih lica i povratnika BiH, Savez udruženja izbjeglih, raseljenih i povratnika R Srpske, Zajednica prognanih, izbjeglih i raseljenih Hrvata u BiH, CCI - Centri civilnih inicijativa;
- **Međunarodne organizacije:** UNHCR, Svjetska Banka, Delegacija Evropske komisije u BiH, EUFOR, EUPM, OHR, OSCE, UNDP, UNHABITAT, UNICEF, WHO

Sve konsultativne, planirane faze i aktivnosti predviđene Akcionim planom za reviziju uspješno su provedene, a okončane su izradom nacrtu dokumenta koji je, po obavljenim javnim raspravama, upućen Vijeću ministara na usvajanje.

Vijeće ministara je na 74. sjednici održanoj 29. 1. 2009. godine razmatralo i utvrdilo Prijedlog revidirane Strategije, nakon čega je ista usvojena i na 53. sjednici Predstavničkog doma, održanoj 13. 5. 2009. godine. Međutim, ovaj Prijedlog nije dobio potrebnu entitetsku većinu na 31. sjednici Doma naroda, održanoj 18. 6. 2009. godine.

Uvažavajući značaj ovog strateškog dokumenta Bosne i Hercegovine, Zajednički kolegij oba doma Parlamentarne skupštine BiH na 18. sjednici, održanoj 7. 7. 2009. godine, ponovo je aktuelizirao pitanje usvajanja Revidirane strategije i zatražio od Vijeća ministara da uloži dodatne napore radi utvrđivanja novog usaglašenog prijedloga i u što kraćem roku ga dostavi u parlamentarnu proceduru na usvajanje.

I - POLAZNE OSNOVE

Uvažavajući preporuke i smjernice iz Revidirane strategije BiH za provedbu Aneksa VII, osnovne okosnice na kojima se temelji ovaj prijedlog za realizaciju programa povratka u periodu od 2009 – 2014 godina, su:

- suštinsko okončanje procesa održivog povratka u BiH odvijaće se **sistematski, fazno i harmonično** na cjelokupnom području BiH, sa **jasnom podjelom uloga i odgovornosti** u okviru nadležnih institucija;
- **sve izbjeglice, raseljene osobe i povratnici koji ispunjavaju zakonom propisane kriterije**, odnosno uslove za dobivanje pomoći za obnovu i povratak, **biće uključene u program**;
- **projektnim pristupom uz poznate krajnje korisnike prestaje potreba za rangiranjem** prema posebnim kriterijima, a **vrši se usklađivanje projektnih prijedloga** shodno okvirnom planu, očekivanim rezultatima i osiguranim sredstvima;
- **okvirni troškovi realizacije programa** kalkulirani su u odnosu **2/3 sanacija stambenih jedinica: 1/3 finansiranje održivosti povratka** (prije svega obnova komunalne infrastrukture);
- **okvirni troškovi sanacije stambenih jedinica kalkulirani su prosječno, kako slijedi:**
 - 25.000KM po stambenoj jedinici kod obnove individualnih stambenih jedinica/kuća,
 - 39.000KM po stambenoj jedinici kod obnove stanova u stambenim zgradama,
 - 20.000KM po stambenoj jedinici kod dogradnje/izgradnje kuća u mjestima povratka (ne kalkuliraju se troškovi infrastrukture)

II - PROCJENA POTREBA ZA INTERVENCIJOM U IZNALAŽENJU TRAJNIH RJEŠENJA IZBJEGLIČKO-RASELJENIČKIH PROBLEMA

Kombiniranjem pokazatelja iz Baze podataka o registriranim/potencijalnim korisnicima pomoći za obnovu i Baze podataka o raseljenim osobama u BiH, koje se koriste kao najpouzdaniji pokazatelji potreba - u revidiranoj Strategiji Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma identificirano je da okvirno oko 45.000 zahtjeva za rekonstrukcijom stambenih jedinica još uvijek nije riješeno.

Podaci za 6.495 porodica koje su aplicirale iz inostranstva, sveukupno 23.069 izbjeglica iz BiH, preneseni su u ovu procjenu na osnovu individualnih prijavi nositelja domaćinstava i izjava da je njihova prijeratna imovina uništena/neuslovna i da im je potrebna pomoć u obnovi u svrhu povratka.

Međutim, analizirajući podatke o prijeratnom i sadašnjem stanju stambenih jedinica raseljenih osoba u statusu, evidentno je da za određene raseljene porodice nije moguće iznaći trajna rješenja problema raseljavanja kroz obnovu i/ili dogradnju njihovih prijeratnih domova. Razlozi se prepoznaju, prije svega, u okolnostima da mnoge raseljene porodice u statusu ne žele da se vrate u svoja prijeratna mjesta prebivališta (8.077 porodica, ukupno oko 25.500 raseljenih osoba u statusu), zatim, veliki broj njih nije imalo stambenu jedinicu u vlasništvu ili stanarsko pravo 1991. godine, itd., a to predstavlja ključne kriterije za utvrđivanje potencijalnih korisnika pomoći za obnovu u svrhu povratka. U ovakvim i sličnim slučajevima, potrebno je tragati za nekim drugim vidovima trajnih rješenja problema raseljavanja.

Rezimirano, od ukupnog broja od 38.894 raseljene porodice 117.954 raseljene osobe u statusu sa stanjem na dan 31/12/2008. godine - za okvirno 28.500 porodica, odnosno oko 85.500 raseljenih osoba, koje žele da se vrate ili nisu sigurne u pogledu želje za povratak, trajna rješenja bi se mogla iznaći obnovom njihovih prijeratnih kuća i stanova i/ili dogradnjom za potrebe novonastalih porodica koje su u raseljeničkom statusu. Ovdje treba imati na umu da su obuhvaćene samo porodice u formalno-pravnom statusu, odnosno one porodice čiji je status potvrđen u, nedavno okončanoj, reviziji brojčanog stanja i statusa raseljenih osoba u BiH.

Detaljni pokazatelji o statusu stambenih jedinica koji služe kao osnov za moguća trajna rješenja problema raseljavanja dati su sljedećoj tabeli.

- Status stambenih jedinica raseljenih porodica u statusu		Status 1991. godine							
Trajna rješenja	Sadašnji status	Privatna imovina	Stanarsko pravo	Živio sa roditeljima	Rodbina/prijatelji	Podstanar	Ostalo	Nije označeno	UKUPNO
Obnova kuće	Uništena/neuslovna	23.316							23.316
Obnova stana			1.836						1.836
Obnova/dogradnja	Uništena/neuslovna			2.040			579	49	2.668
	Nije označeno	114		27				137	278
	Ne znam/Ostalo	113		74					187
	Prodana							1	1
	Članovi porodice tu stanuju	136							136
Obnova/dogradnja	Ukupno	363		2.141			579	187	3.270
Ostalo	Uništena/neuslovna	1			106	132	201		440
	Nije označeno		33		4	29	21		87
	Ne znam/Ostalo		104		14	109	46	1	274
	Kuća je popravljena	235	2	80	4	1	11	2	335
	Ušao u posjed/dobio ključeve	123	39	25	2	2	3	1	195
	Uselio neko drugi	191	201	38	4	5	18		457
	Prodana	11	6	7	1	1	1	2	29
	Zamijenjena	7	4	3			1		15
	Iznajmljena	11	9	4		2	1		27
	Stanarsko pravo je poništeno	20	134	7	1	12	6		180
	Podstanarski ugovor istekao	29	18	15	10	118	14		204
	Članovi porodice tu stanuju		12	93	8	3	10	1	127
	Uselili rođaci ili prijatelji	21	2	2					25
Ostalo	Ukupno	649	564	274	154	414	333	7	2.395
Ne želi se vratiti	Uništena/neuslovna	4.922	453	424	46	82	275	2	6.204
	Nije označeno	34	16	22	10	67	10	10	169
	Ne znam/Ostalo	139	99	78	20	208	59		603
	Kuća je popravljena	21		15	1		3		40
	Ušao u posjed/dobio ključeve	37	24	8		1	4		74
	Uselio neko drugi	71	86	26		2	11		196
	Prodana	22	10	2	1		4		39
	Zamijenjena	13	1	1			1		16
	Iznajmljena	5	5			1	2		13
	Stanarsko pravo je poništeno	19	78	7		10	8		122
	Podstanarski ugovor istekao	73	49	51	22	292	41		528
	Članovi porodice tu stanuju	21	6	27	5		6		65
	Uselili rođaci ili prijatelji	3	4	1					8
Ne želi se vratiti	Ukupno	5.380	831	662	105	663	424	12	8.077
Raseljene porodice u statusu	UKUPNO	29.708	3.231	3.077	259	1.077	1.336	206	38.894

III - PREGLED POTREBA ZA OBNOVU U SVRHU POVRATKA SA OKVIRNOM PROCJENOM TROŠKOVA SANACIJE I STRUKTUROM

1. Struktura potencijalnih korisnika pomoći za obnovu u svrhu povratka prema entitetu povratka i kategoriji															
Kategorija	Izbjeglice iz BiH			Raseljene osobe u statusu									Ukupno		
				međuentitetski			unutar entiteta			unutar općine					
Entitet povratka	porodica	osoba	%	porodica	osoba	%	porodica	osoba	%	porodica	osoba	%	porodica	osoba	%
FBiH	2.889	10.079	16%	10.626	34.396	56%	1.435	4.519	7%	4.097	12.640	20%	19.047	61.634	57%
RS	3.278	11.989	27%	10.176	27.514	61%	143	468	1%	1.716	5.360	12%	15.313	45.331	42%
Brčko Distrikt	328	1.001	63%	45	117	7%			0%	185	462	29%	558	1.580	1%
UKUPNO	6.495	23.069	21%	20.847	62.027	57%	1.578	4.987	5%	5.998	18.462	17%	34.918	108.545	100%

2. Okvirna procjena troškova sanacije prema vrstama intervencije							
Opis	Broj stambenih jedinica				Okvirna procjena troškova sanacije		
	izbjeglice	raseljene osobe	Ukupno	%	stambene jedinice	prateća infrastruktura	Ukupno u KM
Obnova kuće	6.495	23.316	29.812	85%	745.300.000	372.650.000	1.117.950.000
Obnova stana		1.836	1.836	5%	71.604.000	35.802.000	107.406.000
Obnova/dogradnja		3.270	3.270	9%	65.400.000		65.400.000
UKUPNO	6.495	28.422	34.918	100%	882.304.000	408.452.000	1.290.756.000*

* Sredstva su djelomično osigurana iz budžeta za 2008. i 2009. godinu i iz tog iznosa pokrivena je obnova u toku

3. Nacionalna struktura potencijalnih korisnika pomoći prema entitetima povratka							
Entitet povratka/nacionalnost	B	H	S	O	N/P	Ukupno	%
FBiH	3.507	2.145	13.247	135	13	19.047	54,58%
RS	10.630	2.412	2.151	100	20	15.313	43,82%
BD	302	132	114	4	6	558	1,60%
Ukupno st. jedinica	14.439	4.689	15.512	239	39	34.918	100%
%	41,35%	13,43%	44,43%	0,68%	0,11%	100%	

4. Pregled potreba za intervencijom prema entitetima, vrsti i broju					
Potrebe za intervencijom	Broj općina	Obnova kuće	Obnova stana	Obnova/dogradnja	Ukupno
do 50	18	277	9	38	324
50-150	18	1.471	125	166	1.762
150-500	33	8.196	938	778	9.912
500-1.000	9	5.099	320	456	5.875
preko 1.000	1	878	228	68	1.174
FBiH	79	15.921	1.620	1.506	19.047
nema potrebe za intervencijom	2	0	0	0	0
do 50	20	311	1	19	331
50-150	16	1.197	23	150	1.370
150-500	14	3.033	36	474	3.543
500-1.000	7	4.700	82	367	5.149
preko 1.000	3	4.140	34	746	4.920
RS	62	13.381	176	1.756	15.313
Brčko Distrikt	1	510	40	8	558
UKUPNO BIH	142	29.812	1.836	3.270	34.918

Ova klasifikacija prema potrebama za asistencijom, izražena kroz broj potencijalnih korisnika pomoći na određenom lokalitetu, čini osnov planiranja faznog završetka procesa povratka u BiH u narednom periodu od šest godina (2009 – 2014. godine) i procjene potrebnih i nedostajućih sredstava za njegovo realiziranje, a u analitičkom smislu predstavlja orijentaciju za izradu akcionih planova entiteta i projekata na općinskom nivou.

Primjerice, proces povratka u općinama iz grupe do 50 registriranih potencijalnih korisnika (tzv. „male“ općine prema potrebama za povratak) bi suštinski bio okončan u 2010. godini, u općinama iz grupe između 50 i 150 aplikantata do 2011. godine, odnosno za 2 godine, itd., dok bi npr. općine sa preko 1.000 aplikantata implementiranje programa trebale projektovati na 6 godina.

Detaljan pregled po entitetima i općinama povratka dat je u posebnim tabelama, razvrstano:

- prema kategorijama i nacionalnoj strukturi potencijalnih korisnika
- prema vrstama intervencije i okvirnim troškovima

5. Detaljan pregled	Kategorija					Nacionalnost						
	Općina povratka	Izbjeglice	međuent.	unutar ent.	unutar općine	Osoba	B	H	S	O	N/P	Porodica
Banovići	8	466			51	525	20		142			162
Bihać	232	700			283	1.215	98	4	274	2	1	379
Bosanska Krupa	193	841	46		557	1.637	198		294	1		493
Bosanski Petrovac	485	660			27	1.172	13		397	5	2	417
Bosansko Grahovo	1.654	492	6		62	2.214	1	25	628	8		662
Breza	8	117			10	135	3	1	41	1		46
Bugojno	332	434	204		332	1.302	43	172	168	1	1	385
Busovača	86	23	45		271	425	25	89	11	1		126
Bužim					45	45	7					7
Cazin	22	1			19	42	9		4			13
Čapljina	399	450	187		298	1.334	107	9	265	2		383
Čelić	9	131			17	157	5	1	51			57
Doboj-Istok	6	4				10	1		1			2
Doboj-Jug	4		1		7	12	4	1				5
Dobretići	128		26		198	352		98	1	1		100
Domaljevac-Šamac	99	47			1	147		18	23		1	42
Donji Vakuf	44	601	86		1.436	2.167	378	11	182	4		575
Drvar	476	736	1		215	1.428	2	1	480	3	1	487
Foča-Ustikolina	32	592	123		144	891	112		199			311
Fojnica		4	79		45	128	4	45	1			50
Glamoč	561	1.049	94		109	1.813	58	6	513	1		578
Goražde	402	1.144	32		763	2.341	239		485	35		759
Gornji Vakuf-Uskoplje	13	6	70		417	506	61	81	2			144
Gračanica	22	468				490			141			141
Gradačac	81	263	9		50	403	15	18	90	2		125
Grude					10	10		3				3
Jablanica	19	20	73		182	294	49	22	6			77
Jajce	70	551	771		218	1.610	246	33	182	10		471
Kakanj	28	357	124		85	594	18	51	133			202
Kalesija	97	440	14		10	561	8		144	1		153
Kiseljak	52	28	71		108	259	33	45	9	1		88
Kladanj	21	872			9	902	3		285	2		290
Ključ	123	706	3		233	1.065	98	5	276		1	380
Konjic	112	605	309		231	1.257	88	103	210			401
Kreševo	11		32		13	56	13	2				15
Kupres, FBiH	1	276	57		111	445	16	34	104			154
Livno	719	157	1		47	924	3	11	266			280
Lukavac	80	1.812	22		194	2.108	60		638			698
Ljubuški	17		29		2	48	11				1	12
Maglaj	249	2.073	33		91	2.446	63	18	668			749

5. Detaljan pregled	Kategorija					Nacionalnost					
	Općina povratka	Izbjeglice	međuent.	unutar ent.	unutar općine	Osoba	B	H	S	O	N/P
Mostar	714	2.399	36	928	4.077	166	178	836	9	1	1.190
Neum	10	34			44			15			15
Novi Travnik	60	86	35	1.229	1.410	5	324	32	1		362
Odžak	63	467	10	260	800	28	64	169			261
Olovo	100	723	24	145	992	65	2	245	1		313
Orašje	52	47		6	105	1	16	18			35
Pale-Prača	5	187	38	19	249	15		62			77
Posušje			2		2		1				1
Prozor	107		564	122	793	200	17				217
Ravno	115	402			517		19	146			165
Sanski Most	289	1.334	17	83	1.723	34	12	473	1		520
Sapna	80	449	12		541	3		159			162
Sarajevo-Centar	38	268	52	53	411	39	5	100	1		145
Sarajevo-Hadžići	22	464	5	1	492	4		151			155
Sarajevo-Ilidža	128	570	65	67	830	34	31	195	1	1	262
Sarajevo-Ilijaš	39	985	60	83	1.167	47	9	342	1		399
Sarajevo-Novi Grad	81	548	39	56	724	21	3	180	7	1	212
Sarajevo-Novo Sarajevo	178	629	73	108	988	51	23	271	9	1	355
Sarajevo-Stari Grad	12	153	72	37	274	29	3	47			79
Sarajevo-Trnovo	13	167	3		183	4		75			79
Sarajevo-Vogošća	9	392	19		420	6	2	122	1		131
Srebrenik	14	350			364			112			112
Stolac	54	244	171	297	766	84	47	97	2		230
Široki brijeg	24	4			28			6			6
Teočak	15	29	8	17	69	6		11	1		18
Tešanj	26	48	11	5	90	5	8	18	1		32
Tomislavgrad		6	7	4	17	1	1	4			6
Travnik	252	666	249	746	1.913	131	207	184	3		525
Tuzla	114	1.235		22	1.371	6	4	409	2		421
Usora	92	7		80	179		49	3	1		53
Vareš	80	623	169	433	1.305	118	108	227	6		459
Velika Kladuša	205	28		95	328	39	1	51	3	1	95
Visoko	20	410	19	26	475	8	6	140	1		155
Vitez	26	50	51	77	204	26	29	18			73
Zavidovići	49	2.145	23	444	2.661	136	8	665			809
Zenica	65	654	123	129	971	34	46	202	1		283
Žepče	27	257	14	167	465	49	15	88	1		153
Živinice	6	210			216			60			60
- Federacija BiH - Ukupno	10.079	34.396	4.519	12.640	61.634	3.507	2.145	13.247	135	13	19.047

5. Detaljan pregled	Kategorija					Nacionalnost						
	Općina povratka	Izbjeglice	međuent.	unutar ent.	unutar općine	Osoba	B	H	S	O	N/P	Porodica
Banja Luka	99	196	4			299	71	30	3	1		105
Berkovići	19	54	3	7		83	18	5	6			29
Bijeljina	34	492	4			530	170	1	2	3		176
Bileća	1	31				32	14					14
Bosanski Brod	2.628	56	4	544		3.232	91	559	230	6		886
Bratunac	47	2.877	21	419		3.364	1.023	2	158	5		1.188
Čajniče	5	600	18	202		825	241		66	4		311
Čelinac	36	39				75	24					24
Derвента	2.530	182	1	153		2.866	105	600	71	24	1	801
Doboj	1.764	741	28	49		2.582	319	381	30	7		737
Foča	22	1.692		379		2.093	746	2	119	4		871
Gacko	26	155				181	65		1			66
Gradiška	113	80				193	45	10			6	61
Han Pijesak		168	7	6		181	73		6			79
Istočna Ilidža	6	14	1	14		35	4	1	9			14
Istočni Drvar	10					10		1	1			2
Istočni Stari Grad			17			17			4			4
Istočno Novo Sarajevo	1	6		4		11	2		3			5
Jezero	34	15				49	9	1	2			12
Kalinovik	18	216	13	12		259	89		15			104
Kneževo	131	37	4			172	8	27	2			37
Kostajnica	52	4				56	14	2				16
Kotor Varoš	202	550	5	141		898	202	22	24			248
Kozarska Dubica	78	62		13		153	46	1	4	3		54
Krupa na Uni	23		8			31			9			9
Kupres, RS	131					131		3	33		2	38
Laktaši	23	14				37	5	5				10
Lopare	53	343	18	72		486	141		33			174
Ljubinje		59		17		76	17		8			25
Milići	56	286	2	53		397	111		25			136
Modriča	133	200		14		347	79	35	6			120
Mrkonjić Grad	47	517	28	606		1.198	69	88	200	3		360
Nevesinje	5	121		14		140	43	2	6			51
Novi Grad	199	302		145		646	153	1	36	3		193
Novo Goražde	39	390	9	4		442	153		18	2		173
Osmaci	55	509		5		569	178		2	1		181
Oštra Luka	6	12				18	6	2				8
Pale	6	128	3			137	61		1			62
Pelagićevo	644	2				646		214	5			219
Petrovo		7				7	2					2
Prijedor	303	678	4	45		1.030	327	19	14	4	2	366
Prnjavor	45	114				159	41	7			1	49

5. Detaljan pregled	Kategorija					Nacionalnost					
Općina povratka	Izbjegllice	međuent.	unutar ent.	unutar općine	Osoba	B	H	S	O	N/P	Porodica
Ribnik	80	12	5	114	211	5		62		1	68
Rogatica	26	1.114		256	1.396	524		92	2		618
Rudo	20	233	3	83	339	115		31	1	1	148
Sokolac		661		10	671	254		3			257
Srbac		10			10	3					3
Srebrenica	88	4.735	101	553	5.477	1.817	7	212	9		2.045
Šamac	433	86		33	552	31	134	14	1		180
Šekovići		37	33		70	10		10			20
Šipovo	222	352	12	704	1.290	107	1	315			423
Teslić	742	244		136	1.122	87	163	31	1		282
Trebinje	122	6	10	75	213	24		32	1	1	58
Trnovo, RS	24	107	38	43	212	39		41			80
Ugljevik	9	224			233	75			2		77
Višegrad	37	1.305	16	106	1.464	564		49	3		616
Vlasenica	12	1.678	22	72	1.784	587		29	4		620
Vukosavlje	237	59			296	27	83			1	111
Zvornik	313	4.702	26	257	5.298	1.596	3	78	6	4	1.687
- Republika Srpska-Ukupno	11.989	27.514	468	5.360	45.331	10.630	2.412	2.151	100	20	15.313

- Rekapitulacija	Kategorija					Nacionalnost					
Entitet povratka	Izbjegllice	međuent.	unutar ent.	unutar općine	Osoba	B	H	S	O	N/P	Porodica
FBiH-Ukupno	10.079	34.396	4.519	12.640	61.634	3.507	2.145	13.247	135	13	19.047
RS - Ukupno	11.989	27.514	468	5.360	45.331	10.630	2.412	2.151	100	20	15.313
Brčko distrikt - Ukupno	1.001	117		462	1.580	302	132	114	4	6	558
BiH - UKUPNO	23.069	62.027	4.987	18.462	108.545	14.439	4.689	15.512	239	39	34.918
%	21,25%	57,14%	4,59%	17,01%	100%	41,35%	13,43%	44,42%	0,68%	0,11%	100%

6. Detaljan pregled	Vrsta intervencije				Okvirna procjena troškova		
	Općina povratka	Obnova kuće	Obnova stana	Dogradnja	St. jedinica	Sanacija SJ	Prateća infrastruktura
Banovići	137	11	14	162	4.134.000	1.927.000	6.061.000
Bihać	299	22	58	379	9.493.000	4.166.500	13.659.500
Bosanska Krupa	412	35	46	493	12.585.000	5.832.500	18.417.500
Bosanski Petrovac	383	13	21	417	10.502.000	5.041.000	15.543.000
Bosansko Grahovo	610	34	18	662	16.936.000	8.288.000	25.224.000
Breza	41	1	4	46	1.144.000	532.000	1.676.000
Bugojno	344	16	25	385	9.724.000	4.612.000	14.336.000
Busovača	107	1	18	126	3.074.000	1.357.000	4.431.000
Bužim	4		3	7	160.000	50.000	210.000
Cazin	10		3	13	310.000	125.000	435.000
Čapljina	357	16	10	383	9.749.000	4.774.500	14.523.500
Čelić	49	3	5	57	1.442.000	671.000	2.113.000
Doboj-Istok	2			2	50.000	25.000	75.000
Doboj-Jug	4		1	5	120.000	50.000	170.000
Dobretići	94	1	5	100	2.489.000	1.194.500	3.683.500
Domaljevac-Šamac	34		8	42	1.010.000	425.000	1.435.000
Donji Vakuf	529	25	21	575	14.620.000	7.100.000	21.720.000
Drvar	301	147	39	487	14.038.000	6.629.000	20.667.000
Foča-Ustikolina	283	4	24	311	7.711.000	3.615.500	11.326.500
Fojnica	46		4	50	1.230.000	575.000	1.805.000
Glamoč	483	54	41	578	15.001.000	7.090.500	22.091.500
Goražde	571	55	133	759	19.080.000	8.210.000	27.290.000
Gornji Vakuf-Uskoplje	130	2	12	144	3.568.000	1.664.000	5.232.000
Gračanica	122	3	16	141	3.487.000	1.583.500	5.070.500
Gradačac	106	2	17	125	3.068.000	1.364.000	4.432.000
Grude		3		3	117.000	58.500	175.500
Jablanica	69	1	7	77	1.904.000	882.000	2.786.000
Jajce	362	42	67	471	12.028.000	5.344.000	17.372.000
Kakanj	168	15	19	202	5.165.000	2.392.500	7.557.500
Kalesija	135	4	14	153	3.811.000	1.765.500	5.576.500
Kiseljak	83		5	88	2.175.000	1.037.500	3.212.500
Kladanj	268	5	17	290	7.235.000	3.447.500	10.682.500
Ključ	306	22	52	380	9.548.000	4.254.000	13.802.000
Konjic	338	22	41	401	10.128.000	4.654.000	14.782.000
Kreševo	14		1	15	370.000	175.000	545.000
Kupres, FBiH	140	7	7	154	3.913.000	1.886.500	5.799.500
Livno	268	6	6	280	7.054.000	3.467.000	10.521.000

6. Detaljan pregled	Vrsta intervencije				Okvirna procjena troškova		
	Općina povratka	Obnova kuće	Obnova stana	Dogradnja	St. jedinica	Sanacija SJ	Prateća infrastruktura
Lukavac	655	14	29	698	17.501.000	8.460.500	25.961.500
Ljubuški	9	1	2	12	304.000	132.000	436.000
Maglaj	695	31	23	749	19.044.000	9.292.000	28.336.000
Mostar	888	232	70	1.190	32.648.000	31.248.000	15.624.000
Neum	14		1	15	370.000	175.000	545.000
Novi Travnik	323	15	24	362	9.140.000	4.330.000	13.470.000
Odžak	229	6	26	261	6.479.000	2.979.500	9.458.500
Olovo	271	27	15	313	8.128.000	3.914.000	12.042.000
Orašje	32		3	35	860.000	400.000	1.260.000
Pale-Prača	53	14	10	77	2.071.000	935.500	3.006.500
Posušje	1			1	25.000	12.500	37.500
Prozor	200		17	217	5.340.000	2.500.000	7.840.000
Ravno	156	2	7	165	4.118.000	1.989.000	6.107.000
Sanski Most	437	12	71	520	12.813.000	5.696.500	18.509.500
Sapna	149	1	12	162	4.004.000	1.882.000	5.886.000
Sarajevo-Centar	86	46	13	145	4.204.000	1.972.000	6.176.000
Sarajevo-Hadžići	133	11	11	155	3.974.000	1.877.000	5.851.000
Sarajevo-Ilidža	164	73	25	262	7.447.000	3.473.500	10.920.500
Sarajevo-Ilijaš	335	40	24	399	10.415.000	4.967.500	15.382.500
Sarajevo-Novigrad	141	50	21	212	5.895.000	2.737.500	8.632.500
Sarajevo-Novo Sarajevo	226	101	28	355	10.149.000	4.794.500	14.943.500
Sarajevo-Stari Grad	50	19	10	79	2.191.000	995.500	3.186.500
Sarajevo-Trnovo	74	1	4	79	1.969.000	944.500	2.913.500
Sarajevo-Vogošća	98	20	13	131	3.490.000	1.615.000	5.105.000
Srebrenik	106	2	4	112	2.808.000	1.364.000	4.172.000
Stolac	199	19	12	230	5.956.000	2.858.000	8.814.000
Široki brijeg	6			6	150.000	75.000	225.000
Teočak	12		6	18	420.000	150.000	570.000
Tešanj	32			32	800.000	400.000	1.200.000
Tomislavgrad	6			6	150.000	75.000	225.000
Travnik	435	29	61	525	13.226.000	6.003.000	19.229.000
Tuzla	370	27	24	421	10.783.000	5.151.500	15.934.500
Usora	51		2	53	1.315.000	637.500	1.952.500
Vareš	331	96	32	459	12.659.000	6.009.500	18.668.500
Velika Kladuša	83	4	8	95	2.391.000	1.115.500	3.506.500
Visoko	143	1	11	155	3.834.000	1.807.000	5.641.000
Vitez	60	3	10	73	1.817.000	808.500	2.625.500

6. Detaljan pregled	Vrsta intervencije				Okvirna procjena troškova		
	Općina povratka	Obnova kuće	Obnova stana	Dogradnja	St. jedinica	Sanacija SJ	Prateća infrastruktura
Zavidovići	684	66	59	809	20.854.000	9.837.000	30.691.000
Zenica	192	71	20	283	7.969.000	3.784.500	11.753.500
Žepče	133	11	9	153	3.934.000	1.877.000	5.811.000
Živinice	50	3	7	60	1.507.000	683.500	2.190.500
- Federacija BiH-Ukupno	15.921	1.620	1.506	19.047	491.325.000	230.602.500	721.927.500
Banja Luka	87	2	16	105	2.573.000	1.126.500	3.699.500
Berkovići	29			29	725.000	362.500	1.087.500
Bijeljina	128		48	176	4.160.000	1.600.000	5.760.000
Bileća	12		2	14	340.000	150.000	490.000
Bosanski Brod	871	5	10	886	22.170.000	10.985.000	33.155.000
Bratunac	1.035	7	146	1.188	29.068.000	13.074.000	42.142.000
Čajniče	282	2	27	311	7.668.000	3.564.000	11.232.000
Čelinac	21		3	24	585.000	262.500	847.500
Derventa	753	8	40	801	19.937.000	9.568.500	29.505.500
Doboj	662	17	58	737	18.373.000	8.606.500	26.979.500
Foča	783	19	69	871	21.696.000	10.158.000	31.854.000
Gacko	59	1	6	66	1.634.000	757.000	2.391.000
Gradiška	57		4	61	1.505.000	712.500	2.217.500
Han Pijesak	65		14	79	1.905.000	812.500	2.717.500
Istočna Ilidža	13		1	14	345.000	162.500	507.500
Istočni Drvar	2			2	50.000	25.000	75.000
Istočni Stari Grad	4			4	100.000	50.000	150.000
Istočno Novo Sarajevo	4	1		5	139.000	69.500	208.500
Jezero	11		1	12	295.000	137.500	432.500
Kalinovik	94	1	9	104	2.569.000	1.194.500	3.763.500
Kneževo	35		2	37	915.000	437.500	1.352.500
Kostajnica	14		2	16	390.000	175.000	565.000
Kotor Varoš	202		46	248	5.970.000	2.525.000	8.495.000
Kozarska Dubica	46		8	54	1.310.000	575.000	1.885.000
Krupa na Uni	9			9	225.000	112.500	337.500
Kupres, RS	38			38	950.000	475.000	1.425.000
Laktaši	10			10	250.000	125.000	375.000
Lopare	145	1	28	174	4.224.000	1.832.000	6.056.000
Ljubinje	25			25	625.000	312.500	937.500
Milići	113	1	22	136	3.304.000	1.432.000	4.736.000
Modriča	111	3	6	120	3.012.000	1.446.000	4.458.000
Mrkonjić Grad	250	9	101	360	8.621.000	3.300.500	11.921.500

6. Detaljan pregled Općina povratka	Vrsta intervencije				Okvirna procjena troškova		
	Obnova kuće	Obnova stana	Dogradnja	St. jedinica	Sanacija SJ	Prateća infrastruktura	Ukupno u KM
Nevesinje	48	1	2	51	1.279.000	619.500	1.898.500
Novi Grad	149	4	40	193	4.681.000	1.940.500	6.621.500
Novo Goražde	153	5	15	173	4.320.000	2.010.000	6.330.000
Osmaci	160		21	181	4.420.000	2.000.000	6.420.000
Oštra Luka	6		2	8	190.000	75.000	265.000
Pale	57	2	3	62	1.563.000	751.500	2.314.500
Pelagićevo	219			219	5.475.000	2.737.500	8.212.500
Petrovo	1		1	2	45.000	12.500	57.500
Prijedor	310	2	54	366	8.908.000	3.914.000	12.822.000
Prnjavor	46		3	49	1.210.000	575.000	1.785.000
Ribnik	39		29	68	1.555.000	487.500	2.042.500
Rogatica	569	12	37	618	15.433.000	7.346.500	22.779.500
Rudo	141		7	148	3.665.000	1.762.500	5.427.500
Sokolac	238	1	18	257	6.349.000	2.994.500	9.343.500
Srbac	3			3	75.000	37.500	112.500
Srebrenica	1.758	19	268	2.045	50.051.000	22.345.500	72.396.500
Šamac	168	4	8	180	4.516.000	2.178.000	6.694.000
Šekovići	18		2	20	490.000	225.000	715.000
Šipovo	354	8	61	423	10.382.000	4.581.000	14.963.000
Teslić	275		7	282	7.015.000	3.437.500	10.452.500
Trebinje	51	6	1	58	1.529.000	754.500	2.283.500
Trnovo, RS	70	6	4	80	2.064.000	992.000	3.056.000
Ugljevik	58		19	77	1.830.000	725.000	2.555.000
Višegrad	545	18	53	616	15.387.000	7.163.500	22.550.500
Vlasenica	517	3	100	620	15.042.000	6.521.000	21.563.000
Vukosavlje	111			111	2.775.000	1.387.500	4.162.500
Zvornik	1.347	8	332	1.687	40.627.000	16.993.500	57.620.500
- Republika Srpska-Ukupno	13.381	176	1.756	15.313	376.509.000	170.694.500	547.203.500

- Rekapitulacija Entitet povratka	Vrsta intervencije				Okvirna procjena troškova		
	Obnova kuće	Obnova stana	Dogradnja	St. jedinica	Sanacija SJ	Prateća infrastruktura	Ukupno u KM
FBiH-Ukupno	15.921	1.620	1.506	19.047	491.325.000	230.602.500	721.927.500
RS - Ukupno	13.381	176	1.756	15.313	376.509.000	170.694.500	547.203.500
Brčko distrikt - Ukupno	510	40	8	558	14.470.000	7.155.000	21.625.000
BiH - UKUPNO	29.812	1.836	3.270	34.918	882.304.000	408.452.000	1.290.756.000
%	85,38%	5,26%	9,36%	100%	68%	32%	100%

7. Aktuelno stanje Općina povratka	Obnova u toku			Preostaje za obnovu				Okvirna procjena nedostajućih sredstava		
	kuće	stanovi	ukupno	kuće	stanovi	dogradnja	ukupno	sanacija SJ	infrastruktura	Ukupno u KM
Banovići				137	11	14	162	4.134.000	1.927.000	6.061.000
Bihać	6	6	12	293	16	58	367	9.109.000	3.974.500	13.083.500
Bosanska Krupa	22	12	34	390	23	46	459	11.573.000	5.326.500	16.899.500
Bosanski Petrovac	38	5	43	345	8	21	374	9.372.000	4.476.000	13.848.000
Bosansko Grahovo	20	34	54	590		18	608	15.110.000	7.375.000	22.485.000
Breza				41	1	4	46	1.144.000	532.000	1.676.000
Bugojno	20		20	324	16	25	365	9.214.000	4.357.000	13.571.000
Busovača	8		8	99	1	18	118	2.874.000	1.257.000	4.131.000
Bužim				4		3	7	160.000	50.000	210.000
Cazin				10		3	13	310.000	125.000	435.000
Čapljina	24		24	333	16	10	359	9.149.000	4.474.500	13.623.500
Čelić				49	3	5	57	1.442.000	671.000	2.113.000
Doboj-Istok				2			2	50.000	25.000	75.000
Doboj-Jug				4		1	5	120.000	50.000	170.000
Dobretići	18	1	19	76		5	81	2.000.000	950.000	2.950.000
Domaljevac-Šamac				34		8	42	1.010.000	425.000	1.435.000
Donji Vakuf	12	4	16	517	21	21	559	14.170.000	6.875.000	21.045.000
Drvar	10	74	84	291	73	39	403	10.909.000	5.064.500	15.973.500
Foča-Ustikolina	18		18	265	4	24	293	7.261.000	3.390.500	10.651.500
Fojnica	18		18	28		4	32	780.000	350.000	1.130.000
Glamoč	37	15	53	446	39	41	525	13.466.000	6.323.000	19.789.000
Goražde	42		42	529	55	133	717	18.030.000	7.685.000	25.715.000
Gornji Vakuf-Uskoplje		2	2	130		12	142	3.490.000	1.625.000	5.115.000
Gračanica				122	3	16	141	3.487.000	1.583.500	5.070.500
Gradačac				106	2	17	125	3.068.000	1.364.000	4.432.000
Grude					3		3	117.000	58.500	175.500
Jablanica				69	1	7	77	1.904.000	882.000	2.786.000
Jajce	36		36	326	42	67	435	11.128.000	4.894.000	16.022.000
Kakanj	10		10	158	15	19	192	4.915.000	2.267.500	7.182.500
Kalesija	20		20	115	4	14	133	3.311.000	1.515.500	4.826.500
Kiseljak	6		6	77		5	82	2.015.000	957.500	2.972.500
Kladanj	6		6	262	5	17	284	7.075.000	3.367.500	10.442.500
Ključ	25		25	281	22	52	355	8.918.000	3.939.000	12.857.000
Konjic	28	4	31	310	18	41	370	9.288.000	4.234.000	13.522.000
Kreševo				14		1	15	370.000	175.000	545.000
Kupres, FBiH		6	6	140	1	7	148	3.679.000	1.769.500	5.448.500

7. Aktuelno stanje Općina povratka	Obnova u toku			Preostaje za obnovu				Okvirna procjena nedostajućih sredstava		
	kuće	stanovi	ukupno	kuće	stanovi	dogradnja	ukupno	sanacija SJ	infrastruktura	Ukupno u KM
Livno	4		4	264	6	6	276	6.954.000	3.417.000	10.371.000
Lukavac	32		32	623	14	29	666	16.701.000	8.060.500	24.761.500
Ljubuški				9	1	2	12	304.000	132.000	436.000
Maglaj	25		25	670	31	23	724	18.419.000	8.979.500	27.398.500
Mostar	24	48	72	864	184	70	1.118	30.173.000	14.386.500	44.559.500
Neum	6		6	8		1	9	223.000	101.500	324.500
Novi Travnik				323	15	24	362	9.140.000	4.330.000	13.470.000
Odžak		6	6	229		26	255	6.245.000	2.862.500	9.107.500
Olovo	15	4	19	256	23	15	294	7.602.000	3.651.000	11.253.000
Orašje	8		8	24		3	27	660.000	300.000	960.000
Pale-Prača	8		8	45	14	10	69	1.881.000	840.500	2.721.500
Posušje				1			1	25.000	12.500	37.500
Prozor	19		19	181		17	198	4.860.000	2.260.000	7.120.000
Ravno	7		7	149	2	7	158	3.943.000	1.901.500	5.844.500
Sanski Most	28		28	409	12	71	492	12.113.000	5.346.500	17.459.500
Sapna	10		10	139	1	12	152	3.744.000	1.752.000	5.496.000
Sarajevo-Centar	15		15	71	46	13	130	3.829.000	1.784.500	5.613.500
Sarajevo-Hadžići	8		8	125	11	11	147	3.774.000	1.777.000	5.551.000
Sarajevo-Ilidža	30		30	134	73	25	232	6.687.000	3.093.500	9.780.500
Sarajevo-Ilijaš	10		10	325	40	24	389	10.165.000	4.842.500	15.007.500
Sarajevo-Novigrad	28		28	113	50	21	184	5.195.000	2.387.500	7.582.500
Sarajevo-Novo Sarajevo	28	27	55	198	74	28	300	8.377.000	3.908.500	12.285.500
Sarajevo-Stari Grad	8		8	42	19	10	71	1.991.000	895.500	2.886.500
Sarajevo-Trnovo	19		19	55	1	4	60	1.494.000	707.000	2.201.000
Sarajevo-Vogošća	10		10	88	20	13	121	3.240.000	1.490.000	4.730.000
Srebrenik				106	2	4	112	2.808.000	1.364.000	4.172.000
Stolac	21	10	31	178	9	12	199	5.026.000	2.393.000	7.419.000
Široki brijeg				6			6	150.000	75.000	225.000
Teočak				12		6	18	420.000	150.000	570.000
Tešanj	4		4	28			28	700.000	350.000	1.050.000
Tomislavgrad				6			6	150.000	75.000	225.000
Travnik	32	4	35	403	25	61	490	12.286.000	5.533.000	17.819.000
Tuzla	28		28	342	27	24	393	10.083.000	4.801.500	14.884.500
Usora	4		4	47		2	49	1.215.000	587.500	1.802.500
Vareš	10		10	321	96	32	449	12.409.000	5.884.500	18.293.500
Velika Kladuša	6		6	77	4	8	89	2.241.000	1.040.500	3.281.500
Visoko				143	1	11	155	3.834.000	1.807.000	5.641.000

7. Aktuelno stanje Općina povratka	Obnova u toku			Preostaje za obnovu				Okvirna procjena nedostajućih sredstava		
	kuće	stanovi	ukupno	kuće	stanovi	dogradnja	ukupno	sanacija SJ	infrastruktura	Ukupno u KM
Vitez		3	3	60		10	70	1.700.000	750.000	2.450.000
Zavidovići	4		4	680	66	59	805	20.754.000	9.787.000	30.541.000
Zenica		5	5	192	66	20	278	7.769.000	3.684.500	11.453.500
Žepče		5	5	133	6	9	148	3.739.000	1.779.500	5.518.500
Živinice				50	3	7	60	1.507.000	683.500	2.190.500
- Federacija BiH-Ukupno	876	275	1.152	15.045	1.345	1.506	17.895	458.682.000	214.281.000	672.963.000
Banja Luka				87	2	16	105	2.573.000	1.126.500	3.699.500
Berkovići	8		8	21			21	525.000	262.500	787.500
Bijeljina	16		16	112		48	160	3.760.000	1.400.000	5.160.000
Bileća				12		2	14	340.000	150.000	490.000
Bosanski Brod	32		32	839	5	10	854	21.360.000	10.580.000	31.940.000
Bratunac	32		32	1.003	7	146	1.156	28.268.000	12.674.000	40.942.000
Čajniče	18		18	264	2	27	293	7.218.000	3.339.000	10.557.000
Čelinac				21		3	24	585.000	262.500	847.500
Derventa	30		30	723	8	40	771	19.187.000	9.193.500	28.380.500
Doboj	38		38	624	17	58	699	17.423.000	8.131.500	25.554.500
Foča	24	5	29	759	14	69	842	20.906.000	9.763.000	30.669.000
Gacko	11		11	48	1	6	55	1.364.000	622.000	1.986.000
Gradiška	14		14	43		4	47	1.155.000	537.500	1.692.500
Han Pijesak				65		14	79	1.905.000	812.500	2.717.500
Istočna Ilidža				13		1	14	345.000	162.500	507.500
Istočni Drvar				2			2	50.000	25.000	75.000
Istočni Stari Grad				4			4	100.000	50.000	150.000
Istočno Novo Sarajevo	4		4		1		1	39.000	19.500	58.500
Jezero				11		1	12	295.000	137.500	432.500
Kalinovik	8		8	86	1	9	96	2.369.000	1.094.500	3.463.500
Kneževo				35		2	37	915.000	437.500	1.352.500
Kostajnica	10		10	4		2	6	140.000	50.000	190.000
Kotor Varoš	34		34	168		46	214	5.120.000	2.100.000	7.220.000
Kozarska Dubica	10		10	36		8	44	1.060.000	450.000	1.510.000
Krupa na Uni				9			9	225.000	112.500	337.500
Kupres, RS	6		6	32			32	790.000	395.000	1.185.000
Laktaši				10			10	250.000	125.000	375.000
Lopare				145	1	28	174	4.224.000	1.832.000	6.056.000
Ljubinje				25			25	625.000	312.500	937.500
Milići	8		8	105	1	22	128	3.094.000	1.327.000	4.421.000
Modriča	42		42	69	3	6	78	1.962.000	921.000	2.883.000

7. Aktuelno stanje	Obnova u toku			Preostaje za obnovu				Okvirna procjena nedostajućih sredstava		
Općina povratka	kuće	stanovi	ukupno	kuće	stanovi	dogradnja	ukupno	sanacija SJ	infrastruktura	Ukupno u KM
Mrkonjić Grad				250	9	101	360	8.621.000	3.300.500	11.921.500
Nevesinje	6		6	42	1	2	45	1.119.000	539.500	1.658.500
Novi Grad	25		25	124	4	40	168	4.061.000	1.630.500	5.691.500
Novo Goražde				153	5	15	173	4.320.000	2.010.000	6.330.000
Osmaci	10		10	150		21	171	4.170.000	1.875.000	6.045.000
Oštra Luka				6		2	8	190.000	75.000	265.000
Pale				57	2	3	62	1.563.000	751.500	2.314.500
Pelagićevo	20		20	199			199	4.975.000	2.487.500	7.462.500
Petrovo				1		1	2	45.000	12.500	57.500
Prijedor	32		32	278	2	54	334	8.098.000	3.509.000	11.607.000
Prnjavor				46		3	49	1.210.000	575.000	1.785.000
Ribnik				39		29	68	1.555.000	487.500	2.042.500
Rogatica	26		26	543	12	37	592	14.783.000	7.021.500	21.804.500
Rudo	13		13	128		7	135	3.335.000	1.597.500	4.932.500
Sokolac	20		20	218	1	18	237	5.849.000	2.744.500	8.593.500
Srbac				3			3	75.000	37.500	112.500
Srebrenica	68	19	87	1.690		268	1.958	47.600.000	21.120.000	68.720.000
Šamac	10		10	158	4	8	170	4.266.000	2.053.000	6.319.000
Šekovići				18		2	20	490.000	225.000	715.000
Šipovo	10	4	14	344	4	61	409	9.976.000	4.378.000	14.354.000
Teslić	22		22	253		7	260	6.465.000	3.162.500	9.627.500
Trebinje				51	6	1	58	1.529.000	754.500	2.283.500
Trnovo, RS	12		12	58	6	4	68	1.764.000	842.000	2.606.000
Ugljevik				58		19	77	1.830.000	725.000	2.555.000
Višegrad	28		28	517	18	53	588	14.687.000	6.813.500	21.500.500
Vlasenica	26		26	491	3	100	594	14.392.000	6.196.000	20.588.000
Vukosavlje	24		24	87			87	2.175.000	1.087.500	3.262.500
Zvornik	36		36	1.311	8	332	1.651	39.717.000	16.538.500	56.255.500
- Republika Srpska-Ukupno	736	28	764	12.645	148	1.756	14.549	357.032.000	160.956.000	517.988.000

- Rekapitulacija	Obnova u toku			Preostaje za obnovu				Okvirna procjena nedostajućih sredstava		
Entitet povratka	kuće	stanovi	ukupno	kuće	stanovi	dogradnja	ukupno	sanacija SJ	infrastruktura	Ukupno u KM
FBiH-Ukupno	876	275	1.152	15.045	1.345	1.506	17.895	458.682.000	214.281.000	672.963.000
RS - Ukupno	736	28	764	12.645	148	1.756	14.549	357.032.000	160.956.000	517.988.000
Brčko distrikt	54		54	456	40	8	504	13.120.000	6.480.000	19.600.000
BiH - UKUPNO	1.666	303	1.969	28.146	1.533	3.270	32.949	828.834.000	381.717.000	1.210.551.000

IV - Dinamički plan suštinskog okončanja procesa povratka sa okvirnim troškovima obnove st. jedinica i prateće infracstrukture

1. Federacija BiH	2009	Ukupno	2010	u 000KM	2011	u 000KM	2012	u 000 KM	2013	u 000KM	2014	u 000KM	Ukupno	u 000KM	Godina
Banovići		162	50	1.871	112	4.190							162	6.061	2011
Bihać	12	367	50	1.782	50	1.782	100	3.565	167	5.954			379	13.084	2013
Bosanska Krupa	34	459	50	1.840	50	1.840	100	3.681	259	9.538			493	16.900	2013
Bosanski Petrovac	43	374	50	1.849	50	1.849	100	3.699	174	6.450			417	13.848	2013
Bosansko Grahovo	54	608	50	1.849	50	1.849	100	3.698	200	7.396	208	7.692	662	22.485	2014
Breza		46	46	1.676									46	1.676	2010
Bugojno	20	365	50	1.861	50	1.861	100	3.722	165	6.127			385	13.571	2013
Busovača	8	118	50	1.750	68	2.381							126	4.131	2011
Bužim		7	7	210									7	210	2010
Cazin		13	13	435									13	435	2010
Čapljina	24	359	50	1.897	50	1.897	100	3.795	159	6.034			383	13.624	2013
Čelić		57	57	2.113									57	2.113	2010
Doboj-Istok		2	2	75									2	75	2010
Doboj-Jug		5	5	170									5	170	2010
Dobretići	19	81	50	1.821	31	1.129							100	2.950	2011
Domaljevac-Šamac		42	42	1.435									42	1.435	2010
Donji Vakuf	16	559	50	1.882	50	1.882	100	3.764	200	7.527	159	5.990	575	21.045	2014
Drvar	84	403	50	1.981	50	1.981	100	3.962	203	8.050			487	15.974	2013
Foča-Ustikolina	18	293	50	1.818	50	1.818	193	7.016					311	10.652	2012
Fojnica	18	32	32	1.130									50	1.130	2010
Glamoč	53	525	50	1.884	50	1.884	100	3.768	200	7.536	125	4.718	578	19.789	2014
Goražde	42	717	50	1.793	50	1.793	100	3.586	200	7.173	317	11.369	759	25.715	2014
Gornji Vakuf-Uskoplje	2	142	50	1.801	92	3.314							144	5.115	2011
Gračanica		141	50	1.798	91	3.272							141	5.071	2011
Gradačac		125	50	1.773	75	2.659							125	4.432	2011
Grude		3	3	176									3	176	2010
Jablanica		77	50	1.809	27	977							77	2.786	2011
Jajce	36	435	50	1.842	50	1.842	100	3.683	235	8.656			471	16.022	2013
Kakanj	10	192	50	1.870	50	1.870	92	3.442					202	7.183	2012
Kalesija	20	133	50	1.814	83	3.012							153	4.827	2011
Kiseljak	6	82	50	1.821	32	1.151							88	2.973	2011
Kladanj	6	284	50	1.841	50	1.841	184	6.760					290	10.443	2012
Ključ	25	355	50	1.812	50	1.812	100	3.624	155	5.610			380	12.857	2013
Konjic	31	370	50	1.830	50	1.830	100	3.659	170	6.204			401	13.522	2013
Kreševo		15	15	545									15	545	2010
Kupres, FBiH	6	148	50	1.841	98	3.608							154	5.449	2011
Livno	4	276	50	1.879	50	1.879	176	6.613					280	10.371	2012
Lukavac	32	666	50	1.859	50	1.859	100	3.718	200	7.436	266	9.890	698	24.762	2014
Ljubuški		12	12	436									12	436	2010

1. Federacija BiH	2009	Ukupno	2010	u 000KM	2011	u 000KM	2012	u 000 KM	2013	u 000KM	2014	u 000KM	Ukupno	u 000KM	Godina
Maglaj	25	724	50	1.892	50	1.892	100	3.784	200	7.569	324	12.261	749	27.399	2014
Mostar	72	1.118	50	1.993	50	1.993	200	7.972	200	7.972	618	24.630	1.190	44.560	2014
Neum	6	9	9	325									15	325	2010
Novi Travnik		362	50	1.860	50	1.860	100	3.721	162	6.028			362	13.470	2013
Odžak	6	255	50	1.786	50	1.786	155	5.536					261	9.108	2012
Olovo	19	294	50	1.912	50	1.912	194	7.428					313	11.253	2012
Orašje	8	27	27	960									35	960	2010
Pale-Prača	8	69	50	1.961	19	761							77	2.722	2011
Posušje		1	1	38									1	38	2010
Prozor	19	198	50	1.800	50	1.800	98	3.520					217	7.120	2012
Ravno	7	158	50	1.850	108	3.995							165	5.845	2011
Sanski Most	28	492	50	1.774	50	1.774	100	3.549	292	10.362			520	17.460	2013
Sapna	10	152	50	1.813	102	3.683							162	5.496	2011
Sarajevo-Centar	15	130	50	2.159	80	3.454							145	5.614	2011
Sarajevo-Hadžići	8	147	50	1.888	97	3.663							155	5.551	2011
Sarajevo-Ilidža	30	232	50	2.112	50	2.112	132	5.557					262	9.781	2012
Sarajevo-Ilijaš	10	389	50	1.929	50	1.929	100	3.858	189	7.292			399	15.008	2013
Sarajevo-Novigrad	28	184	50	2.060	50	2.060	84	3.462					212	7.583	2012
Sarajevo-Novo Sarajevo	55	300	50	2.051	50	2.051	200	8.184					355	12.286	2012
Sarajevo-Stari Grad	8	71	50	2.033	21	854							79	2.887	2011
Sarajevo-Trnovo	19	60	50	1.834	10	367							79	2.201	2011
Sarajevo-Vogošća	10	121	50	1.955	71	2.775							131	4.730	2011
Srebrenik		112	50	1.863	62	2.310							112	4.172	2011
Stolac	31	199	50	1.868	50	1.868	99	3.682					230	7.419	2012
Široki brijeg		6	6	225									6	225	2010
Teočak		18	18	570									18	570	2010
Tešanj	4	28	28	1.050									32	1.050	2010
Tomislavgrad		6	6	225									6	225	2010
Travnik	35	490	50	1.820	50	1.820	100	3.640	290	10.539			525	17.819	2013
Tuzla	28	393	50	1.894	50	1.894	100	3.787	193	7.310			421	14.885	2013
Usora	4	49	49	1.803									53	1.803	2010
Vareš	10	449	50	2.037	50	2.037	100	4.074	249	10.145			459	18.294	2013
Velika Kladuša	6	89	50	1.844	39	1.438							95	3.282	2011
Visoko		155	50	1.820	105	3.821							155	5.641	2011
Vitez	3	70	50	1.750	20	700							73	2.450	2011
Zavidovići	4	805	50	1.897	50	1.897	100	3.794	200	7.588	405	15.365	809	30.541	2014
Zenica	5	278	50	2.061	50	2.061	178	7.332					283	11.454	2012
Žepče	5	148	50	1.864	98	3.654							153	5.519	2011
Živinice		60	50	1.825	10	365							60	2.191	2011
BiH-Ukupno	1.152*	17.895	3.328	124.268	3.301	123.650	4.183	158.635	4.661	174.494	2.422	91.916	19.047	672.963	

2. Republika Srpska	2009	Ukupno	2010	u 000 KM	2011	u 000 KM	2012	u 000 KM	2013	u 000 KM	2014	u 000 KM	Ukupno	u 000 KM	Godina
Banja Luka		105	50	1.762	55	1.938							105	3.700	2011
Berkovići	8	21	21	788									29	788	2010
Bijeljina	16	160	50	1.613	110	3.548							176	5.160	2011
Bileća		14	14	490									14	490	2010
Bosanski Brod	32	854	50	1.871	50	1.871	100	3.742	200	7.484	454	16.973	886	31.940	2014
Bratunac	32	1.156	50	1.771	50	1.771	200	7.083	200	7.083	656	23.234	1.188	40.942	2014
Čajniče	18	293	50	1.802	50	1.802	193	6.954					311	10.557	2012
Čelinac		24	24	848									24	848	2010
Derвента	30	771	50	1.840	50	1.840	100	3.681	200	7.362	371	13.657	801	28.381	2014
Doboj	38	699	50	1.828	50	1.828	100	3.656	499	18.243			737	25.555	2013
Foča	29	842	50	1.821	50	1.821	100	3.642	200	7.285	442	16.099	871	30.669	2014
Gacko	11	55	55	1.986									66	1.986	2010
Gradiška	14	47	47	1.693									61	1.693	2010
Han Pijesak		79	50	1.720	29	998							79	2.718	2011
Istočna Ilidža		14	14	508									14	508	2010
Istočni Drvar		2	2	75									2	75	2010
Istočni Stari Grad		4	4	150									4	150	2010
Istočno Novo Sarajevo	4	1	1	59									5	59	2010
Jezero		12	12	433									12	433	2010
Kalinovik	8	96	50	1.804	46	1.660							104	3.464	2011
Kneževno		37	37	1.353									37	1.353	2010
Kostajnica	10	6	6	190									16	190	2010
Kotor Varoš	34	214	50	1.687	50	1.687	114	3.846					248	7.220	2012
Kozarska Dubica	10	44	44	1.510									54	1.510	2010
Krupa na Uni		9	9	338									9	338	2010
Kupres, RS	6	32	32	1.185									38	1.185	2010
Laktaši		10	10	375									10	375	2010
Lopare		174	50	1.740	124	4.316							174	6.056	2011
Ljubinje		25	25	938									25	938	2010
Milići	8	128	50	1.732	78	2.689							136	4.421	2011
Modriča	42	78	50	1.848	28	1.035							120	2.883	2011
Mrkonjić Grad		360	50	1.656	50	1.656	100	3.312	160	5.298			360	11.922	2013
Nevesinje	6	45	45	1.659									51	1.659	2010
Novi Grad	25	168	50	1.692	118	4.000							193	5.692	2011
Novo Goražde		173	50	1.829	123	4.501							173	6.330	2011
Osmaci	10	171	50	1.768	121	4.277							181	6.045	2011
Oštra Luka		8	8	265									8	265	2010
Pale		62	50	1.867	12	448							62	2.315	2011
Pelagićevo	20	199	50	1.875	50	1.875	99	3.713					219	7.463	2012
Petrovo		2	2	58									2	58	2010
Prijedor	32	334	50	1.740	50	1.740	100	3.479	134	4.648			366	11.607	2013

2. Republika Srpska	2009	Ukupno	2010	u 000 KM	2011	u 000 KM	2012	u 000 KM	2013	u 000 KM	2014	u 000 KM	Ukupno	u 000 KM	Godina
Prnjavor		49	49	1.785									49	1.785	2010
Ribnik		68	50	1.502	18	541							68	2.043	2011
Rogatica	26	592	50	1.842	50	1.842	100	3.683	392	14.438			618	21.805	2013
Rudo	13	135	50	1.830	85	3.103							148	4.933	2011
Sokolac	20	237	50	1.813	50	1.813	137	4.968					257	8.594	2012
Srbac		3	3	113									3	113	2010
Srebrenica	87	1.958	50	1.755	50	1.755	200	7.021	200	7.021	1.458	51.168	2.045	68.720	2014
Šamac	10	170	50	1.859	120	4.460							180	6.319	2011
Šekovići		20	20	715									20	715	2010
Šipovo	14	409	50	1.755	50	1.755	100	3.510	209	7.335			423	14.354	2013
Teslić	22	260	50	1.851	50	1.851	160	5.925					282	9.628	2012
Trebinje		58	58	2.284									58	2.284	2010
Trnovo, RS	12	68	50	1.916	18	690							80	2.606	2011
Ugljevik		77	50	1.659	27	896							77	2.555	2011
Višegrad	28	588	50	1.828	50	1.828	100	3.657	388	14.187			616	21.501	2013
Vlasenica	26	594	50	1.733	50	1.733	100	3.466	394	13.656			620	20.588	2013
Vukosavlje	24	87	50	1.875	37	1.388							111	3.263	2011
Zvornik	36	1.651	50	1.704	50	1.704	200	6.816	200	6.816	1.151	39.215	1.687	56.256	2014
RS - Ukupno	764*	14.549	2.291	81.977	2.049	72.656	2.303	82.153	3.376	120.857	4.531	160.344	15.313	517.988	

3. Rekapitulacija po entitetima povratka i godinama														
Entitet povratka	2009	Ukupno	2010	u 000 KM	2011	u 000 KM	2012	u 000 KM	2013	u 000 KM	2014	u 000 KM	Ukupno	u 000 KM
FBiH-Ukupno	1.152	17.895	3.328	124.268	3.301	123.650	4.183	158.635	4.661	174.494	2.422	91.916	19.047	672.963
RS - Ukupno	764	14.549	2.291	81.977	2.049	72.656	2.303	82.153	3.376	120.857	4.531	160.344	15.313	517.988
Brčko distrikt	54	504	50	1.944	50	1.944	200	7.778	204	7.933			558	19.600
BiH - UKUPNO	1.970*	32.948	5.669	208.189	5.400	198.250	6.686	248.566	8.241	303.284	6.953	252.260	34.918	1.210.551
%	6%	94%	16%	17%	15%	16%	19%	21%	24%	25%	20%	21%	100%	100%

* Sredstva za obnovu u toku osigurana iz budžeta za 2008. i 2009. godinu

V - PLAN SUŠTINSKOG OKONČANJA PROCESA POVRATKA – PO GODINAMA I OPĆINAMA

1. Federacija BiH				
2010	2011	2012	2013	2014
<ol style="list-style-type: none"> 1. Breza 2. Bužim 3. Čazin 4. Čelić 5. Doboj-Istok 6. Doboj-Jug 7. Domaljevac-Šamac 8. Fojnica 9. Grude 10. Kreševo 11. Ljubuški 12. Neum 13. Orašje 14. Posušje 15. Široki brijeg 16. Teočak 17. Tešanj 18. Tomislavgrad 19. Usora 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Banovići 2. Busovača 3. Dobretići 4. Gornji Vakuf-Uskoplje 5. Gračanica 6. Gradačac 7. Jablanica 8. Kalesija 9. Kiseljak 10. Kupres, FBiH 11. Pale-Prača 12. Ravno 13. Sapna 14. Sarajevo-Centar 15. Sarajevo-Hadžići 16. Sarajevo-Stari Grad 17. Sarajevo-Trnovo 18. Sarajevo-Vogošća 19. Srebrenik 20. Velika Kladuša 21. Visoko 22. Vitez 23. Žepče 24. Živinice 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Foča-Ustikolina 2. Kakanj 3. Kladanj 4. Livno 5. Odžak 6. Olovo 7. Prozor 8. Sarajevo-Ilidža 9. Sarajevo-Novi Grad 10. Sarajevo-Novo Sarajevo 11. Stolac 12. Zenica 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bihać 2. Bosanska Krupa 3. Bosanski Petrovac 4. Bugojno 5. Čapljina 6. Drvar 7. Jajce 8. Ključ 9. Konjic 10. Novi Travnik 11. Sanski Most 12. Sarajevo-Ilijaš 13. Travnik 14. Tuzla 15. Vareš 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bosansko Grahovo 2. Donji Vakuf 3. Glamoč 4. Goražde 5. Lukavac 6. Maglaj 7. Mostar 8. Zavidovići

2. Republika Srpska				
2010	2011	2012	2013	2014
1. Berkovići	1. Banja Luka	1. Čajniče	1. Doboj	1. Bosanski Brod
2. Bileća	2. Bijeljina	2. Kotor Varoš	2. Mrkonjić Grad	2. Bratunac
3. Čelinac	3. Han Pijesak	3. Pelagićevo	3. Prijedor	3. Derventa
4. Gacko	4. Kalinovik	4. Sokolac	4. Rogatica	4. Foča
5. Gradiška	5. Lopare	5. Teslić	5. Šipovo	5. Srebrenica
6. Istočna Ilidža	6. Milići		6. Višegrad	6. Zvornik
7. Istočni Drvar	7. Modriča		7. Vlasenica	
8. Istočni Stari Grad	8. Novi Grad			
9. Istočno Novo Sarajevo	9. Novo Goražde			
10. Jezero	10. Osmaci			
11. Kneževo	11. Pale			
12. Kostajnica	12. Ribnik			
13. Kozarska Dubica	13. Rudo			
14. Krupa na Uni	14. Šamac			
15. Kupres, RS	15. Trnovo, RS			
16. Laktaši	16. Ugljevik			
17. Ljubinje	17. Vukosavlje			
18. Nevesinje				
19. Oštra Luka				
20. Petrovo				
21. Prnjavor				
22. Srbac				
23. Šekovići				
24. Trebinje				

3. Brčko Distrikt BiH

Imajući u vidu da je u Brčko distriktu BiH evidentirano oko 500 potencijalnih korisnika pomoći, proces održivog povratka se planira fazno u periodu od 5 godina, sa suštinskim okoćanjem u pretposljednjoj godini implementacije programa, tj. 2013. godine.

VI - PROVEDBA PLANA SUŠTINSKOG OKONČANJA PROCESA POVRATKA

a) Očekivani rezultati

- **Rekonstrukcija i izgradnja/dogradnja cca 35.000 stambenih jedinica**, od kojih je planirana obnova oko 30.000 kuća i oko 2.000 stanova, te izgradnja/dogradnja oko 3.000 individualnih stambenih objekata za potrebe povratka;
- **povratak ukupno oko 110.000 osoba**, od kojih oko 24.000 izbjeglica i oko 86.000 raseljenih osoba u svoje obnovljene prijeratne domove;
- **umanjenje broja izbjeglica** iz BiH koje trebaju trajna rješenja za oko 30% i **raseljenih osoba** u statusu za dvije trećine (75%);
- **približavanje demografske strukture prijeratnoj**, kroz povratak **41,7% Bošnjaka, 13,5% Hrvata, 44,8% Srba** od kojih je najveći dio tzv. manjinskih povratnika.

Za provedbu plana potrebno je osigurati ukupno oko 1,3 milijarde KM od čega oko 900 mil. KM za obnovu stambenih jedinica i oko 400 mil. KM za obnovu prateće infrastrukture.

b) Metodologija implementacije

U program suštinskog okončanja procesa povratka od 2009. do 2014. godine uključene su sve općine u kojima postoje potrebe za povratkom izbjeglica i raseljenih osoba. U nekim općinama u kojima nije bilo masovnih razaranja i migracija kapaciteti za provođenje projekata održivog povratka najčešće su nerazvijeni. Nezavisno od toga, ukoliko se odobre sredstva za provedbu ovoga plana, općine bi trebale biti pozvane da same implementiraju program. Kao rezervna opcija, bilo bi angažiranje drugih implementatora ili direktna implementacija putem Fonda za povratak.

c) Predviđene aktivnosti	Nosilac aktivnosti
- Poimenično identificiranje potencijalnih korisnika pomoći iz baze podataka;	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (MLJPI)
- Provjera ranijeg korištenja pomoći;	
- Javno obavještanje o provedbi plana u ovim općinama i poziv potencijalnim korisnicima koji su registrirali svoje zahtjeve da dostave dokaze o ispunjavanju općih (zakonskih) kriterija, a onima koji to nisu a iste ispunjavaju da dostave i svoje prijave;	
- Obrada dokumentacije;	Općine ili drugi implementatori projekta
- Utvrđivanje ispunjavanja kriterija;	
- Javna objava rezultata;	
- Intervju sa svim potencijalnim korisnicima koji ispunjavaju kriterije za dobivanje pomoći;	
- Obilazak terena i preliminarna procjena troškova sanacije stambenih jedinica i neophodne infrastrukture;	
- Izrada prijedloga projekta za provedbu plana na području pojedine općine;	
- Usaglašavanje prijedloga projekta i odobravanje sredstava za finansiranje	Komisija za izbjeglice i raseljene osobe BiH
- Provođenje procedura javnih nabavki i ugovaranje sa izvođačima;	Implementator
- Izvođenje ugovorenih radova;	odabrani izvođači
- Monitoring nad provedbom projekta;	MLJPI, FMROI, MIRL i BD
- Finansijska realizacija odobrenih projekata	Fond za povratak BiH
- Koordinacija među učesnicima	MLJPI
- Sveukupan nadzor/supervizija nad provedbom projekta	MLJPI
- Izvještavanje	Svi nosioci aktivnosti

DODATAK 2

**KONCEPT
ZA RJEŠAVANJE PITANJA NADOKNADE ŠTETE ZA IMOVINU
KOJA SE NE MOŽE VRATITI IZBJEGLICAMA I RASELJENIM
OSOBAMA U SMISLU PRIPADAJUĆIH PRAVA IZ ANEKSA VII
DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA**

Pregled

Ovo je jedno od pitanja oko kojeg je tokom svih faza rada na Revidiranoj strategiji, bilo najviše polemike i otvorenih pitanja i jasno se moglo vidjeti koliko su polarizirani i međusobno suprotstavljani bili zahtjevi učesnika u radnoj grupi koja je imala zadaću analizirati ovo pitanje i dati prijedloge rješenja, a to je kasnije potvrđeno i prilikom razmatranja predmetnog pitanja pred strukturama izvršne i zakonodavne vlasti u BiH.

U Aneksu VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, u poglavlju I, koje se zove: „Zaštita“, u članu I („Prava izbjeglica i raseljenih osoba“), kaže se :

„Sve izbjeglice i raseljene osobe **imaju pravo slobodno se vratiti u svoje domove. Imaju pravo na vraćanje imovine koje su lišeni** u toku neprijateljstava od 1991. godine i **na naknadu imovine koja se ne može vratiti.**“

Što raniji **povratak** izbjeglica i raseljenih osoba važan je cilj rješavanja sukoba u Bosni i Hercegovini. Strane potvrđuju da će prihvatiti povratak osoba koje su napustile njihovu teritoriju, uključujući i one koje su dobile privremenu zaštitu trećih zemalja.

Strane će osigurati da se izbjeglicama i raseljenim osobama omogući siguran povratak, bez rizika od uznemiravanja, zastrašivanja, proganjanja ili diskriminacije, naročito zbog njihovog etničkog porijekla, vjeroispovijesti ili političkog uvjerenja.

Strane će preduzeti sve potrebne korake za sprečavanje aktivnosti, unutar svoje teritorije, koje bi ugrozile ili spriječile siguran i dobrovoljan povratak izbjeglica i raseljenih osoba...“.

„...Strane pozivaju Visoki komesarijat za izbjeglice Ujedinjenih naroda (UNHCR) da razradi plan za repatrijaciju, u uskoj saradnji sa Stranama i zemljama koje pružaju azil, koji će omogućiti brži, mirni i po fazama razrađeni povratak izbjeglica i raseljenih osoba, koji može sadržavati prioritete za određena područja i određene kategorije izbjeglica. Strane se slažu da će provesti takav plan, te da će prema njemu uskladiti svoje međunarodne sporazume i domaće zakone. U skladu s tim, Strane pozivaju zemlje koje su prihvatile izbjeglice da pomognu brži povratak izbjeglica u skladu s međunarodnim pravom...“

...“Strane se obavezuju stvoriti na svojim teritorijama političke, privredne i socijalne uslove pogodne za dobrovoljni povratak i skladnu reintegraciju izbjeglica i raseljenih osoba, bez davanja prednosti nekoj određenoj grupi. Strane će osigurati svu moguću pomoć izbjeglicama i raseljenim osobama, te raditi na olakšavanju njihovog dobrovoljnog povratka i to u fazama, na miran, sistematičan način, u skladu s planom repatrijacije UNHCR-a...“

U pogledu **izbora mjesta prebivališta**, u Aneksu VII kaže se :

„Izbor odredišta ovisit će o pojedincu ili porodici, te se mora sačuvati načelo jedinstva porodice. Strane se neće miješati u izbor odredišta povratnika, niti ih smiju prisiliti da ostanu ili krenu u situaciji ozbiljne opasnosti ili nesigurnosti, ili u područja gdje nedostaje osnovna infrastruktura neophodna za nastavak normalnog života. Strane će omogućiti protok informacija potrebnih izbjeglicama i raseljenim osobama, kako bi oni mogli informirano prosuditi o lokalnim uslovima za povratak.“

Iz citiranih odredbi Dejtonskog mirovnog sporazuma, jasno je da je pored prava na slobodan povratak i povrat imovine, koji je detaljno razrađen, Aneks VII Dejtonskog mirovnog sporazuma zagarantirao i pravo izbora mjesta prebivališta izbjeglica i raseljenih osoba, kao i pravo svih izbjeglica i raseljenih osoba na **kompensaciju** za imovinu koja im se ne može vratiti.

Ujedno je predviđen i mehanizam putem kojeg će izbjeglice i raseljene osobe ostvariti pravo na kompensaciju "umjesto povrata".

Dakle, pored prava izbjeglica i raseljenih osoba na povratak i izbor mjesta prebivališta, njima je Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, zagarantirano i pravo na naknadu imovine koja se ne može vratiti.

Na osnovu ovog zagarantiranog prava iz Dejtonskog mirovnog sporazuma, veliki broj izbjeglica i raseljenih osoba, podnio je zahtjev za kompenzacijom Komisiji za raseljene osobe i izbjeglice (Dejtonski mirovni sporazum - glava II, član VII), a sa druge strane pred redovnim sudovima i upravnim organima, pokrenut je određen broj upravnih i sudskih postupaka i parnica.

Iako su spomenute opcije propisane i Aneksom VII, kao i važećim državnim i entitetskim zakonima iz oblasti prava izbjeglica i raseljenih osoba, u praksi podzakonski i proceduralno, pristup ovim pravima nije razrađen ni osiguran, osim što je izvjestan oblik uglavnom naturalne kompenzacije i naknade štete, osiguran kroz rekonstrukciju prijeratne imovine izbjeglica i raseljenih osoba.

Kada se radi o pravu na izbor mjesta prebivališta, u političkoj praksi je establišana druga vrsta nerazumjevanja. Pojedini političari prognanicima su obećavali nešto što im ne pripada, a to je da će im se graditi kuće tamo gdje oni izaberu svoje prebivalište i odluče se nastaniti. Ovakva očekivanja nemaju nikakvog pravnog osnova ni u Aneksu VII, ni na drugom mjestu u Dejtonskom mirovnom sporazumu.

Tokom rada na Revidiranoj strategiji, službeni predstavnici nadležnih ministarstava i institucija Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH, u vezi pojedinih rješenja, ultimativno su ispostavljali svoje zahtjeve i bilo je gotovo nemoguće u takvim uslovima doći do rješenja koje bi u potpunosti i svima odgovaralo.

Sa jedne strane **predstavnici resornih ministarstava FBiH** odupiru se bilo kakvom kompenzacijskom mehanizmu, kao i razradi i uređenju ove oblasti, sve dok se u BiH ne dovrši proces povratka.

Na sastanku održanom u Posušju početkom februara 2008. godine, predstavnici Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica, predstavnici Odbora za povratak Predstavničkog doma Parlamenta FBiH i resornih kantonalnih Ministarstava/Uprava/Ureda, zaključili su sljedeće :

1. „ Ne može se pristupiti rješavanju pitanja kompanzacije imovine za raseljeničke porodice dok se u potpunosti ne okonča proces povratka i kvalitetan popis stanovništva na prostoru BiH. Prva faza u procesu povrata imovine je skoro u potpunosti završena, druga faza koja predstavlja rekonstrukciju imovine i reintegriranje povratnika je u toku i tek po okončanju iste, može se otvoriti pitanje treće faze koja bi pod određenim uslovima predstavljala omogućavanje kompenzacije imovine.
2. Otvaranje pitanja mogućnosti kompenzacije, dovelo bi do zaustavljanja cjelokupnog procesa povratka, prevare povratnika, potvrde etničkog čišćenja i anuliranja svih do sada postignutih rezultata na procesu povratka i reintegriranju povratnika, kako od domaćih institucija vlasti, tako i od međunarodnih organizacija.
3. Prije otvaranja rasprave o mogućnosti kompenzacije sačiniti detaljnu analizu učešća u obnovi i rekonstrukciji svih nivoa vlasti u BiH, u smislu izdvajanja finansijskih sredstava. Na osnovu pokazatelja iz ove analize, došli bi do podataka o visini izdvajanja nivoa entiteta u obnovi, što bi uticalo na omjer izdvajanja za kompenzaciju.
4. Po uzoru na analizu iz prethodne tačke sačiniti i procjenu visine ulaganja međunarodnih organizacija koje su učestvovala u implementiranju Aneksa VII DMS, za projekte rekonstrukcije i obnove...”

Sa druge strane, uglavnom raseljene osobe i predstavnici **vlasti u R Srpskoj**, traže da se u potpunosti izjednače pravo na kompenzaciju i pravo na povratak, a ide se i dalje tražeći da se ravnopravno sa ova dva prava tretira i pravo na izbor prebivališta, tako što će se ostvarivanje ovog prava i finansijski podržavati kroz budžete.

Stav Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica i Vlade Republike Srpske po pitanju prava na naknadu štete raseljenim osobama, izbjeglicama i povratnicima je :

1. Pitanje naknade štete je širok pojam, te se kroz reviziju Strategije Aneksa VII, treba posmatrati kao naknada za uskraćeno pravo na dom koji su imali raseljene osobe i izbjeglice ako im se isti ne može vratiti, ili postoje za to izuzetno opravdani razlozi.
2. Na nivou BiH i entiteta nema posebnog zakona koji bi u skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma regulirao na adekvatan način pitanje prava na pravičnu naknadu ili kompenzaciju za imovinu koja ne može biti vraćena. Republika Srpska ima jedan Zakon o ostvarivanju prava na naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale u periodu ratnih dejstava od 20.05.1992.-19.06.1996.godine („Službeni glasnik RS“, broj:103/05), ali taj zakon se ne odnosi na pravičnu naknadu uništene imovine ili imovine koja ne može biti vraćena onako kako to predviđa Aneks VII Dejtonskog mirovnog sporazuma. Zato je ovo pitanje potrebno regulirati posebnim zakonskim propisima.
3. Pitanje naknade štete treba ravnopravno tretirati kao i sve druge opcije predviđene Aneksom VII sporazumom o izbjeglicama i raseljenim osobama koje su propisane u poglavlju zaštite prava izbjeglica i raseljenih osoba i u poglavlju Komisije za raseljene osobe i izbjeglice. Dakle, smatramo da je krajnje vrijeme da se ravnopravno tretiraju sve opcije poštujući prava izbjeglica i raseljenih osoba na slobodan izbor odredišta.
4. Ravnopravno tretiranje rješavanja ovih pitanja je naša dejtonska obaveza, a mišljenja smo da kroz pravičnu naknadu ili kompenzaciju ni u kom slučaju ne dovodimo do ugrožavanja drugih prava, a posebno ne prava na povratak, prava na obnovu i rekonstrukciju, održivi povratak i sl., zato odbacujemo svaku pomisao da je davanje ove mogućnosti prevara povratnika i kočenje procesa povratka.
5. Za rješavanje svih ovih pitanja naravno da su potrebni jasni kriteriji koji će dati prioritet određenim grupama kao što su teški socijalni slučajevi, raseljene, izbjegle osobe koje su doživjele razne traume i sl., ali koji neće isključiti i druge kategorije za neka buduća vremena, koji nisu bili u situaciji da riješe svoje stambeno pitanje.
6. Kompenzacijom kao i što je slučaj sa obnovom i rekonstrukcijom, potrebno je obuhvatiti period od 30. 04. 1991. godine, pa do stupanja na snagu imovinskih zakona u entitetima, a to je u Federaciji Bosne i Hercegovine 04. 04. 1998. godine, a u Republici Srpskoj 19. 12. 1998.godine. Ograničavanje prava na kompenzaciju ili drugi vid naknade samo za period ratnih sukoba do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, smatramo da bi odmah u startu imali diskriminirajući odnos u odnosu na one koji su do sada ostvarivali svoja prava na povratak, obnovu i rekonstrukciju“.

Službeni stavovi resornog Odjela za raseljene osobe, izbjeglice i stambena pitanja **Brčko distrikta BiH** su sljedeći :

„U Brčko distriktu BiH je suštinski okončana implementacija imovinskih zakona 30. 11. 2003. godine sa 100% riješenim zahtjevima što predstavlja prvu od tri faze implementiranja Aneksa VII DMS.

Druga faza Aneksa VII DMS rekonstrukcija, je još uvijek u toku. Do 31. 12. 2007.godine Vlada Brčko distrikta BiH iz svog budžeta za rješavanje pitanja rekonstrukcije stambenih jedinica

izdvojila je oko 52 miliona KM za što je obnovljeno 7.366 kuća, uključujući donaciju međunarodnih organizacija i Vlada entiteta u Bosni i Hercegovini.

Treća faza Aneksa VII DMS koja podrazumjeva naknadu, gdje mislimo na dom iz 1991. godine je obaveza Bosne i Hercegovine, ali i legalan i legitiman zahtjev građana ove države.

Preuzimanje obaveza države iz ove faze Aneksa VII DMS može početi tek nakon suštinskog okončanja procesa rekonstrukcije, a to je kraj 2010. godine. Do ovog roka, trebaju se stvoriti potrebni preduslovi, zakonski, finansijski, institucionalni i drugi preduslovi.

Smatramo da ovaj i ovakav redoslijed radnji ima svoje puno opravdanje. U suprotnom uvodeći mogućnost kompenzacije prije 2010. godine sigurni smo da bi došlo do zaustavljanja cjelokupnog procesa povratka, iznevjerenih očekivanja građana u svrhu povratka, ali i naše učešće u sadašnjem nacionalnom balansu stanovnika u Bosni i Hercegovini u odnosu na popis stanovništva iz 1991. godine bilo bi značajno, što bi uticalo na visinu sredstava koja bi se izdvajala za namjenu kompenzacije.

Također, u pravo na naknadu smatramo da obavezno treba uključiti građane koji su u Brčko distriktu BiH, uložili svoja sredstva za obnovu ratom porušenih i oštećenih svojih stambenih jedinica-dom iz 1991.godine koji su time doprinosili bržoj realizaciji Aneksa VII DMS, kao i građane koji su u Bosni i Hercegovini osigurali sebi druge uslovne stambene jedinice, gradili ličnim sredstvima na svojim placevima ili kupili stanove.

Ovo iz razloga što sadašnja zakonska regulativa njihovom striktnom primjenom ove građane ne prepoznaje kao korisnike projekata obnove što nam predstavlja određene poteškoće u radu, obzirom da se isti uporno obraćaju nama, i od nas očekuju određeni vid nadoknade za uložena sredstva u obnovi svog doma iz 1991.godine. U ovom slučaju se radi oko 5000 građana Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Nisu samo nadležna tijela entiteta i služba Brčko distrikta BiH različito tumačila ovo pitanje iz Aneksa VII DMS, nego nije bilo ni potpune saglasnosti nadležnih međunarodnih organizacija i institucija (pribavljeno mišljenje i stavovi UNHCR-a, OSCE-a, Evropske komisije i dr.).

Posebno su udruženja građana, navladine organizacije i drugi predstavnici civilnog društva, imali izuzetno suprostavljene stavove o predmetnim pitanjima.

Sa jedne strane su oni predstavnici civilnog sektora koji ne prihvataju bilo kakvo definiranje naknade za imovinu dok se neriješi pitanje povratka koje je po njima osnov Aneksa VII DMS, dok su drugi za ravnopravan tretman svih definiranih prava iz Aneksa VII DMS, treći pak traže naknadu štete za svu imovinu, kako pokretnu, tako i nepokretnu, stečena prava, propuštenu dobit, pretrpljeni strah i bol i dr.

U takvoj situaciji, zbog gore spomenutih različitih viđenja i tumačenja pitanja prava na naknadu štete, zatraženo je **tumačenje Ureda visokog predstavnika (OHR)**, koji je u smislu Aneksa VII, a u okviru svog ovlaštenja iz Aneksa X DMS, po ovom pitanju dao jasno tumačenje DMS :

Čestitajući na okončanju revizije Strategije za implementiranje Aneksa VII i na uspješnom uključivanju svih nadležnih državnih aktera i predstavnika civilnog društva u ove aktivnosti, Visoki predstavnik za BiH, pojasnio je kompenzaciju u smislu Aneksa VII kao kompenzaciju za izgubljenu stambenu jedinicu – dom raseljenih osoba i izbjeglica, jer prema tumačenju OHR-a termin „imovina“ definiran Aneksom VII znači stambene objekte, bez obzira da li se radi o objektima u privatnom ili društvenom vlasništvu. To bi bio način rješavanja isključivo stambenih pitanja izbjeglica i raseljenih osoba, koje se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti na prijeratne adrese prebivališta.

Posebno je po OHR-u podcrtano da plan kompenzacije ne stavlja van snage druge kompenzacijske mehanizme koji postoje na osnovu zakona Bosne i Hercegovine i međunarodno priznatih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Ovi drugi mehanizmi postoje nezavisno i odvojeno od kompanzacije o kojoj se razgovara u okviru postojeće Radne grupe za Aneks VII, a svi dogovoreni mehanizmi ne bi trebali kršiti ili ograničavati prava podnositelja zahtjeva da ostvare druge oblike kompanzacije.

Nakon objedinjavanja svih pristiglih mišljenja i stavova, radna grupa za izradu Strategije, je usaglasila svoj stav, a iako niti jedna strana nije u potpunosti bila zadovoljna postignutim rješenjima, obzirom da su stavovi bili veoma suprostavljeni, u tekst Strategije je ugrađeno i tumačenje OHR-a. Sa takvim rješenjima složili su se i predstavnici resornih ministarstava R Srpske, FBiH, predstavnici Brčko distrikta BiH i nadležnih međunarodnih institucija na sastanku u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, kada je usaglašavan konačan tekst Nacrta revidirane strategije.

Dakle, model koji je predložen kroz Strategiju, kao i kroz pristigle amandmane i zaključke Vijeća ministara BiH, govori o potrebi uređenja prava na naknadu štete raseljenim i izbjeglim osobama, kao adekvatnoj kompenzaciji za izgubljeni dom – stambenu jedinicu.

Ukratko, ostvarivanjem prava na naknadu štete, otvara se mogućnost da svaka raseljena i izbjegla osoba, na njoj prihvatljiv način, izabere mjesto življenja i kroz ostvarenu naknadu za štetu koju je pretrpila na stambenoj jedinici, rješava svoja prava, pa tako i pravo na izbor mjesta prebivališta.

Naravno da ovaj model treba razraditi, prvo dobro snimiti stanje i potrebe, a potom omogućiti izradu propisa i akcionih planova, kao i razraditi način osiguranja budžeta za njegovo rješavanje.

Dejtonskim mirovnim sporazumom bio je predviđen mehanizam za rješavanje ovog pitanja.

Podsjećamo, članom VII Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, predviđeno je osnivanje **nezavisne Komisije za izbjeglice i raseljene osobe**, čija je nadležnost, da u skladu sa članom XI Aneksa VII DMS odlučuje o svim potraživanjima u vezi sa nepokretnom imovinom u Bosni i Hercegovini, u slučajevima kada ta imovina nije dobrovoljno prodana ili prenijeta na neki drugi način, počev od 1. aprila 1992. godine i kada osobe koje potražuju imovinu ne posjeduju tu imovinu. **Potraživanja se mogu odnositi na povrat imovine ili na pravičnu naknadu umjesto povrata.** (Ova rečenica je ključna u razumjevanju i tumačenju namjere kreatora DMS i značenju ovog prava izbjeglica i raseljenih osoba).

Član VII kaže da će strane saradivati s Komisijom, te poštovati i provoditi njene odluke bez odgađanja i u dobroj vjeri, zajedno s relevantnim međunarodnim i nevladinim organizacijama, koje su nadležne za povratak i reintegraciju izbjeglica i raseljenih osoba.

Za razumjevanje zadaća i nadležnosti, a u kontekstu prepoznavanja ciljeva iz Aneksa VII DMS po predmetnom pitanju, posebno su važni članovi XI („Mandat“) i XII („Postupak pred Komisijom“).

Spomenutim i drugim relevantnim odredbama DMS, kaže se :

- „Komisija će zaprimati i odlučivati o zahtjevima za nekretnine u Bosni i Hercegovini kad imovina nije bila dobrovoljno prodana ili na neki drugi način prenesena nakon 01. aprila 1992. godine i kada podnositelj zahtjeva nije u posjedu te imovine. Zahtjevi se mogu postavljati za vraćanje imovine ili pravičnu naknadu umjesto povrata“.

- „Nakon primanja zahtjeva Komisija će odrediti zakonitog vlasnika imovine za koju je postavljen zahtjev, kao i vrijednost te imovine. Komisija će, posredstvom svog osoblja ili za to ovlaštene međunarodne ili nevladine organizacije, imati ovlaštenje za pristup pojedinim i svim evidencijama

o vlasništvu u Bosni i Hercegovini, te pojedinim i svim nekretninama smještenim u Bosni i Hercegovini u svrhu pregleda, procjene i ocjene u vezi s razmatranjem zahtjeva“.

- „Svakoj osobi koja zahtijeva vraćanje imovine, za koju Komisija tvrdi da je zakoniti vlasnik te imovine, bit će odobreno njeno vraćanje. Svakoj osobi koja traži naknadu umjesto vraćanja imovine, a za koju Komisija utvrdi da je zakoniti vlasnik imovine, bit će data pravedna naknada koju će utvrditi Komisija. Komisija odlučuje većinom glasova svojih članova“.

- „Pri određivanju zakonitog vlasnika imovine Komisija neće priznati kao valjanu bilo koju ilegalnu transakciju imovinom, uključujući svaki prijenos koji je načinjen pod prinudom u zamjenu za dozvolu izlaska ili isprave, ili koji je na drugi način povezan s etničkim čišćenjem. Svaka osoba kojoj je odobreno vraćanje imovine može prihvatiti zadovoljavajući dogovor o najmu umjesto ponovnog uzimanja u posjed“.

- „Komisija će utvrđivati fiksne stope koje se mogu primijeniti pri određivanju vrijednosti za sve nekretnine u Bosni i Hercegovini, koje su predmet zahtjeva Komisiji. Stope će se zasnivati na procjeni vrijednosti ili istraživanju o vlasništvu na teritoriji Bosne i Hercegovine koje je provedeno prije 01. aprila 1992. godine ako su ti podaci dostupni, ili se mogu zasnivati na drugim razumnim kriterijima koje utvrdi Komisija“.

- „Komisija će imati ovlasti utjecati na bilo koju transakciju potrebnu za prijenos ili dodjeljivanje prava, hipoteke, najma, ili drugačije raspolagati imovinom za koju se postavlja zahtjev ili za koju se utvrdi da je napuštena. Posebno, Komisija može zakonito prodati, dati pod hipoteku ili iznajmiti nekretnine bilo kojoj osobi koja ima prebivalište ili državljanstvo Bosne i Hercegovine, ili bilo kojoj Strani, u slučaju da je vlasnik zatražio i dobio naknadu umjesto vraćanja, ili kad se utvrdi da je imovina napuštena, u skladu s lokalnim pravom. Komisija može, također, iznajmiti nekretninu u toku razmatranja do konačnog određivanja vlasništva“.

- „U slučaju kad podnosilac zahtjeva dobije naknadu umjesto vraćanja imovine, Komisija može dodijeliti novčana sredstva ili kompenzacijske obaveznice za buduću kupovinu nekretnina. Strane pozdravljaju spremnost međunarodne zajednice koja pomaže izgradnju i finansiranje stanovanja u Bosni i Hercegovini na prihvaćanje kompenzacijskih obaveznica, koje dodjeljuje Komisija, kao sredstva plaćanja, te na davanje prioriteta osobama koje imaju takve obaveznice pri dobivanju mogućnosti stanovanja“.

- „Odluke Komisije su konačne, a bilo koje isprave o vlasništvu, donacije, hipoteke i drugi pravni instrumenti koje načini ili dodijeli Komisija priznaće se kao zakoniti u cijeloj Bosni i Hercegovini“.

- „Komisija će donijeti pravila i propise u skladu s ovim sporazumom, nužne za provođenje funkcija koje iz njega proizlaze. Pri stvaranju ovih pravila i propisa Komisija će uzeti u obzir domaće zakone o pravu vlasništva“.

- „Pet godina nakon stupanja na snagu ovog sporazuma odgovornost za finansiranje i rad Komisije prelazi iz nadležnosti Strana na Vladu Bosne i Hercegovine, osim ako se Strane ne dogovore drugačije. U tom slučaju komisija će nastaviti raditi prema navedenim uslovima“.

Međutim, mandat Komisije za raseljene osobe i izbjeglice (CRPC) je okončan, a u BiH je oformljena domaća Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica sa značajno suženim mandatom u odnosu na dejtonsku Komisiju, a da pitanje nadoknade za imovinu koja se ne može vratiti, nije niti otpočelo da se rješava.

Mandat nove Komisije bio je (i ona je u međuvremenu prestala sa radom) samo razmatranje zahtjeva za preispitivanje odluka Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica (CRPC), koje su zaprimljene u mandatu te „dejtonske“ komisije, ali ih ista nije stigla razmotriti i donijeti odluke o njima za vrijeme trajanja svog mandata.

Domaća Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica oformljena je iz razloga jer je za vrijeme mandata CRPC-a podnesen određen broj zahtjeva za preispitivanjem odluka CRPC-a, koje CRPC nije stigao riješiti, a prema Dejtonskom sporazumu i propisima u BiH odluke CRPC-a su konačne i izvršne. Dakle, odluke CRPC-a nije moglo razmatrati neko tijelo uprave niti sud u BiH, te je posebnim sporazumom strana, oformljena domaća CRPC.

U vezi sa funkcioniranjem i provedbom odluka Komisije za izbjeglice i raseljene osobe, posebno važno mjesto pripada **Imovinskom fondu izbjeglica i raseljenih osoba**.

U Dejtonskom sporazumu se kaže da će Fond imovine izbjeglica i raseljenih osoba (Fond) osnovati Centralna banka Bosne i Hercegovine, a njime upravlja Komisija. Fond će se puniti kupovinom, prodajom, iznajmljivanjem i hipotekama na nekretninama koje su predmet zahtjeva Komisiji. Također se može puniti direktnim uplatama Strana, ili doprinosom država ili međunarodnih nevladinih organizacija.

Kompenzacijske obaveznice će stvarati buduću pasivu Fonda u rokovima i pod uslovima koje će definirati Komisija.

Na gore zacrtana dejtonska rješenja, *de facto* odgovor bio je :

Komisija za izbjeglice i raseljene osobe (tzv. CRPC), uspostavljena je u martu 1996. godine, istu je vodila međunarodna zajednica, ali sa značajno smanjenim mandatom u odnosu na njene propisane nadležnosti iz Aneksa VII DMS.

Pored ostaloga, nikada nije formiran Imovinski fond za izbjeglice i raseljene osobe kako je to predviđeno Aneksom VII DMS.

U vrijeme trajanja mandata Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica (CRPC), nije razmatrala pitanja prava na naknadu za imovinu koja se ne može vratiti, kako je to predviđeno Dejtonskim mirovnim sporazumom. Njen mandat se odnosio samo na donošenje rješenja kojima se potvrđivalo vlasništvo, stanarsko pravo i uredan posjed na nepokretnoj imovini raseljenih osoba i izbjeglica, tako da je ostvarenje prava na kompenzaciju do danas ostalo otvoreno i nerješeno pitanje.

Potpuno je zanemaren drugi segment koji stoji u Aneksu VII, a koji se odnosi na „naknadu štete umjesto povrata imovine“ i tzv. pravičnu naknadu.

Međutim, mandat Komisije za raseljene osobe i izbjeglice u Bosni i Hercegovini je prestao sa 31.12.2003.godine, nakon čega domaće institucije u BiH potpisuju „Sporazum između BiH, Federacije BiH i Republike Srpske o prenosu nadležnosti i nastavku finansiranja i rada Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica u skladno sa članom XIV Aneksa VII Općeg okvirnog Sporazuma za mir u BiH“, uz napomenu da je mandat CRPC-a samo djelimično prenesen na domaće vlasti i to u dijelu koji se odnosi na podnesene zahtjeve za preispitivanje odluka CRPC-a, koje su zaprimljene u mandatu „dejtonske“ komisije (CRPC), ali ih ista nije stigla razmotriti i donijeti odluke o njima za vrijeme trajanja svog mandata.

Cijeneći dakle činjenicu, da je povrat imovine gotovo u potpunosti završen, predviđeni princip punjenja Imovinskog fonda danas je bespredmetan i treba se tragati za drugim modelom.

Sa druge strane, obzirom da se niko u Bosni i Hercegovini, od potpisivanja DMS-a nije sistemski bavio pitanjem prava na naknadu za imovinu koja se ne može vratiti, samim tim niti jedna institucija na bilo kojem nivou uprave u BiH, nema podatke o ovom pitanju.

Niko nije u pravnom smislu dimenzionirao ovaj problem, tako da kao prethodno pitanje, treba riješiti kako politika vidi ovu aktivnost u BiH, a zatim na temelju tako utvrđenih polaznih osnova, donijeti propise, urediti operativne procedure, izvršiti snimanje stanja i potreba, osigurati način finansiranja i dr.

Podrazumjeva se da će se unutar spomenutih procedura, morati oformiti određeni Fond i dr.

Bez kompenzacije kao praktične mogućnosti, jedini izbor raseljenih osoba i izbjeglica jeste da se prijave za povrat odnosno rekonstrukciju njihovih domova iz 1991. godine. Do danas je oko 210.000 objekata i „de jure“ i „de facto“ vraćeno u posjed, a putem budžetskih sredstava, donacija i osobnih ulaganja povratnika, rekonstruirano je oko 325.000 stambenih jedinica. Znatno broj vraćenih i rekonstruiranih objekata su naknadno njihovi vlasnici prodali. Tako su u nedostatku formalnog kompenzacijskog mehanizma mnoge raseljene osobe i izbjeglice, kroz kasnije slobodno raspolaganje sredstvima ostvarenim kroz prodaju, našle načina da ostvare neki, oblik kompenzacije "umjesto povrata", kako je to predviđeno u Aneksu VII. Međutim, ovo je nedovoljno efikasan i u smislu odredbi Dejtonskog mirovnog sporazuma, nepotpun način rješavanja potreba raseljenih osoba koje se ne mogu vratiti.

Znatno broj gore spomenutih osoba su ljudi iz kategorije ranjivih slučajeva, koje su trenutno smještene u nekom od vidova kolektivnog odnosno alternativnog smještaja, koji se ne mogu vratiti i kojima je neophodno neko drugo rješenje za njihovo raseljenje mimo rekonstrukcije prijeratnih domova. Međutim, da bi došli do trajnog rješenja, neophodan im je neki vid pomoći. Ti ljudi očekuju da nadležni organi za njih iznađu neko drugo trajno rješenje, mimo rekonstrukcije predratnih stambenih objekata, a jedno od mogućih rješenja jeste uspostavljanje mehanizma za ostvarivanje adekvatne kompenzacije. Ovaj model je posebno podržavao UNHCR, ali su i drugi članovi radne grupe koja se bavila predmetnim pitanjem unutar rada na Revidiranoj strategiji, bili jedinstveni da se ovakve ranjive grupe, moraju tretirati kao prioritete.

Primijećeno je da u većini slučajeva kompenzacija za izgubljeni stambeni objekt sama po sebi neće biti adekvatna podrška raseljenoj osobi za postizanje trajnog rješenja. Međutim, za mnoge raseljene osobe to bi mogao biti značajan faktor u započinjanju života iznova i izlasku iz raseljeništa.

Danas, gotovo 14 godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, još uvijek postoji otpor uvođenju formalnog kompenzacijskog mehanizma u Bosni i Hercegovini. Brojni su i raznovrsni razlozi zbog kojih je to tako, uključujući velike troškove i opterećenja koje bi svaki oblik kompenzacijske sheme prouzrokovao za budžete. Međutim, u kontekstu revizije Strategije za implementaciju Aneksa VII, o kompenzaciji i relevantnim odredbama Aneksa VII se razgovara i diskutira, naročito jer brojne međunarodne i lokalne institucije i organizacije vjeruju da bi pored rekonstrukcije domova trebalo razmotriti i ostale načine pružanja podrške osobama koje su pogođene raseljenjem.

Tako je, na primjer, Razvojna banka Vijeća Evrope preporučila da se preispita situacija u kojoj se nalaze osobe u kolektivnom smještaju kojima nije neophodno potrebna rekonstrukcija njihovih prijašnjih domova, ali koje ipak zahtjevaju neku podršku kako bi postigli trajno rješenje. Ovo je jedan primjer kako bi se resursi mogli iskoristiti za pružanje podrške ograničenoj kompenzacijskoj shemi. Sa aspekta ljudskih prava, državni organi kao i međunarodna zajednica imaju odgovornost da razmotre sve opcije koje podržavaju trajna rješenja za raseljeničku i ostalu populaciju.

Identificirani problemi i preporuke za unapređenje pristupa pravu na naknadu štete – kompenzaciju

Identificiran je određen broj izazova za uređenje i ostvarivanje prava na kompenzaciju u skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, uključujući:

- opasnost od eventualnih negativnih posljedica koje uvođenje prava na kompenzaciju može imati po proces povratka;
- nepostojanje domaćeg pravnog okvira za ovo pitanje;
- propuštena prilika da se od potpisivanja Dejtonskog sporazuma do danas, ovo pitanje uredi u skladu sa odredbama samoga Aneksa VII Dejtonskog sporazuma;
- nedefiniranost, u kontekstu BiH i Aneksa VII, kompenzacije, njenog obima, kao i vremenskog okvira unutar kojeg bi se trebala realizirati;
- potreba za definiranjem potencijalnih korisnika i prioriteta kod prava na kompenzaciju;
- usklađivanje različitih stavova nadležnih vlasti u BiH o ovom pitanju te postizanje okvirnog dogovora koji bi doprinio rješavanju problema najugroženijih kategorija stanovništva u BiH;
- iznalaženje budžetskih mogućnosti i kapaciteta za rješavanje ovog skupog procesa.

Glavni nedefinirani problemi i pitanja vezana za naknadu štete - kompenzaciju su sljedeći:

1. definicija kompenzacije;
2. obim onoga što bi kompenzacija trebala pokriti;
3. identificiranje nadležnih nivoa vlasti za rješavanje ovih pitanja;
4. zakoni i zakonski propisi u skladu sa kojima treba da se razmatra kompenzacija;
5. moguće implikacije kakve bi u ovom trenutku kompenzacija imala na proces povratka i dr.

S jedne strane, postoji zabrinutost da bi u ovom trenutku, u slučaju da bude osigurana, kompenzacija omela aktivnosti na povratku. Sa druge strane, naglašena je obaveza države da riješi i ovo pitanje i očekivanja su korisnika iz ove kategorije građana BiH, da se i ovaj oblik rješenja iz Dejtonskog mirovnog sporazuma, uredi propisima u BiH.

Polarizirana gledišta, kreću se od zahtjeva jednih da se ništa na ovom planu ne smije rješavati prije nego se okonča proces povratka u BiH, do onih drugih koji traže da se ovo pravo odmah uredi u Bosni i Hercegovini i omogući pristup korisnicima po istom, ali ne samo za štetu koja je pretrpljena na stambenim jedinicama, nego i za štetu na ukupnoj nepokretnoj i pokretnoj imovini raseljenih osoba i izbjeglica.

Međutim, općenito je prihvaćeno tumačenje OHR-a, tačnije pojašnjenje smisla ovog instituta iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma da se kompenzacija u smislu odredbi Aneksa VII odnosi samo na kompenzaciju za stambenu jedinicu ili dom.

Iznos kompenzacije treba da bude ograničen na sumu koja je adekvatna za osiguranje minimalnih stambenih uslova u skladu sa važećim propisima.

Uzevši u obzir otvorena pitanja, kompenzacija koja bi se dala u ovom trenutku treba da bude ograničena samo na osobe koje se ne mogu vratiti, te da ne bi trebalo poduzimati nikakve aktivnosti koje bi ometale proces povratka koji je u toku.

Jedan dio predstavnika nevladinog sektora insistirao je na tome da bh. zakonodavstvo i međunarodno pravo, uključujući i evropsko pravo o ljudskim pravima, moraju biti ispoštovani na način da se ovo pitanje tretira u punom kapacitetu i kako je to napisano ne samo u Aneksu VII nego i u Aneksu IV i Ankesu VI DMS-a.

OHR i UNHCR su podsjetili na pravo osobe da traži kompenzaciju u skladu sa domaćim, ali i međunarodnim i evropskim pravom (kako je to zagarantovano "Dejtonskim mirovnim sporazumom" u Aneksu IV, Aneksu VI i Aneksu VII).

Nadalje, kompenzacijska shema dogovorena u svrhu Aneksa VII treba da bude podrška osobama posebno i prioritarno onima iz ranjivih kategorija, kojima se ne može pomoći standardnim sredstvima kojima se podržava povratak putem rekonstrukcije stambenih objekata raseljenih osoba i povratnika.

Detaljno se raspravljalo o "adekvatnoj kompenzaciji" *versus* "finansijske kompenzacije". Pojedini predstavnici u radnoj grupi su bili protiv termina "novčana kompenzacija".

Radna grupa je smatrala da je cilj kompenzacije u skladu Aneksu VII da se osigura ponovna uspostava pristupa adekvatnom domu. Sugerirana su i alternativna rješenja za novčanu/finansijsku kompenzaciju za ugrožene korisnike. Na primjer, jedan od modela je da bi općine mogle izgraditi stanove za ugrožene osobe koje borave u kolektivnom smještaju uz korištenje sredstava od kompenzacije koja bi se eventualno dala tim osobama na ime njihovih prijašnjih stambenih jedinica kojima je neophodna rekonstrukcija.

Pravo na adekvatnu kompenzaciju prioritarno treba da bude osigurano za osobe koje se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti u njihove stambene objekte, jer pripadaju posebnim socijalnim kategorijama:

- teški invalidi, traumatizirane osobe, osobe koje ovise o pomoći drugih ljudi;
- osobe koje su izgubile svoj stambeni objekt usljed promjene regulacionog plana, eksproprijacije, izgradnje od strane trećih osoba itd; osobe koje se ne mogu vratiti u njihove stambene objekte zbog nepostojanja osnovne infrastrukture ili nedostupnosti socijalnih usluga;
- ostale osobe pod uslovima predviđenim relevantnim propisima.

Naglašena je potreba da nadležna državna, entitetska i kantonalna ministarstva i organi u što kraćem roku od usvajanja revidirane "Strategije za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma" naprave procjenu i daju solidan pregled stvarne situacije, zajedno sa nadležnim službama Brčko Distrikta, putem općinskih ureda u BiH te u bliskoj suradnji sa UNHCR-om, a što bi poslužilo kao temelj za izradu relevantnih propisa iz predmetne oblasti.

Za ovo je potreban precizan politički okvir o vrsti i obimu prava na koja se cilja i za koje treba izvršiti procjenu i dati prijedlog rješenja.

Vrlo je važno u okviru izrade propisa regulirati sljedeća pitanja:

- definiciju kategorije osoba koje će imati pravo na prioritarnu kompenzaciju ;
- vrste kompenzacijskih shema ;
- vremenski period koji pokriva pravo na kompenzaciju ;
- proceduralna pitanja, nadležne organe i dr.

Rješavanje kompenzacije u BiH ne smije ni na koji način negativno uticati na proces povratka, te s tim u vezi važno je postići takva rješenja da sredstva za rješavanje problematike povratka i kompenzacije budu posebno isplanirana i navedena u ciljanim budžetima.

Radeći na tekstu Revidirane strategije, Radna grupa se usaglasila da kompenzacija u kontekstu Aneksa VII u ovom trenutku predstavlja način da se ljudima koji se ne mogu vratiti, a pripadaju posebno ranjivim kategorijama, pomogne u iznalaženju trajnog rješenja, što je na Domu naroda PS BiH, ocjenjeno kao preuzak okvir i odgovor na predmetno pitanje.

U dosadašnjem radu na ovom pitanju prevladavalo je sljedeće razmišljanje, koje je stajalo i u rezultatima i nalazima radne grupe, a sa istim su se usaglasili i resorni ministri za raseljene osobe i izbjeglice BiH, entiteta i službe Brčko distrikta BiH, Vijeće ministara BiH, UNHCR i OHR, Predstavički dom PS BiH, ali nisu prihvaćeni na Domu naroda PS BiH :

1. Mišljenje radne grupe je da se kompenzacija u smislu Aneksa VII treba posmatrati kao adekvatna kompenzacija ili novčana naknada za izgubljene stambene jedinice - domove raseljenih osoba i izbjeglica, a kao način rješavanja isključivo stambenog pitanja izbjeglica i raseljenih osoba, koje se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti na prijeratne adrese prebivališta;
2. Pravo na odgovarajuću kompenzaciju prioritetno treba osigurati za rješavanje stambenih potreba specifičnih socijalnih kategorija, a to su traumatizirane osobe, teški invalidi, socijalno najranjivije kategorije zavisne od tuđe njege i pomoći, kao i osobe koje se zbog objektivnih okolnosti ne mogu vratiti na svoje adrese prebivališta (npr. promjenjen urbanistički plan, klizište na adresi povratka i sl.);
3. Nadležna državna, entitetska i kantonalna ministarstva i tijela će skupa sa nadležnim službama Brčko distrikta BiH, a putem općinskih službi u BiH, u uskoj suradnji sa UNHCR-om, u roku od šest mjeseci od usvajanja revidirane državne strategije za provedbu Aneksa VII DMS, izvršiti neophodna istraživanja i napraviti dobar pregled stvarnog stanja po ovom pitanju, što će biti osnov za izradu relevantnih zakonskih i podzakonskih propisa iz ove oblasti;
4. Rješavanje ovog pitanja u BiH ne može ni na koji način imati negativan uticaj na proces povratka izbjeglica i raseljenih osoba, a u tom pravcu se treba predvidjeti da sredstva za rješavanje pitanja povratka i kompenzacije budu u budžetima posebno planirana i iskazana.

U kasnijim raspravama, zahtjevima i komentarima koji su dolazili sa različitih strana, dosta se pojednostavljeno gledalo na ova pitanja, bez odgovora na brojna neriješena i nejasna pitanja, praktično se samo puno politiziralo ovim pitanjima, koja u svojoj osnovi spadaju u domen osnovnih ljudskih prava.

Neka od najvažnijih pitanja koje se odnose ili su u vezi sa pravom na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti raseljenim osobama i izbjeglicama, a na koja prilikom uređenja ovog složenog pitanja treba dati odgovore su:

1. Šta je u stvari sadržano u definiciji iz DMS : „Pravo na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti“ ?
2. Kakva je definicija imovine i štete u kontekstu ovog problema i Aneksa VII DMS?
3. Ko ima pravo na naknadu štete, da li samo oni koji su imali status izbjeglice ili raseljene osobe ili i oni bez statusa?
4. Čija je prema DMS, obaveza da nadoknadi štetu, države ili entiteta, zajednički ili...?
5. Pravno definiranje predmetne problematike?
6. Da li pravo na naknadu štete po DMS pripada samo osobama koje su živjele u zajedničkom domaćinstvu 1991. godine (kao kod rekonstrukcije u svrhu povratka) ili svim nasljednicima u skladu sa nasljednim zakonodavstvom?
7. Pripada li pravo na naknadu štete i onima koji nisu imali imovinu u legalnom vlasništvu, nego su imali stambene jedinice bez uredno rješenog vlasništva nad tom imovinom?

8. Da li pravo na naknadu štete imaju i oni koji su organizirano smješteni o trošku države u kolektivnim centrima, socijalnim stanovima, alternativnom smještaju i dr. i žele ostati u takvim vidovima smještaja , ili se takav smještaj sam po sebi već može smatrati naknadom?
9. Da li se nadoknađuje ukupna imovina ili samo onaj njen dio za koji se odobrava naknada štete (npr. dio kuće na dijelu zemljišta)?
10. Ako se radi naknada štete za ukupnu imovinu, šta se dešava sa imovinom koja će se nadoknaditi, da li se išta oduzima od vlasnika ili i dalje ostaje u vlasništvu, konkretnije da li nakon što se nekoj porodici omogući naknada za imovinu koja se ne može vratiti, u njenom vlasništvu i dalje ostaje ta imovina koja se nadoknađuje, pa makar ona bila i devastirana?
11. Koji dio imovine u slučaju kada se daje naknada štete se oduzima, ako se oduzima?
12. Šta biva sa imovinom koja se nadoknađuje, da li ostaje u vlasništvu ili...?
13. Da li ta eventualno oduzeta imovina za koju je data naknada ide u Imovinski fond kako je to DMS-om bilo predviđeno?
14. Koje stanje imovine se kompenzira, da li ono iz 1992.godine i kako se to stanje dokazuje?
15. Da li se vrši naknada štete za ukupnu imovinu ili samo za onaj njen dio koji je adekvatan načelima sadržanim u propisima koji se primjenjuju za obnovu u svrhu povratka, a to je u visini IMG standarda (propisani stambeni minimum)?
16. Ako se vrši naknada za ukupnu imovinu koja se ne može vratiti, onda se treba odrediti prema još jednom pitanju, a to je pravo na naknadu štete prema broju osoba koje se vraćaju u određenu stambenu jedinicu, onima koji su do sada dobili samo djelimičnu rekonstrukciju,.
17. Ko će vršiti procjenu štete na imovini? Nakon toga dati odgovor na konkretna pravna pitanja u smislu eventualnog osnivanja tih institucija, ako ne postoje, zapošljavanje državnih službenika i zaposlenika, osiguranje uslova za njihov rad i dr.
18. Imaju li pravo na naknadu i ako imaju, kako nadoknaditi štetu onima koji su do sada već obnovili svoju imovinu vlastitim sredstvima, a javljaju se sa zahtjevom za naknadu štete?
19. U procesu naknade štete zahtjeve će sigurno podnositi i oni koji su dobili djelimičnu naknadu kroz obnovu. Kako, ko i u kojoj proceduri će vršiti procjenu i dokazivanje imovine iz 1992. godine, dosadašnjih „kompenzacija“ kroz rekonstrukciju i preostalog nekompensiranog dijela te imovine ?
20. Kako u slučaju smrti prijeratnih vlasnika imovine na kojoj se desila šteta, urediti ovo pitanje?
21. Šta u slučaju kada se imovina treba nadoknaditi, postoje živi članovi porodice koji nisu vlasnici, a oni nisu iz reda raseljenih osoba i izbjeglica, ali jesu nasljednici?
22. Imaju li pravo na naknadu štete i oni koji su prodali svoju (neobnovljenu) imovinu (u besćenje), a smatraju da prodajna cijena nekretnine nije adekvatna šteti? Ako imaju, ko i u kojoj proceduri će vršiti takve procjene?
23. Imaju li pravo na naknadu štete i oni koji su svojim sredstvima obnovili imovinu, a zatim je prodali ?

24. Imaju li pravo na naknadu štete i oni koji su prodali svoju obnovljenu imovinu, ali smatraju da je ostvarena cijena neadekvatna visini štete? Ko u konkretnom slučaju i kako vrši procjenu stanja imovine iz 1992. godine, procjenu vrijednosti obnovljene imovine i iznos i način kompenzacije ?
25. Imaju li pravo na naknadu štete i „zatečene izbjeglice“, dakle oni građani koje je rat zatekao u inostranstvu i nisu se mogli vratiti u BiH.? Kako i u kojoj proceduri će oni dokazivati svoj izbjeglički status?
26. Šta sa onima koji su od vlasti na drugim lokalitetima dobili druge stambene jedinice u vlasništvo ili su dobili besplatne parcele, građevinski materijal i dr.? Imaju li i oni pravo na naknadu štete ili će im se ta već ostvarena dobit računati kao naknada štete? Ako imaju kako i na koji način uporediti vrijednost nekretnine iz 1991. godine i imovine koja je dobijena iz donacije, kako procijeniti iznos pripadajuće naknade, te u kojem postupku ovo riješiti?
27. Šta sa onima koji su od stranih ili domaćih donatora dobili druge stambene jedinice u vlasništvo ili su dobili besplatne parcele i dr... Imaju li i oni pravo na nadoknadu za imovinu ili će im se ta već ostvarena dobit računati kao naknada? Ako imaju kako i na koji način uporediti vrijednost nekretnine iz 1991.godine i imovine koja je dobijena iz donacije, kako procijeniti iznos pripadajuće naknade, te u kojem postupku ovo riješiti?
28. U smislu prethodna dva upita, šta u slučajevima kada za imovinu koja je u međuvremenu dobijena na nekoj drugoj lokaciji nije uspostavljeno ili nije dokazivo vlasništvo?
29. Imaju li pravo na naknadu za imovinu izbjeglice i raseljene osobe, čija je imovina srušena nakon DMS? Prema DMS nemaju, ali to je ogroman broj osoba. Kako sve ovo dokazivati i urediti? Npr. kako dokazati da je imovina srušena prije potpisivanja DMS?
30. Kako uspostaviti prioritete za naknadu?
31. Način dokazivanja predmetne štete u upravnim i sudskim postupcima?
32. Način izvršenja pravosnažnih presuda i rješenja posebno zbog nepostojanja adekvatnog budžetskog „pokrića“ za njihovo izvršenje ?
33. Koju vrstu Fonda oformiti?
34. Kako će se puniti taj Fond i ko će njime upravljati, pod kojim uslovima i procedurama?
35. Kako i gdje uspostaviti centralnu bazu podataka?
36. Kako uspostaviti različite službe u centrali i na terenu, kako zaposliti ljude za rješavanje predmetnih pitanja, osigurati neohodna sredstva za rad i finansije, to su ogromna sredstva? Kao komparacija: dejtonska Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica (CRPC) radila je 8 godina, sa ogromnim brojem ureda u BiH i regionu, nekoliko hiljadu zaposlenika, ogromnim budžetom, a sve je to isfinansirano isključivo sredstvima stranih donatora.
37. Kako omogućiti pristup ovom pravu velikom broju naših izbjeglica u inostranstvu?
38. Kako riješiti ovo pitanje u odnosu na one koji su u međuvremenu izgubili bh. državljanstvo?
39. Šta sa razrušenom imovinom čiji će vlasnik ostvariti naknadu štete? Ko će biti u obavezi čišćenja terena ili će ta imovina ostati zauvijek ruševina na terenu tj. kako stvoriti obavezu

saniranja terena, onima koji će dobiti naknadu štete, ali se neće vratiti? Ovo pod uslovom da država (ili entiteti zavisi od toga kako se definiira ovo pitanje) neće postati vlasnikom te imovine, nakon isplate štete.

40. Kojim propisima, BiH ili entitetskim, urediti ova konkretna pitanja?
41. Kakav je odnos i odgovornosti pojedinih nivoa vlasti pri uređenju ovih pitanja?
42. Da li je entitet prema mjestu gdje je šteta nastala, nositelj obaveze naknade za imovinu koja se ne može vratiti?
43. Ko vodi prvostepeni, a ko drugostepeni upravni postupak?
44. Kako riješiti posljedična pravno-statusna pitanja osoba koje ostvare pravo na naknadu štete (npr. gube li oni status raseljene osobe i sve prinadležnosti koje su iz tog statusa proizlazile)?
45. Da li će naknada štete biti naturalna, finansijska, kroz obaveznice ili na neki drugi način?
46. Kako uspostaviti prioritete?
47. Kako i u kojem periodu osigurati sredstva za ovu sigurno „najskuplju“ obavezu vlasti nakon DMS? Jasno je da će ovo biti skuplje i od obnove u svrhu povratka.
48. Kako izbalansirati izdvajanja za povratak i naknadu štete i spriječiti da otvaranje prava na naknadu štete, negativno utiče na proces povratka i njegovu održivost?
49. Koji bi bili adekvatni rokovi za početak ove aktivnosti i kako programirati rokove za njen dovršetak, kako utvrditi redove i prioritete (npr. osobe smještene u kolektivnim centrima, osobe u statusu socijalnih potreba, osobe bez drugog adekvatnog stambenog rješenja, osobe koje u smislu Aneksa VII nisu do sada dobile nikakvu pomoć, izvršenje presuda nadležnih međunarodnih sudova i dr.) ?
50. Kako osigurati adekvatno izvršenje rješenja koja budu donosili nadležni organi u BiH?
51. Kakva bi u cijelom procesu bila uloga garanata izvršenja DMS?
52. Kako anketirati zainteresirane, a uvođenjem ovog prava treba anketirati i ranije prijavljene za rekonstrukciju, jer nuđenjem nove opcije, preliminarne spoznaje kažu, jedan broj aplikanta za rekonstrukciju bi promijenio svoj zahtjev i umjesto rekonstrukcije u svrhu povratka, tražio bi naknadu za imovinu ?
53. Ko će, kako, i u kom periodu obučiti zaposlene u institucijama za rad na predmetnim pitanjima (propisi, ankete, snimanje stanja, centralna baza, procedure, rješavanje u I i II stepenu...) Ko će to platiti, u kom roku se to može obaviti?

Ova i brojna druga pitanja, ostaju nepoznanica i tražiti će hitne odgovore nakon što se PSBiH opredijeli za konačnu opciju i utvrdi strateške smjernice za uređivanje predmetnih pitanja.

U kontekstu Aneksa VII, kompenzacija ne predstavlja pokušaj ostvarivanja sveukupne naknade za svu štetu izbjeglicama i raseljenim osobama, nego se radi o potrebi naknade za imovinu koja se ne može vratiti, a u kontekstu ostvarivanja prava na dom, što je posebno naglašeno i u tumačenju OHR-a.

Što skorije usvajanje Revidirane strategije će sigurno doprinijeti konkretnom suočavanju nadležnih institucija sa predmetnim pitanjem i konačnom početku rješavanja ovog, do danas otvorenog pitanja iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Odmah po usvajanju Revidirane strategije pristupilo bi se formiranju radnih grupa stručnjaka čija bi zadaća bila detaljna stručna analiza i razrada snimanje stanja i potreba, te priprema adekvatnih propisa.

Kroz prethodne aktivnosti prepoznale bi se potrebe za uspostavu konkretnih pravno-institucionalnih mehanizama i modaliteta za rješavanje pitanja prava na pravičnu naknadu za imovinu koja se ne može vratiti raseljenim osobama i izbjeglicama.

U svom Programu rada za 2010.godinu, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je upravo iz ovog razloga i programiralo donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH u kome bi se definirala predmetna pitanja (ili će se ići na donošenje posebnog zakona koji će urediti samo ovo pitanje), a direktnu volju da se makar pilot projektima otpočne rješavanje predmetnog pitanja, pokazalo je Ministarstvo i prilikom predlaganja budžeta za rješavanje pitanja iz Aneksa VII za 2010.godinu, kojom je prilikom, prvi put nako potpisivanja DMS-a, predloženo i zatraženo 50 miliona KM za ove namjene.

Iz svega prezentiranog, stiže se utisak da je prihvatljiv kompromis svih učesnika u radu na ovom pitanju i učesnika u raspravama na Vijeću ministara i Parlamentarnoj skupštini BiH, da se isto ima tretirati kao pravo na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti raseljenim osobama i izbjeglicama, a imovinu u kontekstu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, posmatrati u svijetlu tumačenja Ureda visokog predstavnika za BiH („Imovina“ znači stambene objekte, bez obzira da li se radi o objektima u privatnom ili društvenom vlasništvu. To bi bio način rješavanja isključivo stambenih pitanja izbjeglica i raseljenih osoba, koje se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti na prijeratne adrese prebivališta. Dakle, kompenzacija u smislu Aneksa VII je kompenzacija za izgublenu stambenu jedinicu – dom raseljenih osoba i izbjeglica).

Ostvarenom naknadom za svoju imovinu u mjestima porijekla, raseljene osobe i izbjeglice dobivaju mogućnost da putem ostvarenog interesa tj. naknade za imovinu koja se ne može vratiti, trajno riješe svoje prebivalište na nekom drugom mjestu u BiH ili inostranstvu i tako osiguraju i pravo na izbor odredišta, propisano kao jedno od prava izbjeglica i raseljenih osoba iz Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Napomena:

„Vijeće ministara BiH, na 111. sjednici održanoj 13. 01. 2010. godine, razmotrilo je i utvrdilo Prijedlog revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, s tim da se tekst Prijedloga revidirane strategije usaglasila sa amandmanima koji su na sjednici jednoglasno prihvaćeni.

Zaključeno je da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH dostavi Prjedlog revidirane strategije Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, u cilju njenog usvajanja“.

U odnosu na citirane zaključke Vijeća ministara BiH, zaključak koji se odnosi na pitanje naknade štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama utvrđen je kako slijedi:

Kompenzaciju u smislu Aneksa VII DMS treba posmatrati kao adekvatnu kompenzaciju ili novčanu naknadu u onom obimu koji osigurava pravo na dom raseljenim osobama i izbjeglicama kao način rješavanja isključivo stambenog pitanja onima koji se iz objektivnih razloga ne mogu vratiti na prijeratne adrese prebivališta, a koji nisu do sada riješili svoje stambeno pitanje na drugi način.

AKCIONI PLAN

za rješavanje pitanja naknade štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama u smislu pripadajućih prava iz Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma

AKTIVNOST 1. Usaglašavanje Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma sa predstavnicima entitetskih ministarstava za raseljene osobe i izbjeglice, nadležnom službom Brčko distrikta BiH, UNHCR-a i OHR-a

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Rok: 20. 10. 2009. godine

AKTIVNOST 2. Priprema i upućivanje Vijeću ministara s ciljem usaglašavanja Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma i razmatranje Strategije na Vijeću ministara BiH, usvajanje

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Vijeće ministara BiH
Rok: do 15. 11. 2009. godine

AKTIVNOST 3. Razmatranje i usvajanje Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma na Parlamentarnoj skupštini BiH

Nositelj aktivnosti: Parlamentarna skupština BiH
Rok: do 10. 12. 2009. godine

AKTIVNOST 4. Upoznavanje nadležnih institucija vlasti u BiH, institucija i organizacija međunarodne zajednice, civilnog sektora i građana o usvajanju Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma na Parlamentarnoj skupštini BiH

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Rok: do 20. 12. 2009. godine

AKTIVNOST 5. Formiranje radne grupe stručnjaka koja će imati za zadaću analizirati sva otvorena pitanja navedena u Revidiranoj strategiji, a koja se odnose na pravo na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Rok: do 15. 01. 2010. godine

AKTIVNOST 6. Analiziranje svih otvorenih pitanja navedenih u Revidiranoj strategiji, a koja se odnose na pravo na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i uspostavljena radna grupa
Rok: do 15. 02. 2010. godine

AKTIVNOST 7. Nakon datih odgovora na prethodna pitanja, a kojima će se pojasniti šta je cilj, na koji način, pod kojim uslovima, prikupiće se neophodni podaci i snimiti stanje u vezi prava na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i uspostavljena radna grupa
Rok: 15. 04. 2010. godine

AKTIVNOST 8. Priprema nacrtu zakona i podzakonskih propisa koji će urediti predmetnu oblast

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa entitetskim ministarstvima i odjelom Brčko distrikta BiH i UNHCR-om. Usaglašavanje Nacrta zakona na Vijeću ministara BiH i usvajanje na PS BiH

Rok: 01. 07. 2010.godine

AKTIVNOST 9. Osnivanje adekvatnog Fonda tj. odgovarajuće upravne organizacije koja će u finansijskom smislu podržavati realiziranje prava na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama (zakonsko formiranje, struktuiranje upravne organizacije, zapošljavanje osoblja i dr.)

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Vijeće ministara BiH i Parlamentarna skupština BiH

Rok: kontinuirano od usvajanja Zakona

AKTIVNOST 10. Priprema konkretnog finansijskog plana za rješavanje prava na naknadu štete za imovinu koja se ne može vratiti izbjeglicama i raseljenim osobama, a potom usvajanje na Vijeću ministara i PS BiH

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa entitetskim ministarstvima i odjelom Brčko distrikta BiH i UNHCR-om. Usaglašavanje na Vijeću ministara BiH i usvajanje na PS BiH

Rok: 01. 07. 2010. godine

AKTIVNOST 11. Osiguranje neophodnog inicijalnog budžeta za predmetne namjene u 2010.godini

Nositelj aktivnosti: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa entitetskim ministarstvima i odjelom Brčko distrikta BiH i UNHCR-om. Usaglašavanje na Vijeću ministara BiH i usvajanje na PS BiH

Rok: tokom usaglašavanja i usvajanja budžeta za 2010.godinu

MINISTAR
dr. Safet Halilović